SANCTORUM PATRUM

OPUSCULA SELECTA.

XIII.

SANCTORUM PATRUM

OPUSCULA SELECTA

AD USUM PRAESERTIM STUDIOSORUM THEOLOGIAE.

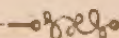
XIII.

EDIDIT ET COMMENTARIIS AUXIT

H. HURTER S. J.,

S. Theol. et Philos. Doctor, ejusdemque s. Theol. in
C. R. Univers. Oenipont. Professor p. o.

Cum Approbatione Celsissimi et Reverendissimi Episcop
Brixinensis et Facultate Superiorum.

OENIPONTI.
LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA
1870.

SANCTORUM MARTYRUM

ACTA SELECTA.

LONDINI
apud David Nutt.

TAURINI
apud Hyacinthum Marietti.

PARISIIS
apud Josephum Albanel.

ELENCHUS EORUM, QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR:

Praefatio.

I. Actorum Martyrum dignitas atque praestantia.

1. Post sacras Scripturas, quas divini Spiritus afflatu editas nobis reliquerunt sancti Dei homines, nihil nobis sanctius atque antiquius esse debet, quam primigenia et genuina martyrum acta, quae veneranda nobis antiquitas hactenus illibata servavit. Cum enim ex divinis literis [1]) habeamus eorum dicta, cum ad praesides sisterentur, superno instinctu pronunciata fuisse, fit ut quae in his actis eorum ad praesidum quaestiones responsa continentur, pro sacris oraculis merito habenda sint. Nec sane minori religione eorum facta, praesertim vero martyria accipienda sunt, ut quae nonnisi Spiritus sancti impulsu suscipi, nedum

---

[1]) Marc. 13, 11: *Et cum duxerint vos tradentes nolite praecogitare quid loquamini, sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini. Non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus.* Cf. Matth. 10, 19; Luc. 12, 11 ss.; 21, 14 s.

consummari potuerint. Id persuasum erat priscis illis christianis, qui furentibus licet persecutionibus aut certe paulo post iis sedatis tanta cum sollicitudine, saepius etiam cum vitae periculo, sanctorum martyrum acta comparare satagebant, ut nullum non moverent lapidem, nulli industriae, labori atque auctoritati parcerent, quo votis suis potirentur. Ea nonnunquam ab ipsismet notariis publicis quantovis pecuniarum pretio extorquebant. Nonnulli etiam cum martyrum quaestiones haberentur, sese cum spectantibus gentilibus intermiscebant, sicque ea, quae tum a praesidibus tum ab ipsis martyribus dicta factave fuerant, diligentissime annotantes, ex iis, quae coram positi viderant aut audierant, postea acta concinnabant, quae ab episcopis aut aliis, quibus haec cura demandata fuerat, recognita et approbata demum omnium fidelium manibus terebantur. Quandoque ipsi martyres ad fratrum suorum solatium tormenta, quae a se ipsis vel ab aliis martyribus superata fuerant, describere curarunt. Tandem ecclesiae ipsae, quae tantis viris ornatae fuerant, post consummatum horum martyrium, totam rerum gestarum seriem, in epistola encyclica descriptam ad alias ecclesias transmittebant, ut non solum apud se, verum etiam apud exteras regiones tam illustrium virorum memoria celebraretur. Horum

omnium specimina reperies in ipsis quae edimus actis. Haec autem ipsa tam fidelium quam ipsarum ecclesiarum cura atque sollicitudo pignus nobis est sinceritatis horum actorum.

2. Hanc praestantiam testatur etiam antiqua Ecclesiae consuetudo, ut eorum martyrum, quorum festa peragebantur, recitarentur gesta in conventibus publicis. Hunc in ecclesia africana morem probant varia Augustini testimonia, quae passim in ejus occurrunt sermonibus, et canon 46. codicis africani[1]; in ecclesia gallicana Caesarius arelatensis episcopus[2], in Hispaniarum vero ecclesiis Braulio caesaraugustanus, quum in praefatione in vitam s. Aemiliani eam se scripsisse affirmet „ut posset in missae ejus celebratione quantocius legi.“ Nec solum publice in ecclesiis legebantur, sed etiam fideles ea apud se privatim diligentius evolvere solebant, ingentemque ex hac lectione fructum carpebant. Eum scil. quem Nemesianus ceterique martyres africani in metallis constituti, ex actis primae confessionis s. Cypriani sive auditis sive lectis capiebant, de quo ad eum scribunt[3]: „Quasi bonus et verus doctor, quid nos discipuli secuti

---

[1]) Apud Labbeum t. 2. *concil.* c. 1072.
[2]) *Serm.* 95. al. 300 in append. serm. s. Aug.
[3]) *Epist.* 78. inter ep. s. Cypr. (Mig. 4, 421).

apud praesidem dicere deberemus, prior apud acta proconsulis pronunciasti, et tuba canens Dei milites coelestibus armis instructos ad congressionis praelium excitasti, et in acie prima pugnans spiritali gladio diabolum interfecisti, agmina quoque fratrum hinc et inde verbis tuis composuisti, ut insidiae inimico undique tenderentur et cadaveris ipsius publici hostis nervi concisi calcarentur." Hinc horum actorum lectionem discipulo suo maxime commendat s. Nilus, b. Chrysostomi discipulus[1]; monachis vero Cassiodorus[2]. De s. Anastasio monacho persa et martyre legimus in ejus actis, quae

---

[1]) Lib. 4. ep. 1.

[2]) *De instit. div. lit.* c. 32. Pulchre inducit Eucherius lugd. in *hom. de ss. martyribus Epipodio et Alexandro* (Mig. 50, 862) martyres ita fideles alloquentes: „Discite ex nobis fidem quaerendo acquirere, vivendo excolere, moriendo servare; discite plus peccatum timere quam gladium; discite propter vitam magis justitiam amare quam vitam fidemque et timorem Dei. Quem nos in media belli tribulatione servavimus, observate ne vos in pace vel pacis securitate perdatis. Cavete ne anchoram spei ac religionis, quam nos custodivimus in fluctibus, vos amittatis in portu. Cavete ne vitam bonam, si quando afflictionibus subditam videritis, miseram judicetis. Cavete ne in arena mundi, in qua ad subeundos agones missi sumus, aliquam felicitatem exspectandam putetis etc."

in synodo septima approbata sunt: „Cum apud se legeret victorias martyrum, tropaea et certamina, libros aspergebat lacrimis, orabat, ut ipse quoque tales pro Christo subiret perpessiones. Quocirca nulli rei alteri sibi vacandum esse censebat, nisi solum eorum lectioni.“ Idem ferme habet Ulfinus Boëtius in vita s. Juniani abbatis mariacensis, de quo n. 4. narrat, „quod frequenter legeret canonicas et apostolicas Scripturas, etiam sanctorum patrum vitas et martyrum victorias et coronas virginum, quorum exemplis mentem semper armabat, et ea agere tentabat, quae viri sanctissimi et fortissimi victoriosissime et praeclarissime egerunt.“ Hinc etiam adinventae in ecclesiis picturae, ne ut ajunt sancti patres, rudes et illiterati fideles tam egregiis exemplis privarentur[1]).

3. Triplicem autem imprimis fructum ex his

---

[1]) Hucusque excerpsimus egregiam cl. Ruinartii praefationem generalem in acta ss. martyrum n. 1—6; ex cujus etiam editione praestantiora (omnia enim exhibere non licet) seligemus acta plerumque cum annotationibus, quas ille ad textum illustrandum adjecit, quibus tamen alias addidimus. Est autem Ruinartii opus in hoc genere omnium eruditorum judicio praestans plane sanaque arte critica adornatum. Prodiit illud primum Parisiis 1690; saepius dein recusum fuit atque varias in linguas versum. Ultimo prodiit Ratisbonae 1859.

actis capere licet, *apologeticum*, *dogmaticum*, *practicum*. Stupenda enim et superhumana plane tot martyrum patientia dirissimis in tormentis secundum omnia spectata adjuncta, quae tam eloquens fuit, ut sanguis martyrum christianorum esset semen, argumentum praebet praeclarum, quo divina religionis christianae demonstretur origo, ut jam dissertatione quadam ostendimus [1]). Virtutum deinde exempla, quibus refulgent martyres, christianum quemlibet, desidem licet, ad eorum imitationem provocant. Ex eorum vero responsis discimus [2]), quae eorum fides, pro qua mori maluerunt, quam illam prodere: quid in illa didicerint Ecclesia, quam sanguine suo irrigarunt; quis ille thesaurus absconditus, pro quo possidendo et conservando quidquid haberent, sanguinem atque vitam ipsam sponte libenterque offerebant. Haud inutile erit haec doctrinae capita, quae martyrum verbis atque re-

---

[1]) In *opusc.* t. 4. p. 143 ss.

[2]) Non immerito theologi propter tam insignem actorum martyrum dignitatem, illa inter monumenta authentica numerant, quibus traditio dogmatica primorum Ecclesiae seculorum continetur, et quibus proinde loci theologici competit ratio sedisque argumentorum dignitas, ex qua arma peti possint adversus fidei catholicae hostes. Cf. Perrone, *Praelect. theol.* t. 3. p. 2. sect. 2. c. 2. § 3.

sponsis asseruntur, diligenter colligere atque in summam quandam revocare. Specimem hanc vocare licebit *theologiae martyrum*. Illorum autem tantum verba adducemus, quorum acta in hoc t. non edemus; quae vero hic reperientur, citasse sufficiet.

II. Martyrum fides de Deo uno et trino.

4. *Deum unum esse* consona est martyrum vox, cum persaepe testentur, se idcirco diis sacrificare non posse, quod unus sit Deus, qui fecit coelum et terram. Ita Felix Felicitatis filius[1]) ejusque frater Alexander; ita s. Saturninus episcopus tolosanus „Unum et verum Deum novi, inquiens[2]). Huic laudis hostias immolabo. Deos vestros daemones scio: quos incassum non tam hostiis pecudum, quam animarum vestrarum mortibus honoratis. Quomodo autem vultis, ut ego eos timeam, a quibus, ut audio, dicitis me timeri[3])?" Ita martyres Palaesti-

---

[1]) Act. n. 3. Hic cum matre et sex fratribus passus est Romae circa a. 150.

[2]) Act. n. 4. Matyrio coronatus est Saturninus Tolosae post a 250.

[3]) Legimus enim in actis l. c. oracula gentilium, invocantium etiam precibus excitata, obmutuisse, idque huic s. episcopo adscriptum. Hinc cum quidam illum praetereuntem vidisset, exclamavit: „En ipsum

nae[1]); tantaque inerat martyrum virtuti eloquentia, cujus vim augebant coelitus patrata signa, ut vel populus gentilis stupefactus cogeretur alta voce fateri: „Magnus et unus est Deus christianorum, solus immortalis est," quemadmodum legimus in actis s. Apollonii[2]).

5. Praetermissis autem variis perfectionibus[3]), quas de Deo praedicant martyres, non minus frequenter Deum *creatorem* proclamant *universi*, factorem coeli et terrae eorumque omni-

---

adversarium cultibus nostris, novae religionis signiferum, qui destruenda praedicat templa, qui deos nostros daemonum appellatione condemnat, cujus postremo praesentia consueta nos prohibet obtinere responsa." Quo audito omnis malignantium turba in eum irruit. His iterum confirmantur, quae pluribus ostendimus in dissert. opusc. t. 1. et in annot. ad Hieronymi ep. t. 11. p. 128 ss.

[1]) Infra ap. Eus. l. *de Mart. Palest.* n. 27.

[2]) Passus est hic cum sociis ineunte sec. 4.

[3]) Ejusmodi sunt *immensitas*, nam „christianorum Deus, inquit Justinus M. act. n. 2, loco non circumscribitur, sed cum invisibilis sit, coelum et terram implet, atque ubique a fidelibus adoratur et ejus gloria collaudatur;" *perfectissima omnium rerum scientia*, qua vel secretissima animi sensa scrutatur ac futurorum omnium est praescius. „Jam ante dixi tibi, ait s. Theodora, virgo alexandrina (passa a. 304.), quoniam Deus voluntatis est inspector. Praescius enim est et inspector cogitationum (act. n. 1.)," quae iterum n. 3. inculcat; *omnipotentia* etc.

um, quae in illis sunt, ut s. Ignatius [1], Justinus philosophus, secundum quem rectum dogma est christianorum „ut Deum unum existimemus, factorem atque creatorem omnium, quae videntur quaeque corporeis oculis non cernuntur [2];" Pionius [3], Dionysius, episcopus alexandrinus, qui praesidi ipsum cum sociis ad deorum cultum invitanti intrepide respondit [4]: „Non omnes ab omnibus coluntur dii, sed eos singuli colunt, quos arbitrantur deos. Nos quidem unum Deum omnium verum opificem, qui Valeriano et Gallieno sacratissimis (*θεοφιλεστάτοις*) augustis imperium tradidit, colimus et adoramus. Huic continuas preces offerimus pro imperio illorum, ut stabile et inconcussum permaneat." Eadem fere respondit s. Cyprianus [5]; hanc veritatem praeterea profitentur Fructuosus episcopus tarraconensis [6]) et Phileas, qui Culciano praesidi quem Deum dili-

[1] Act. n. 2.

[2] Act. n. 1. Passus est Justinus Romae c. a. 167.

[3] Act. n. 8, 16, 19.

[4] Ap. Eusebium *hist. eccles.* l. 7. c. 11.

[5] Act. n. 1. De s. Cypriani martyrio cf. Pontium in ejus vita c. 15 ss. opusc. t. 1.

[6] In act. n. 2.

gere teneamur interroganti respondit[1]), illum qui fecit coelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt, creatorem et factorem omnium visibilium et invisibilium, et inenarrabilem, qui solus est et permanet in secula seculorum." Imo testantur martyres dogma illud capitale religionis christianae, Deum creasse omnia *ex nihilo*. Hujus testis est Nicander, cum protestatur[2]): „Quomodo potest homo christianus lapides et ligna colere, Deo relicto immortali, qui omnia fecit ex nihilo, quem colimus, qui et me et omnes in eum sperantes poterit conservare?" Testis Patricius episcopus et martyr, qui alloquens proconsulem astantiumque hominum coronam ita orsus est[3]): „Ignem et aquam idem, qui humani generis est auctor, ex nihilo per suum unigenitum Filium omnipotens et aeternus Deus condidit etc."

7. Sicut christiani fide in unum Deum a gentilibus distinguuntur, ita Trinitatis professione secernuntur quoque a judaeis. *Tres* revera *personas in una divina natura* agnovit nobi-

---

[1]) Act. n. 1. Passus est Phileas cum Philoromo Alexandriae post a. 306.

[2]) Act. n. 1. Nec locus martyrii nec annus, quo Nicander cum Marciano passus est, constat.

[3]) Hujus quoque martyrii locus et annus ignorantur.

lissimus martyrum s. Policarpus[1]; agnovit s. Bonifacius ita Deum deprecans[2]: „Domine Deus omnipotens Pater D. N. Jesu Christi, adesto in adjutorium mihi famulo tuo et mitte angelum tuum, et suscipe in pace animam meam, ut non impediat me pestifer et interfector draco sua malignitate, et ne suadeat in fallacia sua: sed conrequiescere me fac in choro ss. martyrum tuorum, et erue, Domine, populum tuum de tribulatione impiorum, quoniam te decet omnis honor et potestas una cum Unigenito tuo atque sancto et vivificante Spiritu in secula seculorum, Amen.“ Similiter oravit s. Julitta[3]: „Me suscipe (Domine) indignam famulam tuam, facque ut ingens illud bonum nanciscar, quo prudentibus virginibus, quibus indultum ut in coelestem atque incurruptum thalamum ingrederentur, accensear; ac benedicat spiritus meus Patrem tuum Deum omnium conservatorem ac universorum opificem sanctumque Spiritum in secula.“ „Consolatio mea Christus est, sancte

---

[1]) In act. n. 14.

[2]) Act. n. 13. Passus est s. Bonifacius Tharsi a. 290.

[3]) S. Theodori Iconii episc. ep. n. 4. Passa est s. Julitta cum filio suo Ciryco seu Quirico Tarsi in Cilicia c. a. 305.

testatur Eugenio praesidi Martialis [1]), quem illi (socii mei in martyrio) gaudentes et exsultantes voce praecona testantur, ideoque confitendus et laudandus est Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus.“ „Potest Deus christianorum, ita Bonosus dicebat Juliano comiti, adesse ad liberandum nos; et coronam quam nobis speramus, ab eo suscipiemus. Nos autem nec bestias timemus, nec ea quae nobis promittis veremur: sed habemus Deum Patrem et Jesum Christum Filium ejus, et Spiritum s., per quem haec omnia superamus.“ In hanc martyrum fidem illi quoque conspirant, qui eorundem collegerunt acta, quae passim ss. Trinitatis invocatione vel glorificatione absolvunt[2]).

8. Ne vero Trinitatis professione laedere ullo modo viderentur fidem in unum Deum, diserte docent Patrem et Filium et Spiritum s. unum esse Deum. Haec est fides Epipodii, qui postquam ejus „admirabilis eloquentiae domicilium“

---

1) Passus est Martialis cum Fausto et Januario Cordubae. De anno tamen non constat.

2) Cf. acta s. Ignatii n. 7; s. Polycarpi n. 22; s. Theodori ancyrani n. 36; s. Vincentii levitae n. 12; Tarachi et sociorum n. 11; ss. Phileae et Philoromi n. 3; ss. Leonis et Paregorii n. 5; s. Patricii et epist. Ecclesiae gothicae de martyrio s. Sabae (a. 372.) n. 6.

i. e. os pugnorum ictibus fuit elisum, mixtis cruore dentibus, haec verba profudit[1]: „Christum cum Patre ac Spiritu s. Deum esse confiteor, dignumque est,. ut illi animam meam refundam, qui mihi Creator est et Redemptor. Ita enim mihi vita non tollitur sed mutatur in melius. Nec interest infirmitas corporea quo fine solvatur, dummodo anima coelis invecta ad suum revertatur auctorem." Clarius adhuc id profitentur s. Vincentius levita[2]) et Euplus pariter diaconus, qui Calvisiano praefecto ad idolorum cultum hortanti respondit[3]: „Patrem et Filium et Spiritum s. adoro. Sanctam Trinitatem adoro, praeter quam non est Deus. Pereant dii, qui non fecerunt coelum et terram et quae in eis sunt. Christianus sum." Et iterum: „Bene dixisti, Calvisiane, ut adorem Trinitatem inseparabilem, quae Trinitas unitas Deitatis est . . . Ego sacrifico et immolo me ipsum Patri et Filio et Spiritui sancto." Cui consona sunt illa s. Afrae in rogo constitutae verba[4]: „Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me dignatus es hostiam habere pro nomine tuo, qui pro toto

[1]) Passus est Epipodius cum Alexandro Lugduni c. a. 178. Cf. n. 6. act.

[2]) Infra in act. n. 5.

[3]) In actis n. 2. Passus est a. 304.

[4]) Passa est s. Afra Augustae c. a. 304.

mundo solus hostia oblatus es in cruce, justus pro injustis, bonus pro malis, benedictus pro maledictis, mundus a peccato pro peccatoribus universis. Tibi offero sacrificium meum, qui cum Patre et Spiritu s. vivis et regnas Deus in secula seculorum. Amen."

9. Hinc sponte sua consequitur, sanctos martyres et cum ipsis universam primorum seculorum Ecclesiam sancte credidisse *Filium* atque *Spiritum s. esse Deum.* Et de Filio quidem innumera testimonia infra audiemus. Quamvis autem de Spiritus s. divinitate nullum meminimus nos legisse testimonium expressum, sat clare tamen illam profitentur, quoties illum cum Patre et Filio numerant atque glorificant [1]), vel

---

[1]) Axioma enim solemne est patrum, nullam rem creatam Deo posse connumerari, nedum cum eo conglorificari. „Impium enim est, inquit Athanasius de Incarn. n. 9., creatum aut factum dicere Spiritum Dei, ubi omnis Scriptura vetus et nova cum Patre et Filio ipsum annumerat et glorificat, quia ejusdem est deitatis, ejusdemque potentiae ac substantiae." Quae saepius inculcat ut or. 1. adv. arianos n. 17 s.; or. 2. n. 41; or. 3. n. 9: ep. 1. ad Serap. n. 9: „Absurdum sane fuerit ea, quae natura dissimilia sunt, nominare eademque gloria celebrare. Quae enim communio vel quae similitudo rei creatae cum creatore?" n. 17: Si res creata esset (Spiritus s.) Trinitati non adjungeretur." n. 29; ep. 3. n. 6. Pseudo-Athanasius in disp. c. Arium n. 38:

Patrem cum Filio et Spiritu s. Deum praedicant.

„Si Spiritus s. non est substantiae Patris et Filii, quare ipsum Dei Filius annumeravit in sanctificationis symbolo?" Non minus frequenter hoc argumento utitur s. Basilius, ut l. 3. c. Eunomium n. 2: „Non ergo principalem natura Spiritum fas est nobis conservum dicere, neque una cum creaturis numerare eum, qui in divina et beata Trinitate pariter numeratur." hom. 24. n. 5: „Si alienus natura esset Spiritus, quomodo simul annumeraretur? Etsi temporum processu accessisset Patri et Filio, qua ratione aeternae naturae adjungeretur?" de Spiritu s. c. 13. Ita Epiphanius haer. 69. n. 59; Ancor. n. 8; Ambrosius de Spir. s. l. 1. c. 5. n. 75: „Credant igitur quia creatura non est Spiritus s., aut si creaturam putant, cur associant Patri? Si creaturam arbitrantur, cur Filio Dei jungunt? Quod si a Patre et Filio non existimant separandum, non aestiment creaturam, quia ubi una sanctificatio, una natura est." Theodoretus l. 5. c. haer. c. de Spiritu s.: „Si creatam naturam haberet Filius aut sanctissimus Spiritus, non utique cum creatore Deo numeraretur." Isidorus Pelusiota l. 1. ep. 109: „Si servus est, cum Domino minime numeretur; et si creatura est, cum creatore minime copuletur." Fulgentius in resp. ad object. arian. 8: „Si Dominus Spiritum s. creaturam vellet intelligi, nequaquam praeciperet sibi et Patri in sacramento baptismi copulari." Gaudentius brixianus s. 14: „Non est in Trinitate Dominus et servus, Deus et angelus, creator et creatura, sed est aliud idem, aliud persona, idem natura." Auctor breviarii fidei adv.

III. Martyrum fides de Christo vero Deo veroque homine.

10. Dubitari nequit ss. martyres Christum verum hominem credidisse, cum toties ejus passionem mortemque salutarem non erubescant praedicare. Sed cum Jesum Christum verum esse hominem fatentur, non idcirco praeter humanam naturam nihil in eo divini agnoscunt. Est enim ipsis *Dei Filius*, non ea ratione, qua reliqui homines, sed ratione plane singulari, exsorti, nulli creaturarum communi; est ipsis Filius Dei naturalis, quod quamvis forte diserte non affir-

---

arianos (Mig. 13, 665): „Qui (Spiritus s.) si non esset Deus et creatura esset, sicut blasphemat haereticus, nunquam in baptismo, ubi salus humani generis agitur, Patri et Filio copularetur." Auctor qq. in V. et N. T. (Mig. 35, 2375) q. 125: „Quia si consubstantivus non est Deo et Christo (Spiritus s.), ineptum est ponere istum in numero Patris et Filii, ut sine hoc neque salus alicui sit neque dignitas. . . . Quis enim prudentium deneget, creatorem cum creatura connumerari non posse." Pseudo-Augustinus de unit. s. Trinitatis (Mi. 42, 1208) etc. Hoc iterum luculentius adhuc inculcant, cum s. Spiritus divinitatem ex baptismi forma data opera comprobant, vel Christi cum Patre aequalitatem ex illius verbis Joan. 10, 30. *Ego et Pater unum sumus*, adversus arianos inferunt.

ment, aequivalenter saltem testantur. Ita Achatius Martiano praefecto interroganti: „Habet ergo ut dicis, Filium Deus“, respondit[1]): „Habet ... Jesus Christus vocatur.“ Et cum praefectus generationis modum sibi explicari postularet, respondit inter alia s. confessor: „Filius Dei Verbum veritatis ex Dei corde processit, ideo scriptum est: *Eructavit cor meum verbum bonum* (Ps, 44, 2) ... Ipse solus agnoscit, nos vero non cognoscimus invisibilem formam, sed virtutem potentiamque veneramur.“ Praeclara sunt quae legimus in actis s. Vincentii[2]) et ss. Leonis et Paregorii, quorum Leo ita procuratorem alloquitur[3]): „Multos coelestes deos dixisti, procurator; veritas autem ita non habet. Est enim unus Deus coelestium et terrestrium, Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei, qui non habet opus, ut sic colatur. Spiritus enim contritus et anima, quae consuevit humiliter de se sentire, sunt apud Deum in magna existimatione. Lucernae autem et cerei, qui circa simulacra accenduntur, sunt vani et inanes: quoniam sentire non possunt lapis et aes et lignum,

---

1) Cf. acta n. 4.

2) Infra n. 5. Cf. quoque infra acta ss. Tarachi et sociorum n. 1.

3) Act. n. 8. Martyrium hi subierunt Patarae in Lycia, sed quo anno ignoratur.

quae ab hominum arte sunt exstructa et fabricata. Si vero, o procurator, eum qui vere est Deus intelligeres, non hanc materiam, nullo sensu praeditam, honorasses honore suffituum. Cessa ergo in his frustra laborare, et lauda Deum universorum, et ejus Filium unigenitum [1]) D. N. Jesum Christum, servatorem mundi et opificem animarum nostrarum.“ Hinc minatur s. Irene[2]): „Summa illius ignis sempiterni poena proposita his est, qui Jesum Deum Verbum[3]) negaverint.“

11. Non solum autem sancti Dei martyres Jesum Christum *unigenitum Dei Filium*, sed et *Deum* fatentur; imo vere affirmari potest, nullum religionis christianae dogma tam frequenter, tam clare, tam diserte martyrum contineri actis, quam dogma de Christi divinitate, unde manifesto colligitur, veritatem hanc nostrae

---

[1]) Jesus Christus vocatur *unigenitus Dei Filius* etiam a s. Chiona (quae cum aliis passa est a. 304. act. n. 4.); a Theodoro (in or. s. Greg. nysseni n. 3. Passus est Theodorus a. 306.); a Julitta cum apposito „per quem Pater condidit omnia“ (n. 4.); a plurimis martyribus in Perside (c. a. 346) cum apposito *Deus noster*.

[2]) Socia haec fuit sanctae Chionae, de qua in annot. praeced.

[3]) Theodota in actis s. Pionii n. 9: „Deum omnipotentem (colimus) . . . quem cognovimus per Verbum ejus Jesum Christum.“

religionis esse fundamentalem; neque explicari posset, quare tam innumeri omnis aetatis, sexus, conditionis homines tam alacriter imo et hilariter mortem obiissent ubique terrarum pro Christo, nisi Deum illum credidissent. Prolixitatem vitantes, praetermissis illis martyrum testimoniis, quae in hoc ipso t. reperire licet [1]), splendidiora tantum illorum dicta hic adducemus [2]). „Omnes, qui non confitentur Christum esse verum Deum, in ignem aeternum mittentur" vox

---

[1]) Cf. s. Ignatii ep. ad Rom. in inscript. et n. 6, 7; acta s. Nicephori n. 3; s. Theodoti ancyrani n. 25.; ss. Tarachi et sociorum n. 2.

[2]) Cf. Act. s. Symphorosae n. 2; s. Petri et sociorum, qui passi sunt sub Decio Lampsaci n. 1, ubi Christus a Petro dicitur *Deus vivus et verus*; passionem agaunensium martyrum conscriptam ab Eucherio lugd. n. 4. (passi sunt a. 286. suntque celebris legio illa thebaea); acta ss. Victoris et sociorum n. 4. (passi sunt Massiliae 290. vel 303); s. Maximiliani (passi a. 295. Tebeste in Numidia) n. 2; s. Felicis episc. (passi a. 303.) n. 6; s. Eupli n. 2; s. Afrae n. 2, 3. ubi vocatur *Dominus Deus omnipotens*; s. Vitalis ap. Ambrosium l. de exhort. virginit. c. 1; s. Theodori ap. Gregorium nyss. in or. de hoc martyre n. 3; s. Arcadii n. 4; s. Gordii in or. s. Basilii de eodem n. 7; Martyrum persarum (supra in annot. ad n. 10); Basilii ancyrani n. 2, 6; ss. Bonosi et Maximiliani (qui passi sunt sub Juliano apostata) n. 4.

est Martialis filii s. Felicitatis septimi[1]. „Rectum dogma, verba sunt Justini coram Rustico Romae praeside[2], quod christiani homines cum pietate servamus, hoc est, ut Deum unum existimemus, factorem atque creatorem omnium, quae videntur quaeque oculis corporeis non cernuntur; et Dominum J. Christum Dei Filium confiteamur olim a prophetis praenunciatum, qui et humani generis judex venturus est, salutis praeco, et magister iis, qui ab illo bene didicerint. Ego quidem ut homo imbecillis sum et longe minor, quam ut de infinita illius Deitate aliquid magnum dicere possim; prophetarum hoc munus esse fatear. Illi enim hujus ipsius, quem Dei Filium esse dixi, in orbem terrarum adventum multis antea seculis divinitus praedixerunt.“ Polemoni interroganti, quem Deum coleret, respondit[3] Asclepiades „Christum;“ et judicibus idem quaerentibus Pionius: „Hunc qui coelum fecit et sideribus ornavit, qui terram statuit et floribus arboribusque decoravit, qui ordinavit circumflua terrae et maria, et statuta terminorum vel litorum lege signavit.“ Tum illis subjicientibus: „Illum dicis, qui crucifixus est?“

---

[1]) Act. n. 3.

[2]) Act. n. 1.

[3]) In actis ss. Pionii et sociorum (n. 9.), qui passi sunt Smyrnae a. 250.

reposuit s. martyr: „Illum dico, quem pro salute orbis Pater misit[1].“ Narrat nobis Eusebius[2]: „Urbem quandam christianorum in Phrygia milites armati obsidione cinxerunt, injectoque igne totam una cum viris et mulieribus ac parvulis Christum omnium Deum invocantibus (*τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν Χριστὸν ἐπιβοωμένους*)[3]) concremarunt.“ Saturninus, dum ungularum ictibus latera ejus crudelissime sulcarentur, ita suspiravit[4]: „Domine Jesu Christe, christiani sumus, tibi servimus: tu es spes nostra, tu es spes christianorum, Deus sanctissime, Deus altissime, Deus omnipotens. Tibi laudes pro nomine tuo reddimus, Domine Deus omnipotens.“ Praeclara sunt quae legimus in actis ss. Phileae et Philoromi: „Culcianus (praeses) dixit: Deus erat Christus? Phileas respondit: Ita. Culcianus dixit: Quomodo persuasus es de eo, quod Deus esset? Phileas respondit: Coecos videre fecit, surdos audire, leprosos mundavit, mor-

---

[1]) Ib. n. 16.

[2]) Hist. eccl. l. 8. c. 11.

[3]) Manifesto hic respiciunt Rom. 9, 5: „Ex quibus est Christus secundum carnem, *qui est super omnia Deus* benedictus in secula“. Evidens argumentum, haec Pauli verba jam primis Ecclesiae seculis de Christo fuisse intellecta.

[4]) Act. n. 6. Passus est cum sociis in Africa a. 304.

tuos suscitavit, mutis loquelam restituit et infirmitates multas sanavit, profluxum sanguinis habens mulier tetigit fimbriam vestimenti ejus et sanata est; mortuus resurrexit, et alia multa signa et prodigia fecit. Culcianus dixit: Est Deus crucifixus? Phileas respondit: Propter nostram salutem crucifixus est. Et quidem sciebat, quia crucifigendus erat et contumelias passurus, et dedit semetipsum omnia pati propter nos. Etenim s. Scripturae haec de eo praedixerant, quas judaei putant se tenere, sed non tenent. Qui vult ergo veniat et aspiciat, si non ita haec se habent.“ Praesertim vero s. Quirinus episcopus[1]) saepius Christum verum Deum confitetur, cumque Maximus praeses ei roponeret: „Hic quem dicis Deum verum comprehenso tibi subvenire non poterit,“ respondet ille: „Semper nobiscum est, et ubicunque fuerimus, Dominus quem colimus subvenire potest, et modo cum apprehensus essem, mecum erat, et hic mecum est confortans me, et ipse de meo ore tibi respondet . . . Deus meus cui servio, ipse est in coelo et in terra et in mari; ipse est et in omni loco, omnibus autem superior, quia intra se continet omnia: quoniam per ipsum facta sunt et in ipso constant uni-

---

[1]) Passus est circa a. 309.

versa[1])." Referunt autem acta haec notatu digna: „Cumque ligatus fuisset, recluditur in carcerem Quirinus episcopus, et mittens se in orationem dixit: Gratias tibi, Domine, quia propter te haec mihi illatae sunt contumeliae: et rogo, ut qui in hoc carcere detinentur, sentiant me cultorem veri Dei esse, et credant, quia non est alius Deus nisi tu. Media autem nocte apparuit splendor magnus in carcere, quem cum vidisset Marcellus custos personarum, aperuit carcerem et prostravit se ad pedes b. Quirini episcopi, dicens cum lacrymis: Ora pro me Dominum, quia non credo esse alium Deum, nisi quem tu colis. Multum autem hortatus est eum b. episcopus, et consignavit eum in nomine D. N. J. Christi." Absolvimus[2]) praeclaro responso, quod dedit s.

---

[1]) Haec evidenter ostendunt, quae praecedunt non de Patre, sed de Jesu Christo, Filio Patris unigenito, esse intelligenda. Cf. Coloss. 1, 16, 17.

[2]) Huc referri quoque possent illa martyrum dicta, quibus Christum *universi creatorem* profitentur, ut illa s. Victoris verba n. 9: „Obedite sanctissimo, pulcherrimo, justissimo, clementissimo, omnipotenti Creatori et amico vestro, cujus vos humilitas, si ei acquiescitis, sublimabit, paupertas ditabit, mors vivificabit: cujus vos nunc advocant saluberrima monita, invitant praemia, ut in aeterna ipsius gloria paulo post suscipi, et ejus semper valeatis amicitia gratulari." Cf. infra acta s. Teodoti n. 31.

Julius Maximo praesidi dicenti: „Vide quam stultus es, qui plus mortuum (Christum scil.) facis, quam reges qui vivunt.“ „Ille mortuus est, inquit Christi miles[1]), pro peccatis nostris, ut nobis vitam donaret aeternam. Deus vero est permanens in aeternum, quem si quis confessus fuerit, habebit vitam aeternam; qui autem negaverit, habebit poenam perpetuam.“

12. Mirum proinde esse non debet, si iidem beatissimi martyres duas in Christo agnoverint naturas, humanam divinamque, et hinc Christum *verum Deum verumque hominem* confessi sint. Ita b. Epipodius judicem alloquens: „Sempiternum, inquit[2]), D. N. J. Christum, quem crucifixum memoras, resurrexisse non nosti, qui ineffabili mysterio homo pariter et Deus famulis suis tramitem immortalitatis instituit et ad coelestia regna perducit.“ His plane similia sunt, quae praesidi Victor vultu constanti ac liberae vocis plena auctoritate protestatur[3]): „D. J. Christum altissimum Dei Filium pro caritate restaurationis humanae vere quidem hominem fuisse mortalem et ab impiis se volente occisum,

---

[1]) In actis n. 1. Passus est s. Julius Dorostori in hodierna Bulgaria, sed quo anno est incertum.

[2]) Act n. 5. Martyrium subiit Epipodius cum s. Alexandro Lugduni c. a. 178.

[3]) Act. n. 3.

sed divinae suae virtutis potentia die tertia suscitatum coelos ascendisse, et a Deo Patre regnum super omnia stabile accepisse.“ Praeclarissime vero paulo post incarnationis oeconomiam prolixiori oratione enarrat, ex qua haec pauca adducemus: „Illum sane quanta charitate, quanta veneratione dignum est adorare, qui cum inimici essemus, prior nos dilexit: qui et deorum turpium nobis fraudes aperuit, et ut nos ab illis eriperet, non suam minuens deitatem, sed nostram vestiens humanitatem inter nos Deus permanens, homo factus apparuit: ut pauperrimos ditaret, nostrae se paupertati, cum ditissimus esset, pauperrimus veniens configuravit? Cujus illa humana conversatio nobis est omnis virtutis et honestatis exemplum: cujus indebita mors debitam nostram abolevit in aeternum: et dum isti dii, imo pessimi daemones illum innocentem nostra infirmitate velatum injuste expetunt, quos a se deceptos captivaverant, juste perdiderunt[1]).“ Quae paucis ita complexus est Theodoritus[2]): „Deus qui fecit omnia per Verbum suum, misertus est generi humano, quos transgressos a fide idolis videbat servire, mittens Verbum suum,

---

[1]) Haec pluribus patrum testimoniis illustravimus in annot. ad Hier. ep. opusc. t. 11. p. 209. ss.

[2]) Act. n. 3. Passus sub Juliano apostata.

per Virginis uterum carnem suscepit humanam, quia divinitas videri non poterat: et sic sponte passus, salutem quam amisisti, donare nobis dignatus est."

13. Ex his quae hucusque ex martyrum actis adduximus, colligere quoque licet, nullum fere esse doctrinae caput ad incarnationis mysterium spectans, quod martyres suis verbis non confirmaverint. Testantur in Christo duas esse naturas, sed citra confusionem vel permixtionem, neque propterea divisas atque separatas, sed ita conjunctas, ut unus idemque Deus sit et homo, Filius unigenitus Dei Patris et hominis simul Filius, manens Deus secundum naturam assumptam crucifixus et mortuus, conjunctas proinde unione καθ' ὑπόστασιν. Fatentur eum hominum salvatorem et redemptorem, cujus mors indebita debitam nostram abolevit in aeternum.

IV. Martyrum fides de gratiae necessitate.

14. Gratiam saltem ad martyrium subeundum esse necessariam, toties testantur Christi pugiles, quoties in tormentis positi enixe Deum invocant adjutorem, ne in illis deficiant, ut ad finem usque perseverent invicti. Ex plurimis factis, quae huc spectant[1]), aliqua expendantur. Ita s.

[1]) Cf. s. Ignatii ep. ad rom. n. 1, 3; acta s.

Dionysia puella et virgo omnes proconsulis contemnens minas audacter respondit[1]): „Deus meus major est quam tu, ideoque minas tuas non timeo, quia potens est mihi dare in omnibus, quae intuleris, tolerantiam." Atque in iisdem actis legimus de Petro, eum ridentem de proconsulis stultitia et in coelum aspicientem dixisse: „Tibi gratias ago, D. J. Christe, qui mihi hanc tolerantiam dare dignatus es ad vincendum nequissimum tyrannum." In actis vero sanctorum Tryphonis et Respicii[2]) refertur, dum lampades eorum lateribus applicarentur, angelum eis adstitisse coronas habentem in manibus, quas illorum capitibus imposuit. Quod cum viderent tortores, cadentes in terram facti sunt veluti mortui. Sancti vero caput elevantes in coelum dixerunt: „Domine Jesu Christe, ne diabolus praevaleat adversus nos, sed exaudi nos et perfice cursum nostrum, ut tua sicut

---

Polyc. n. 2; martyrum lugd. n. 2, 17; ss. Perpetuae et Felic. n. 15; ss. Theodoti et septem virginum n. 21, 31; quae in hoc reperies t. Cf. praeterea acta ss. Victoris et sociorum n. 10; s. Irenaei smyrnensis ep. n. 5; s. Eupli n. 2; s. Crispinae et s. Theodoriti n. 4.

[1]) Act. n. 3. Passa est cum aliis Lampsaci sub Decio.

[2]) Passi sunt Tryphon et Respicius Nicaeae a. 250.

pugna, et tua sit victoria." Passim vero in actis ss. Saturnini et sociorum ejus haec vel similia suspiria occurrunt[1]): „Subveni, rogo Christe, habe pietatem. Serva animam meam, custodi spiritum meum, ut non confundar. Rogo Christe, da sufferentiam." Dei gratiae adscribunt et fidem, ut Justinus, qui de se profitetur: „Christianus ego sum, Deo ipso adjuvante;" et ejus socius Evelpistus: „Servus quidem Caesaris sum, sed christianus a Christo ipso libertate donatus et illius beneficio atque gratia ejusdem spei, cujus et isti sunt, quos vides, particeps factus." Ita et Marcianus, qui Sabino proconsuli interroganti: „Quis vobis persuasit, ut relinquentes venerandos et veros deos ... ad mortuum et crucifixum vos transferretis, qui nec seipsum salvum facere potuit?" respondit[2]): „Ille nobis donavit, qui et s. Paulo, qui cum esset ecclesiarum persecutor, postea ejus gratia factus est praedicator . . . Nos autem insufficienter Deo gratias agimus, qui nos erutos de tenebris et umbra mortis ad hanc gloriam perducere dignatus est."

15. De *sacramentis*, quae gratiae sunt canales, pauca reperimus in martyrum actis, quod

---

[1]) Act. n. 9, 10, 11, 14.

[2]) Passus est cum Luciano Nicomediae sub Decio.

mirum esse non debet non solum propter arcani disciplinam, sed etiam quod nulla martyribus praeberetur occasio suam de his profitendi fidem. Unum alicujus momenti est illud, baptismum salutis esse causam[1]) eoque deleri peccata. Hoc profitetur Genesius, qui primum sub gentilitate mimus, cum in theatro spectante Diocletiano imperatore mysteriis christianorum illuderet, a Deo inspiratus repente conversus ad fidem baptizatus est. Ita enim alloquitur imperatorem[2]): „Ubi me aqua nudum tetigit et interrogatus credere me respondi, vidi super me manum coelitus venientem, et angelos radiantes super me stetisse, qui omnia peccata, quae ab infantia feci, recitaverunt de libro, quem mox in ipsa aqua laverunt, in qua in conspectu vestro perfusus sum, et mihi candidiorem nive postmodum ostenderunt. Nunc igitur, inclyte imperator, et vos omnes populi, qui de his mysteriis risistis, mecum credite verum Dominum esse Christum, hunc esse lumen, hunc esse veritatem, hunc esse pietatem, et per ipsum vos ad indulgentiam posse pertingere.“ In epistola vero ecclesiarum viennensis et lugdunensis haud obscura vestigia re-

---

[1]) Hoc etiam profitetur s. Crispina (passa apud coloniam thebestinam in Africa c. a. 304) in act. n. 1.
[2]) In act. n. 2.

periuntur[1]) fidei de reali corporis Christi in eucharistia praesentia; neque enim aliunde ortae censeri prudenter possunt illae gentilium calumniae, christianos humana vesci carne.

V. Martyrum fides de iis doctrinae capitibus, quae ad Eschatologiam spectant.

16. Messem uberem praebent martyrum acta ad ea doctrinae capita comprobanda, quae ad *Eschatologiam* referuntur. Praetermissis vero iis, quae sua sponte ex illis consequuntur, cujusmodi sunt doctrinae capita de animae immortalitate, de judicio quodam divino, cujus erit pro meritorum demeritorumve ratione praemia retribuere vel poenas, de vita aeterna felici deque inferni existentia, de merendi operandique salutem facultate hujus vitae termino affixa, discimus post mortem statum esse quendam intermedium coelum inter atque infernum, ex quo nulla redemptio, in quo animae peccatorum quorundam maculis vel reliquiis adhuc obnoxiae poenis mundantur, quod proin jure merito *purgatorium* dicitur: ut vero animae citius ex illo liberentur, prodesse fidelium orationes. Legantur de hoc doctrinae capite acta ss. Felicitatis et Per-

---

[1]) Cf. n. 4.

petuae[1]). Discimus futuram *corporum resurrectionem.* „Haec me potissimum ratio, inquit gloriosus martyr Pionius[2]), compellit ad mortem, ut populus omnis intelligat resurrectionem futuram esse post mortem.“ Videns s. Adrianus laceras corporis sui partes jacere in terra, exsultans dicebat: „O vos felicia membra, quae meruistis Deo famulari! nunquam vos sic amavi in corpore sita, ut nunc exsulto vos intuens separata. Sic nos decuit ad tempus sejungi, ut tandem nostro Regi occurramus in gloria; et pro mortalibus membris vos eadem mihi restituamini immortalia. Vos estis nunc membra Christi, et me nunc Christi esse sentio, quod semper super omnia optavi.“ Hinc gentiles, fidei huic ut illuderent, martyrum corpora nonnunquam cremabant, cineresque in ventum vel fluvios spargebant, ne, ut dicebant[3]), spes quidem ulla resurgendi eis relinqueretur.

17. Poenas inferni esse *aeternas* omnique carere fine apertissime praedicant ss. martyres et quam saepissime[4]) inculcant, ut infideles

---

1) In hoc ipso tomulo n. 7, 8.

2) Act. n. 20.

3) Cf. in hoc t. ep. eccles. vienen. et lugd. n. 16.

4) Cf. in hoc t. ep. eccl. smyrn. de martyrio s. Polyc. n. 2, 11; acta ss. Tarachi, Probi etc. n. 4, 7.

atque persecutores suos vel terrore ad meliorem inducant frugem, seque ipsos ad constanter toleranda immania tormenta excitent atque confirment. „Nos si transitorium tímuerimus interitum, inquit Silvanus [1], sanctae Felicitatis filius, aeternum incurremus supplicium. Sed quia vere novimus, quae praemia sint parata justis et quae sit poena constituta peccatoribus, idcirco securi contemnimus legem humanam, ut jussa divina servemus. Idola enim contemnentes, Deo omnipotenti famulantes vitam aeternam invenient; adorantes autem daemonia, cum ipsis in interitu erunt et in incendio sempiterno [2].“ Cum christianorum quidam Lampsaci inter tormenta a fide defecisset, quaedam puella et virgo, nomine Dionysia, annos habens sexdecim exclamavit: „Miser et infelicissime homo, cur propter unius horae spatium acquisisti tibi perpe-

---

[1]) Non alia est doctrina fratrum s. Silvani, uti Philippi, Alexandri et Martialis act. n. 3.

[2]) Cf. similia in actis s. Maximi n. 2; in act. ss. Luciani et Martiani n. 6; ss. Claudii et sociorum n. 1. et 4. ubi Dominam dicentem audimus: „ Ne in ignem aeternum incidam et tormenta perpetua, Deum colo et Christum ejus.“ Passi hi sunt Aegeae in Lycia a. 285; in actis s. Victoris et sociorum n. 7; s. Petri Balsami (passi Aulanae in Samaria c. a. 311.) n. 2; s. Basilii ancyrani n. 1.

tuam inenarrabilem poenam." Dulcetio praesidi interroganti Irenem: „Facisne quod imperatores nostri et caesares jusserunt?" „Minime, respondit[1]), per Deum illum omnipotentem, qui creavit coelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt. Summa enim illius ignis sempiterna poena proposita his est, qui Jesum Dei Verbum negaverint." „Flammam, ait Basso praesidi Hermes[2]), mihi levis istius minaris ardoris, quae deficit pene antequam surgat, ignorans violentiam illius perennis incendii, quod sine remissione semper exaestuat et discipulos diaboli longa tabe consumit."

18. Quod si ss. martyres ignis inferni mentionem faciunt, illius nomine non ignem quendam metaphoricum, sed *verum propriumque* intelligunt, hinc suffragantur sententiae inter patres atque theologos communissimae[3]) de hujus

---

[1]) In actis s. Agapes et sociorum n. 5.

[2]) In actis s. Philippi episc. heracleensis n. 7.

[3]) Diximus *communissimae* inter patres et theologos, si enim perpaucos excipias theologos catholicos, reliqui unanimes *verum propriumque esse inferni ignem* tuentur, imo non desunt qui oppositam sententiam (quamvis nullum de hac quaestione *peremptorium* tulerit Ecclesia judicium) censent vel haereticam, vel haeresi proximam, vel erroneam vel saltem temerariam. Neque mirum, cum in hanc sententiam sponte sua nos inducat s. Scripturae loquendi ratio (cf. Passaglia *Comment. de igne*

ignis qualitate, quod non solum ex tam solemni constantique vocabuli ignis usu verosimiliter

---

inferno, Romae 1855.), imo impellat certissima patrum doctrina. Hi enim 1) non solum suam loquendi rationem ad s. Scripturam exigunt, proinde ad omnem paginam inferni poenas ignis nomine designant, verum 2) ejusmodi addunt apposita comparationesque, quae metaphoram omnem ab illo igne excludunt. Sane passim tamquam quid mirum affirmant, ignem illum quidem urere, non vero lucere, ut s. Basilius, qui in Ps. 28. n. 6. explicans verba: *Vox Domini intercidentis flammam ignis* (v. 7.) ita disserit: „Certe multo admirabilius est ignis naturam intercidi, quam mare rubrum in partes dividi. Attamen Domini vox ignem suapte natura continuum ac sibi cohaerentem intercidit. Quamquam igitur ignis consiliis humanis insecabilis ac individuus videtur esse, nihilominus tamen Domini jussu interciditur atque dividitur. Ignem autem, qui diabolo et angelis ejus in supplicium paratus est, voce Domini intercidi reor, ut cum duae sint in igne facultates, quarum una comburit, altera illustrat, ignis quidem asperitas atque torquendi proprietas iis, qui adustione digni sunt, servetur: illius vero splendor et claritas ad hilaritatem eorum, qui laetam ac beatam vitam acturi sunt, destinetur. Vox igitur Domini intercidentis ac dividentis flammam ignis, adeo ut supplicii quidem ignis obscurus sit, lux vero requietis vi careat comburendi.“ Cf. in Ps. 33. n. 8; Theodoretum in Ps. 28, 96; Gregorium M. Mor. l. 9. c. 66; Isidorum hispal. de summo bono l. 1. c. 3. et Thomam suppl. 97. a. 4. subtiliter hac de re disserentem. Conferunt deinde 3) inferni ignem cum nostro multiplexque assignant

conjicitur, verum etiam ex claris eorundem colligitur verbis, cujusmodi sunt illa Pionii, qui

---

discrimen, nunquam vero illud, quod ignis terrenus sit verus, infernus improprius atque metaphoricus tantum. Potiora discriminis capita sunt haec: Differunt a) *duratione*. Confer egregia Hermetis verba in praef. n. 17, quibus adde haec Gregorii nysseni (or. catech. c. 40): „Cum ignem audis (inferni), didicisti aliquem ab illo (nostro) diversum intelligere ex eo, quod illi igni aliquid sit additum, quod non est in hoc; nam ille quidem non exstinguitur, hunc autem multa sunt inventa, quae exstinguant. Magna autem est differentia inter eum, qui exstinguitur et eum, qui nullam admittit exstinctionem." Differunt b) *munere*, ignis enim terrenus nobis servit, donum est divinae providentiae; infernus vero punit atque instrumentum est divinae justitiae. Cf. verba 40 martyrum in hac praef. n. 18. Differunt c) *effectu*, cum ignis terrenus urat atque comburat, ille vero urat quin comburat. Ita Minucius Felix in Octavio n. 35: „Nec tormentis modus ullus aut terminus. Illic sapiens ignis membra urit et reficit, carpit et nutrit. Sicut ignes fulminum corpora tangunt nec absumunt; sicut ignes Aetnae et Vesuvii et ardentium ubique terrarum flagrant nec erogantur, ita poenale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed inexesa corporum laceratione nutritur." Lactantius div. instit. l. 7. c. 21: „Idem igitur divinus ignis una eademque vi atque potentia et cremabit impios et recreabit, et quantum e corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi aeternum pabulum subministrabit." Cf. Tertullianum Apolog. c. 48; Cyrillum hieros. cat. 18. n. 19; Chry-

in egregia ad gentiles et judaeos oratione, postquam dixit: „Judicium imminet seculo, de cujus

---

sostomum h. 43. al. 44. in Matth. n. 4; paraen. 1. ad Theodorum lapsum n. 9; Eucherium lugd. hom. 1. ad mon.; inprimis vero Augustinum, qui de civ. Dei l. 21. cc. 1 ss. diligenter disputat de modo, quo fieri possit, ut hic ignis urat quin comburat. Differunt d) *natura et indole.* Ignis sempiterni „natura diversa est ab hoc nostro, inquit Lactantius l. c., quo ad vitae necessaria utimur, qui nisi alicujus materiae fomite alatur, exstinguitur. At ille divinus per se ipsum semper vivit ac viget sine ullis alimentis, nec admixtum habet fumum, sed est purus ac liquidus et in aquae modum fluidus.“ Cf. etiam Gregorium M. Moral. 15, 29. Conferunt 4) inferni ignem cum igne, quo consumptae fuere Sodoma et Gomorrha, ut Chrysostomus hom. 4. in ep. ad Rom. n. 3; vel cum igne subterraneo quorundam montium, qui dicuntur ignivomi. Ita Pacianus barcinonensis in paraen. ad poenit. n. 11: „Vim gehennae et de praesentibus aestimate, cum fumariola quaedam maximos montes subterraneis ignibus decoquunt.“ Cf. Tertullianus de poenit. n. 12 (opusc. t. 5. p. 205.): Apol. c. 48; Minucius Felix in Octavio n. 35; Eusebius praepar. evang. l. 11. c. 20. Distinguunt 5) inter poenas corporis et animae; inter poenas vero corporis ignem recensent. „Duplex damnatorum poena est in gehenna, inquit Isidorus hisp. l. 1. de summo bono c. 3., quorum et mentem urit tristitia et corpus flamma justa vicissitudine, ut qui mente tractaverant quod corpore perficerent, simul et animo puniantur et corpore.“ Quaerunt praeterea 6) quo pacto ignis torquere possit

adventu multis ex rebus certi sumus," provocat primum ad illam Palaestinae regionem igne exu-

---

spiritus. Augustinus ita hanc possibilitatem nititur illustrare (de civ. Dei l. 21. c. 10): „Cur non dicamus, quamvis miris tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse poena corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei et nunc potuerunt includi in corporalibus membris et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhaerebunt ergo, si eis nulla sunt corpora, spiritus daemonum imo spiritus daemones, licet incorporei, corporeis ignibus cruciandi." Ita vero Gregorius M. Petro interroganti, qua ratione credendum sit, quia rem incorpoream ignis tenere possit, respondet: „Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem, cum incorporeus sit spiritus, etiam corporeo igne tenetur?" Hinc concludit: „Ignem gehennae corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari (Dial. l. 4. c. 28, 29)." Quare 7) oppositam Origenis ejusque asseclarum opinionem carpunt, ut Hieronymus ep. 59. ad Avitum; l. 3. in Eph. 5, 6: l. 2. Apol. c. Rufinum; Orosius commonit. ad Augustinum n. 3; nam ut ait Prudentius ep. tricassinus c. Scotum Erigenam c. 19: „Corporeum esse, flammeum atque visibilem mixta obscuritate ignem gehennae omnes orthodoxi consentiunt." Sane 8) vix inter patres reperies, qui opinioni de igne inferno metaphorico faverint. Allegantur quidem Ambrosius l. 7. in Luc. n. 205; Gregorius nyssenus in dial. de anima et Joannes damascenus dial. c. Manichaeos c. 36. Verum et hi alibi saltem non semel communi patrum fideliumque suffragantur sententiae,

stam, in qua quondam sitae erant Sodoma et Gomorrha, dein prosequitur: „Sed quid ego haec vobis dico procul remota, longius collocata? ... Conferte Lyciae et diversarum insularum ignem ex infimis terrae visceribus effluentem . . . Unde esse putatis hunc ignem, nisi quia cum inferni igne sociatur? Dicitis enim partim igne, partim inundationibus vos sub Deucalione et nos sub Noë loborasse. Ita enim fit, ut particulatim catholica agnoscantur. Unde praedicimus vobis de judicio per Verbum Dei J. Christum, qui per ignem venturus est.“ Pluribus quoque de inferni igne disserit s. Patricius, secundum quem „subterraneus ignis animabus impiorum excruciandis destinatus est.“ „Haec autem ita se habere, ait proconsuli, persuade tibi vel ex eo, qui in Sicilia exaestuat, igne.“ Eximia vero sunt verba, quae quadraginta martyribus, qui sub Licinio imperatore Sebastae in Armenia c. a. 320. passi sunt, ascribit s. Basilius in homilia de iisdem n. 3: „Honoris superni cupidus sum, inquiunt tamquam animam unam et os unum habentes, poenas gehennae

---

neque objecta testimonia citra omne dubium ignem verum ab inferno excludunt. Cf. Patuzzi, *de futuro impiorum statu* l. 2. c. 13., qui a c. 7—16. de ignis veritate disputat.

metuo. Illius ignis mihi formidolosus, nam ignis ille, quem vos nobis intentatis, conservus est."

19. Aliud fidei catholicae dogma actis martyrum splendide comprobatur, justorum nimirum animas, quibus luendum nil superest, illico ad gaudia admitti coelestia non exspectata corporum resurrectione vel judicii universalis die[1]).

---

[1]) De hoc dogmate cf. quae ex aliis patrum doctrinae capitibus disseruimus ad ep. s. Hieron. 60. n. 2 in opusc. t. 11. p. 213 ss. Argumentum vero, quod ex martyrum actis derivare licet, ita paucis Coustantius (in praef. gener. ad op. s. Hilarii pict. § 6. sect. 3. n. 219) proponit: „Fidem nostram jam aevo suo receptam probat Irenaei (l. 5. c. 31. n. 1.) ac Tertulliani (de anima c. 55.) labor, ut eam ex animis fidelium extorqueant. Tum sincera martyrum acta legentes vix unum reperient Justinum, qui non hac spe passus sit, quod moriens coelum migraret. Hanc fidem, quam conceptis verbis plerique profitentur, saepe Deus visis certiorem fecit. Adeo vero publica erat, ut martyres Christi de ea a judicibus suis interrogatos et ab ethnicis populis irrisos legamus. Nec leve ejusdem fidei testimonium est pia plebis christianae consuetudo, qua ad martyres festinare solebant eosque rogare, ut cum ad Deum in coelum pervenissent, sui apud eum memores esse dignarentur. Quid eos memoremus, qui martyrum acta conscripserunt, cum illos coelo ac Deo potiri quamplurimi significent, ne unus quidem neget. Denique fidem eandem olim in publicis Ecclesiae precibus consignatam nemo negabit, qui antiquum ordinem romanum

Colligitur hoc vel ex ipso ardentissimo desiderio, quo cupiebant sancti martyres dissolvi, morte etiam crudelissima obire, ut essent cum Christo, quem unice amabant. Sed plane frustra hunc in finem desiderassent mortem oppetere acceleratam, si post mortem exsules mansissent a patria coelesti. Persuasi ergo erant, martyrio illico patere paradisi coelestis januas, quas ingressi fruerentur etiam visione Dei. Hujus desiderii luculentum testimonium est integra s. Ignatii ad romanos epistola. Hac spe mox Deo fruendi excitabantur Christi pugiles alacresque saevissima tolerabant tormenta. „Nate, nate Symphoriane, (voce nota de muro propinquo mater generosa commonebat filium suum), in mente habe Deum vivum. Resume constantiam, fili. Timere non possumus mortem, quae sine dubio perducit ad vitam. Sursum cor suspende, fili, aspice illum qui regnat in coelis. Hodie tibi vita non tollitur, sed mutatur in melius. Hodie nate ad supernam vitam felici commutione migrabis.“ Simili modo quidam christianus Zoticus Marcianum confirmabat dicens: „Bono animo esto, domine frater.

---

aut missale gothicum necnon sacramentarium gallicanum aliaque id generis monumenta consulat. Jam vero cum coelum non sanguis, sed caritas aperiat, eo martyribus aperto, ceteris quoque justis patere facile comprobatur.“

Bonum certamen luctatus es: nobis vero infirmis unde talis fides? Veniant tibi in mente promissiones, quas Dominus polliceri dignatus est, quas *nunc* vobis reddet.“ Et ipse Marcianus jam ante dixerat praesidi: „Multitudo verborum tuorum neque nos a fide faciet recedere, neque negare Deum. Praesentem enim eum videmus et quo vocat cognoscimus. Noli ergo nos retinere. Hodie enim fides nostra in Christo completur, sed mitte nos cito, ut videamus crucifixum, quem vos ore nefario maledicere non dubitatis, quem nos veneramur.“ Hanc fidem passim profitentur vel ipsi martyres, vel eorum actorum collectores vel fideles testes martyrii. Quid praeclarius hisce Alexandri verbis, quibus judici tormenta martyribus illata commemoranti respondit: „Gratias ago Domino, quod dum gloriosos martyrum evolvis triumphos et illata tormenta commemoras, ad devotionem me quoque confirmas exemplis. Putasne ergo exstinctas animas quas fudisti? Illae quidem coelum possident, sed versa vice persecutores in illo agone perierunt. Fallit enim te opinio tua. Exstingui non potest nomen christianum, quod ita Deo fundante firmatum est, ut et vita hominum custodiatur, et mortibus propagetur. Deus noster coelos quos fecit possidet; terram tenet, inferna moderatur: et animas quas interemptas judicas, regnum coeleste suscepit: vos vero cum diis

vestris inferna retinebunt. Et quia fratrem meum carissimum [1]) in summo gaudio collocatum scio, securior viam devotionis ingredior. Ego christianus sum et fui semper et futurus sum in gloriam Dei. Tu vero exerce corpus, quod pro imbecillitate terrena sortibus mundi videtur addictum: ceterum animas nostras custodiet et recipiet ille qui contulit." Clara sunt quoque haec b. Symphorosae verba [2]), quae ad Hadrianum dixit: „Vir meus Getulius cum fratre suo Amantio tribuni tui cum essent, pro Christi nomine passi sunt diversa supplicia, ne idolis consentirent ad immolandum, et quasi boni athletae daemones tuos moriendo vicerunt. Elegerunt enim magis decollari quam vinci, passi mortem, quae pro nomine Christi suscepta inter homines terrenos quidem ignominiam eis peperit temporalem, inter angelos vero decus et gloriam sempiternam: inter quos nunc gradientes et tropaea passionum suarum dantes, cum aeterno Rege vita aeterna fruuntur in coelis." Diserte hanc fidem expressit collector actorum s. Saturnini episcopi tolosani, cum pronunciat [3]): „(Sanctis)

---

[1]) Epipodium fratrem suum vocat secundum spiritum, quo sensu omnes christiani sunt fratres.

[2]) In actis n. 1. Cf. quoque verba Theodoti infra n. 31.

[3]) In Epilogo. Cf. quoque infra acta ss. Fructuosi

non solum credere in Christum, sed et pro Christo pati ac statim post resolutionem corporum cum Christo esse donatum est." Et collector actorum s. Eupli, narrata hujus decollatione prosequitur: „Tunc sempiternam coronam fidei accepit exsultans in agmine angelorum et sanctorum martyrum, introivit in conspectu Domini Dei nostri J. Christi."

20. Inter membra Ecclesiae, quae corpus est Christi, unionem quandam conjunctionemque esse admittendam nemo negabit, nisi qui quid corpus sit plane ignoret. Verum satis non est, ut Ecclesiae membra i. e. fideles unione tantum externa jungantur, sed interior ea sit oportet vitalisque, analoga illi, qua corporis membra invicem cohaerent; talis proinde vi cujus fiat, ut si quid patiatur unum membrum, compatiantur omnia membra, sive glorietur unum membrum, congaudeant omnia membra (1. Cor. 12. 26): vi cujus non solum affectuum communio vigeat, sed et quaedam bonorum spiritualium communicatio mutua. Talem communionem nobis impense praeclarissimo suo exemplo commendant martyres lugdunenses et s. Fructuosus [1]). Sed

---

et sociorum n. 7; Eusebium l. de martyribus Palaestinae n. 39; acta s. Theodoti n. 21.

[1]) Cf. infra ep. eccles. vienn. et lugdun. n. 12, 17; acta s. Fructuosi n. 3.

haec communio, hoc vinculum caritati innixum nullatenus interciditur morte; neque enim Christus triplex habet corpus mysticum ab invicem divulsum, aliud constans membris Ecclesiae militantis, aliud coalescens ex iis, qui jam cum ipso triumphant in coelis et tertium complectens eos, qui in purgatorio mundantur; sed unum, ad quod hi omnes pertinent[1]): hinc non solum

---

[1]) Hinc axhibentur fideles ut qui modo sint beatorum *conservi* Apoc. 6, 11; 19, 10; 22, 9; *concives* et *coheredes*, *membra* ejusdem familiae et *confratres* sanctorum Rom. 8, 29; Eph. 2, 19; Hebr. 12, 22 s. Et sane sicut unum tantum est caput Christus, positus super omnia quae in coelis et quae in terris sunt Eph. 1, 20 s., ita unum tantum erit ejusdem corpus mysticum, una Ecclesia, una compago, qua illi, qui jam in coelis triumphant, militantibus adhuc in terra membris sociantur. Praeclare et ad rem Chrysostomus hom. in s. Romanum M. n. 1: „Nos pedes sumus, martyres autem caput. Sed non potest caput pedibus dicere, vestri non egeo. Gloriosa sunt membra, sed gloriae excellentia non aliena illa facit a conjunctione, quae est cum reliquis partibus. Tunc enim fiunt maxime gloriosa, quando eam quae nobiscum est conjunctionem non abruperint. Nam oculus quoque, licet reliquo toto corpore sit splendidior, suam tunc gloriam conservat, quando a reliquo corpore non abscinditur. Et quid de martyribus dico? Si enim Dominus ipsorum nostrum caput fieri non erubuit, multo magis ipsi esse nostra membra non erubescunt, habent enim radicatam charitatem. Solet autem caritas ea quae sunt disjuncta

inter viventes hac in vita mortali vigebit haec unio vitalisque nexus, sed inter omnia corporis

---

conjungere et colligare, neque de dignitate admodum accurate inquirit." Si autem tam beati in coelo quam in terra fideles unum sunt corpus Christi, sanctorum communio vitalisque nexus nonnisi inscite in dubium vocatur. Hinc describuntur vel angeli laeti de peccatorum poenitentia Luc. 15, 7; vel ultores si quid damni illis infertur, qui eorum sunt commissi tutelae Matth. 18, 10; vel solliciti de electorum salute Hebr. 1, 14; quibus triplex significatur boni membri officium, commiseratio, gaudii participatio, sollicitudo. Ad rem Augustinus Enchir. c. 56: „Haec (Ecclesia triumphans) in sanctis angelis beata persistit, et suae parti peregrinanti opitulatur, quia utraque una erit consortio aeternitatis, et nunc una est vinculo caritatis, quae tota instituta est ad colendum Deum." Et de civit. Dei l. 20. c. 9. 2: „Neque piorum animae mortuorum separantur ab Ecclesia, quae etiam nunc est regnum Christi. Alioquin nec ad altare Dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Christi." Hinc belle scribit in Ps. 85. n. 24: „Contristatus est b. Cyprianus in passione, modo consolatus est in corona. Modo et consolatus adhuc tristis est. Dominus enim noster J. Christus adhuc interpellat pro nobis (Rom. 8, 34): omnes martyres, qui cum illo sunt, interpellant pro nobis. Non transeunt interpellationes ipsorum, nisi cum transierit gemitus noster." Cui consone s. Ambrosius (ep. 22): „Quamvis enim de suo merito securi sint, tamen quia futura est adhuc redemptio totius corporis Ecclesiae, compatiuntur. Cum enim adhuc membra patiuntur corporis sui, quomodo alia membra licet superiora non compatiuntur

Christi membra quam late hoc patet: hoc significant et ille, qui s. Ignatii certamen describit[1]), et alter, qui acta ss. Perpetuae et Felicitatis collegit[2]). Huic fidei innititur persuasio de sanctorum intercessione, cujus plura testimonia nobis suppeditant martyrum acta. Ita Potamiaena virgo bono jussit esse animo Basilidem, qui eam ab impurorum hominum procacia liberavit „se namque post obitum salutem ipsius a Domino impetraturam et collata in se beneficia brevi remuneraturam esse.“ Et revera brevi postea miro modo Basilides ad Christum est conversus, cumque a quibusdam in Domino fratribus de causa tam subitae atque insperatae conversionis interrogaretur, dixisse fertur: „Potamiaenam tertio post martyrium die noctu sibi

---

membris unius corporis laborantibus?“ Et revera mirum foret, si caritas, cujus est disjuncta copulare eoque arctius, quo ipsa intensior est, morte interveniente indolem mutaret suam, et visione beatifica reddita ardentissima frigeret erga eos, pro quibus quondam in terris parata fuisset sanguinem etiam profundere. Ad rem Bernardus s. 78. in cantic. „Nec aliis profecto legibus regnum caritatis regi decebat, quam piis ipsorum, qui pariter regnaturi sunt, mutuisque amoribus et puris affectionibus in invicem et in Deum.“

1) Act. n. 8.

2) Act. n. 1.

assistentem, coronam capiti suo imposuisse, dixisseque se ipsius causa Dominum orasse atque id quod petierat impetrasse, nec diu postea ipsum ad Dominum migraturum[1]." Huic fidei innititur quoque pius christianorum mos se orationibus commendandi sanctorum, qui vel jam pro Christo mortem obierant vel mox suum pro Dei Filio fusuri erant sanguinem. „Convenerunt autem religiosi viri et sacerdotes Domini, narrat qui passionem describit ss. Tryphonis et Respicii[2], et dedicaverunt martyrium illorum cum omni honore, atque disciplina reverentiae participarunt mysterium redemptionis nostrae, commendantes animas suas sanctis b. martyrum patrociniis." Cum s. Julius duceretur ad capitis supplicium, dicebat ei Hesychius miles[3]: „Obsecro te, Juli, cum gaudio comple pollicitationem tuam et accipe coronam, quam Dominus confitentibus se dare promisit, et memor esto mei, nam et ego subsequor te. Plurium etiam saluta Pasicratem et Palentionem famulos Dei, qui nos jam per bonam confessionem praecesse-

---

[1]) Ap. Euseb. H. E. l. 6. c. 2. Cf. quoque pass. s. Saturnini n. 7; s. Maximi n. 2.

[2]) Nr. 6. Cf. infra acta ss. Montani et sociorum n. 13; Euseb. de ss. martyribus Palaestinae n. 17.

[3]) In ejus actis n. 2.

runt ad Dominum." Julius vero osculans Hesychium dixit: „Frater, festina venire. Mandata enim tua jam audierunt quos salutasti."

21. Sanctorum quoque cultus vestigia in martyrum actis reperimus [1]), qui cultus ad eorum quoque reliquias redundabat; neque enim aliunde tam ardens oriebatur sollicitudo illas colligendi ac possidendi, quam ex ipso honore, quo prosequebantur Christi discipulos atque amicos: martyrum siquidem reliquiae thesaurus ipsis sane inaestimabilis erat ob illorum gratiam Ecclesiae relictus [2]). Hinc etiam illa christiani nominis hostium sollicitudo dissipandi perdendique penitus martyrum corpora, ossa ipsosque cineres, ne aliquid christianis superesset quod colligerent atque honore prosequerentur [3]).

---

1) Cf. Epist. ecclesiae smyrnensis de mart. s. Polyc. n. 17, 18.

2) Ita in act. s. Ignatii n. 5; in actis s. Theodoti n. 12 ss.

3) Cf. infra ejusmodi facta in ep. ecclesiae smyrn. de martyrio s. Policarpi n. 17; in actis s. Vincentii n. 9 ss.; s. Tarachi et sociorum n, 9. Ceterum plura de hac martyrum theologia reperies in cl. Binterim *Epistola cath.* I. de vi rectoque usu probationis in rebus theologicis per acta martyrum genuina et sincera.

MARTYRIUM SANCTI ET SACRI MARTYRIS

IGNATII THEOPHORI[1].

---

1. Cum non ita pridem imperium romanorum excepsisset Trajanus, Ignatius, apo-

[1]) Licet veterum testimonia ex sex primis aerae christianae seculis pro actorum horum sinceritate reperiri nequeant, ipse orationis candor et simplicitas, narrationisque conspiratio cum iis, quae ex Eusebio et Chrysostomo de s. Ignatio scimus, dubitare nos non permittunt de horum actorum sinceritate et authentia: hinc quam plurimi doctissimi viri haec acta authentica et genuina esse tuentur, pauci rationibus plane levibus innixi negant. Neque de eorum integritate dubitare fas est, licet fortasse, ut inquit cl. Hefele in proleg. ad haec acta n. IV., paucissima quaedam aut vitio librariorum corrupta aut manibus posteriorum addita sint. Conscripta autem sunt, ut ex ipsis actis colligitur, a familiaribus s. Ignatii, qui Antiochia Romam usque illum sunt comitati atque

stoli Joannis discipulus, vir erat in omnibus apostolicus, et ecclesiam antiochenorum summa cura regebat, cum veteres procellas multarum sub Domitiano persecutionum aegre praeteriisset; quippe qui instar boni gubernatoris gubernaculo precum ac jejunii, et assiduitate docendi, et perpetua contentione spiritus, tempestati contrariae restitit, veritus, ne quem timidiorum aut simpliciorum amitteret. Quamobrem gaudebat quidem Ecclesiae tranquillitate, quiescente ad breve tempus persecutione; dolebat autem animo, quod nondum veram erga Christum charitatem, neque perfectum discipuli ordinem esset assecutus. Reputabat enim animo, confessione, quae per martyrium fit, fore, ut ipse similior fieret Christo. Unde paucis annis adhuc in Ecclesia moratus, et divinae instar lucernae intellectum cujusque interpretatione (divinarum) Scripturarum illustrans, votorum suorum compos factus est.

---

illius glorioso agoni (a. 107.) interfuere. Acta haec primum (cum antea variis additionibus imo et falsis eventibus interpolata habebantur) edidit Usserius armachanus e ms. codice cajensi 1647. et biennio post Ruinart e cod. ms. parisino. Versionem emendatam cl. Hefele secuti sumus.

2. Posthaec enim Trajanus, nono imperii sui anno, victoria de Scythis et Dacis aliisque multis gentibus reportata elatus, ad subjectionem omnium sibi adhuc pium christianorum corpus deesse ratus, persecutionemque, nisi daemonum cultum cum omnibus gentibus amplecterentur, minatus, omnes religiose viventes aut sacrificare aut mori cogebat. Tum vero pro antiochena ecclesia pertimescens generosus Christi miles sponte ductus est ad Trajanum, qui eo tempore Antiochiae quidem morabatur, sed contra Armeniam et Parthos ire festinabat. Ut vero in conspectu Trajani imperatoris stetit: „Quis es, inquit, o cacodaemon, qui nostra mandata transgredi eniteris, simulque aliis suades, ut male pereant.“ Ignatius respondit: „Nemo Theophorum vocet cacodaemonem; abscesserunt enim daemonia a servis Dei. Sin vero, quia iis infestus sum, me etiam malum in daemonas vocas, assentior. Cum enim habeam Christum coelestem regem, insidias illorum dissolvo.“ At Trajanus, „Quis est, ait, Theophorus?“ Ignatius respondit: „Is, qui habet Christum in pectore.“ Tum Trajanus, „Annon videmur tibi, inquit, et nos in animo gestare deos nostros, quibus adversus hostes adjutoribus utimur?“ Ignatius respondit:

„Daemonia gentium errans vocas deos; est enim unus Deus, qui coelum et terram et mare et omnia, quae sunt in iis, fecit; et unus Christus Jesus, Filius Dei unigenitus, cujus regno utinam fruar!“ Trajanus dixit: „Illum dicis, qui sub Pontio Pilato crucifixus est?“ Ignatius respondit: „Eum, qui in crucem sustulit peccatum meum cum ejus inventore, et omnem errorem daemoniacum, omnemque malitiam damnans subjecit pedibus eorum, qui ipsum in corde gerunt.“ At Trajanus, „Ergo, ait, geris in te crucifixum?“ Ignatius respondit; „Imo scriptum enim est: *habitabo et ambulabo inter eos* (Lev. 26,11).“ Trajanus sententiam tulit: „Ignatium, qui in se ipso circumferre crucifixum contendit, jussimus in vincula a militibus conjectum abduci Romam magnam, ut sit pastus ferarum ad delectationem populi.“ Sententiam hanc cum sanctus martyr audisset, prae gaudio exclamavit: „Gratias tibi ago, Domine, quia me perfecta erga te charitate honorare dignatus es, qui me cum apostolo tuo Paulo in ferrea vincula conjeceris.“ Haec cum dixisset, et hilari animo vincula suscepisset, cumque prius orasset pro Ecclesia, et eam cum lacrimis Domino commendasset, instar arietis insignis, qui egregium gregem ducit,

ferina et militari acerbitate correptus est, abducendus Romam ad pastum cruentarum ferarum.

3. Cum multa ergo alacritate et laetitia, patiendi cupiditate, Antiochia Seleuciam descendit, et illinc navi vectus est; quumque post multos labores ad Smyrnensium urbem appulisset, multa cum laetitia e navi descendit, ac sanctum Polycarpum, Smyrnensium episcopum, (quondam) condiscipulum suum, videre festinavit. Fuerant enim olim sancti apostoli Joannis discipuli. Apud quem diversatus, cum eum spiritualium charismatum participem fecisset, suis etiam vinculis esset gloriatus, orabat eum, ut vellet propositum ipsius adjuvare; et maxime quidem hoc rogabat totam ecclesiam (exceperant enim sanctum illum virum civitates atque ecclesiae Asiae per episcopos et presbyteros et diaconos, cum omnes ad eum festinarent, si forte partem charismatis spiritualis ab eo acciperent); ac prae ceteris sanctum Polycarpum, ut citius per feras, inconspicuus in mundo factus, coram Christo compareret.

4. Atque haec sic dicebat et sic contestabatur, usque adeo extendens amorem in Christum, ut per pulchram confessionem et studium eorum, qui pro ejus certamine simul

Deum orabant, coelum esset accepturus, utque ecclesiis, quae ipsi per rectores suos occurrerant, mercedem redderet, gratias agens literis ad eas missis, e quibus gratia spiritualis cum votis et adhortationibus stillabat. Quum ergo omnes erga se benevole affectos cerneret, veritus est, ne fratrum charitas studium eundi ad Deum incideret, dum pulchra ipsi esset aperta martyrii janua. Quae ad ecclesiam romanorum scripsit, subjecta sunt.

Ignatius, qui et Theophorus, (ecclesiae) misericordiam consecutae in magnificentia Patris altissimi et Jesu Christi, Filii ejus unici; ecclesiae dilectae et illuminatae voluntate ejus, qui vult omnia, quae sunt secundum charitatem Jesu Christi, Dei nostri; quae etiam praesidet in loco regionis Romanorum, digna Deo, digna decore, digna, quae beata praedicetur, digna laude, digna, quae voti compos fiat, digne casta, (coetui) charitatis praesidens[1]), Christi et Patris nomine insignita, quam et saluto in nomine Jesu Christi, filii Patris; iis,

---

[1]) Vertunt nonnulli haec verba προκαθημένη τῆς

qui secundum carnem et spiritum cuivis ipsius praecepto sunt adunati, gra-

---

ἀγάπης caritate praecellens, censentque encomii hujus commentarium exhiberi nobis a Dionysio Corinthiorum episcopo in sua ad romanos ep. Soteri tempore (168—176), quam asservavit nobis Eusebius hist. eccl. l. 4. c. 23. „Haec enim, inquit (Dionysius), vobis consuetudo est jam inde ab ipso religionis exordio, ut fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis, et ecclesiis quamplurimis, quae in singulis urbibus constitutae sunt, necessaria vitae subsidia transmittatis; et hac ratione tum egentium inopiam sublevatis, tum fratribus, qui in metallis opus faciunt, neccessaria suppeditatis: per haec quae ab initio transmittere consuevistis munera, morem institutumque Romanorum a majoribus vestris acceptum romani retinentes. Atque hunc morem beatus episcopus vester Soter non servavit solum, verum etiam adauxit, tum munera sanctis destinata copiose subministrans, tum fratres peregre advenientes tamquam liberos suos pater amantissimus beatis sermonibus consolando.“ Fatendum tamen est, hoc commentario hujus praerogativae vim non exhauriri. Cf. Hagemann, die roemische Kirche § 31. p. 687 ss. Plus enim significat προκαθημένη τῆς ἀγάπης quam *caritate praecellens*; significat siquidem eam, quae praesidet, primatum gerit eo in coetu, qui caritate nititur, caritate regitur, fovetur atque animatur, illoque nutritur pane, qui per excellentiam dicitur *ἀγάπη*, eo quod pignus sit illius caritatis, qua Christus diligit suam Ecclesiam eamque fovet (Eph. 5, 29), et ad caritatem alendam maxime conducat. Ex hoc ipso primatu sponte sua consequitur et ex-

tia Dei indivisim repleti et ab omni alieno colore sunt expurgati, plurimam in Jesu Christo, Deo nostro, et intaminatam opto salutem.

I. Deum precatus impetravi, ut Deo dignos vultus vestros cernerem, et plus, quam petebam, acciperem; vinctus enim in Jesu Christo vos salutare spero, siquidem voluntas Dei sit, ut dignus habear, qui ad finem perveniam. Recte enim dispositum est principium, si gratiam consequar, sortem meam sine impedimento accipiendi. Timeo enim vestram charitatem, ne ea mihi noceat[1]). Vobis enim facile est, quod vultis facere; mihi vero difficile est, Deo potiri, si vos mihi parcere studetis[2]).

---

plicatur illa beneficentia, quam extollit Dionysius. — Hujus epistolae sinceritatem probare inutile esset, inquit merito Ruinart in admon. in acta s. Ignatii M. n. 2, post tot doctissimorum virorum, etiam a romana ecclesia alienorum ea de re lucubrationes, quorum opera res eo processit, ut ab iis tantummodo de ejus auctoritate dubitetur, qui etiam s. Scripturae libros, quos suis erroribus contradicere animadvertunt, respuere non verentur.

[1]) Ignatius verebatur, ne Romani, vel precibus ad Deum et homines, vel pecunia, aut per vim eum a supplicio eximerent. Cotelerius.

[2]) I. e. si vos impedimento mihi estis conatu vestro me liberandi.

II. Nolo enim vobis tamquam hominibus placere, sed Deo placere, quemadmodum et vos ei placetis. Nec enim ego unquam tale tempus Deo potiendi attingam; nec vos, si silueritis, meliori operi inscribi poteritis. Si enim de me silueritis, ego Dei fiam; si autem carnem meam amaveritis, denuo mihi erit currendum. Nolite plus mihi praebere, quam ut immoler Deo, dum adhuc altare paratum est; ut in charitate chorus effecti canatis Patri in Christo Jesu, quod Deus episcopum Syriae dignum judicaverit, qui ab Oriente in Occidentem accersitus inveniretur[1]). Bonum est, a mundo occidere ad Deum, ut in ipso oriar.

III. Nulli unquam invidistis[2]); alios docuistis. Ego vero illa quoque firma esse volo, quae docetis et praecipitis[3]). Vires tantum mihi et internas et externas petite, ut non

---

1) *Accersitus inveniretur.* Verba graeca: *Ὅτι τὸν ἐπίσκοπον Συρίας ὁ θεὸς κατηξίωσεν εὑρεθῆναι εἰς δύσιν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μεταπεμψάμενος.* Aut medium positum est pro passivo, aut vertendum: quod Deus episcopum Syriae inveniri dignatus est, ab Oriente in Occidentem eum accersens.

2) Scil. gloriam moriendi pro Christo.

3) I. e. Exemplum et adhortatio, quibus alios ad martyrium subeundum animare soliti fuistis. Smith.

solum loquar, sed et velim; ut non solum dicar christianus, sed et inveniar. Si enim inventus fuero, etiam dici potero (christianus), et tunc fidelis esse valebo, quum mundo amplius non apparebo. Nihil, quod apparet, aeternum est. *Quae enim videntur, temporalia sunt; quae vero non videntur, aeterna sunt* (2. Cor. 4, 18). Namque ipse Deus noster Jesus Christus, (iterum) in Patre exsistens, magis manifestatur. Non silentii tantum, sed magnitudinis opus est christianismus[1]).

IV. Ego ecclesiis scribo omnibusque mando, quod lubens pro Deo moriar, siquidem vos (me) non impediatis. Obsecro vos, ne intempestivam mihi benevolentiam exhibeatis. Sinite me ferarum cibum esse, per quas Deum consequi licet. Frumentum sum Dei, et per ferarum dentes molar, ut purus panis Christi inveniar. Feris potius blandimini, ut mihi sepulchrum fiant, nihilque mei corporis relinquant; ne postquam obdormiero, gravis alicui fiam. Tunc vere Christi

---

[1]) Sensus: Christus post ascensionem suam magis glorificatur; christiani enim non solum in silentio vitam degunt, sed magnificis quoque factis splendent, iis Christum laudantes.

discipulus ero, quum neque corpus meum mundus videbit. Christum pro me supplicate, ut per haec instrumenta[1]) hostia inveniar. Non ut Petrus et Paulus vobis praecipio. Illi apostoli, ego condemnatus; illi liberi[2]), ego usque nunc servus. Sed si patiar, libertus Jesu ero, et in ipso resurgam liber. Nunc vinctus disco nihil mundanum vel vanum concupiscere.

V. A Syria Romam usque cum bestiis pugno, terra marique, noctu et interdiu, alligatus ad decem leopardos, quae est militum turma; qui etiam beneficio accepto pejores sunt. Illorum autem injuriis magis erudior, *sed non propter hoc justificatus sum* 1. Cor. 4, 4). Utinam fruar bestiis mihi praeparatis, quas et opto mihi promptas inveniri, quibus et blandiar, ut cito me devorent, non ut quosdam veritae non tetigerunt. Si autem illae repugnantes noluerint, ego eas vi impellam. Veniam mihi date, quid mihi prosit ego novi. Nunc incipio discipulus esse. Nemo visibilium et invisibilium mihi invideat, ut Jesum Christum assequar. Ignis et crux, fera-

---

[1]) I. e. dentes ferarum. Ruchat.

[2]) I. e. liberi ab infirmitate humana.

rum catervae, lacerationes, distractiones, disjunctiones ossium, concisio membrorum, totius corporis contusiones, dira diaboli tormenta in me veniant, solummodo ut Jesum Christum consequar.

VI. Nihil mihi proderunt mundi voluptates, neque hujus seculi regna. Praestat mihi, in Jesu Christo mori, quam finibus terrae imperare. *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur* (Matth. 16, 26)? Illum quaero, qui pro nobis mortuus est; illum volo, qui propter nos resurrexit. Hoc mihi lucrum impendet. Ignoscite mihi, fratres! Ne me vivere impediatis; ne velitis me mori [1]), qui volo Dei esse, mundo ne tradatis. Sinite me purum lumen percipere; ubi illuc advenero, homo Dei ero. Concedite mihi imitatorem esse passionis Dei mei. Si quis illum in seipso habet, intelligat, quid velim, et commisereatur mei, sciens, quae me coarctent.

VII. Princeps hujus seculi rapere me vult, meamque erga Deum voluntatem corrum-

---

[1]) *Ne velitis me mori* i. e. ne velitis me Deo per martyrium jam appropinquantem et proximum ab illo separare martyrium praepediendo, quod mortis instar mihi esset.

pere. Nemo ergo vestrum, qui adestis, illum adjuvet; mei potius, id est Dei, efficiamini. Non loquimini Jesum Christum mundum concupiscentes. Invidia in vobis ne habitet. Neque si ego praesens vos orarem, credatis mihi; his potius, quae vobis scribo, credatis. Vivens enim scribo vobis, mori desiderans. Amor meus crucifixus est, nec est in me ignis materiae amans; sed vivens et loquens aqua in me est[1]), mihi interius dicens: Veni ad Patrem. Non delector alimento corruptibili, neque voluptatibus hujus mundi. Panem Dei volo, panem coelestem, panem vitae, qui est caro Jesu Christi, Filii Dei, qui posteriori tempore ex semine David et Abraham factus est; et potum Dei volo, sanguinem ipsius, qui est charitas incorruptibilis et vita perennis[2]).

VIII. Nolo amplius secundum homines vivere. Id autem fiet, si vos volueritis. Velitis precor, ut et vos benevolentiam inveniatis.

---

[1]) Ὕδωρ λαλοῦν est Spiritus sanctus, monitor ad martyrium.

[2]) Hunc locum de Sacramento Eucharistiae explicant Grabius et Wocherus; de ipsius Dei fruitione in coelo, seu de aeterna visionis Dei beatitudine, Usserius et Halloixius. Jacobsonus. Cfr. Joh. 6, 32. 45. 51.

Jesus Christus vobis haec patefaciet, quod vera loquar; ipse os verax, in quo Pater vere locutus est. Petite pro me, ut consequar. Non secundum carnem, sed secundum mentem Dei vobis scripsi. Si patiar, (bene mihi) voluistis; sin rejiciar, odistis.

IX. Memores estote in precibus vestris ecclesiae Syriae, quae mei loco Deo pastore utitur. Solus Jesus Christus illam vice episcopi reget, atque vestra charitas. Ego autem erubesco ex eorum numero dici; non enim sum dignus, utpote qui sim ultimus eorum et abortivus. Verum misericordiam consecutus sum, ut essem aliquis, si Deum consequar. Salutat vos meus spiritus et charitas ecclesiarum, quae me exceperunt in nomine Jesu Christi, non ut transeuntem[1]). Etenim ecclesiae, quae nihil ad me pertinebant, in via, quae secundum carnem est, me per civitates comitabantur.

X. Scribo autem haec vobis e Smyrna per Ephesios dignissimos, qui beati praedicentur. Mecum etiam est cum aliis multis Crocus[2]), Paucis literis peto a vobis: credite mihi.

---

[1]) I. e. non tanquam advenam, ecclesias illas in itinere festino praetergredientem, sed tanto cum amore et zelo, ac si essem illarum episcopus.

[2]) De hoc Croco, quem ad ipsum miserant ephe-

desideratum mihi nomen. De his, qui me a Syria Romam usque praecesserunt ad gloriam Dei, credo vos eos cognovisse; annunciate quoque iis, me prope esse. Omnes enim Dei et vestrum digni sunt, et eos in omnibus recreare vos decet. Haec scripsi vobis ante diem IX. Calendas Septembris (hoc est vicesima tertia Augusti). Valete, fortes usque in finem, sustinentes pro Jesu Christo. Amen.

5. Postquam ergo, ut volebat, epistola sua repugnantes fratres romanos composuisset[1]), a Smyrna solvens (urgebatur enim a militibus Christophorus, ut ad publica spectacula magnae Romae properaret, quo prae oculis populi romani feris bestiis traditus coronam certaminis consequeretur) appulit Troadem. Deinde illinc Neapolin ductus, per Philippos peragravit Macedoniam et ad eam Epiri partem, quae ad Epidamnum sita est, in maritimis locis navi inventa, per Adriaticum mare navigavit; inde Tyrrhenum ingressus, insulas et civitates tran-

---

sii, ita scribit Ignatius ad eosdem n. 2: „Sed et Crocus et Deo et vobis dignus, quem exemplar vestrae caritatis accepi, per omnia me recreavit.“

[1]) Composuisset i. e. ad id probandum, quod ipse cupiebat, adduxisset.

siit; ostensisque sancto viro Puteolis, ipse quidem egredi cupiebat, cum vellet per vestigia Pauli apostoli incedere[1]). Cum vero irruens ventus vehementior id non pateretur, nave a puppi impulsa, beatam praedicavit charitatem fratrum illius loci, et sic praeternavigavit. Igitur uno die et nocte eadem secundis ventis usi abducebamur, nos quidem inviti, gementes ob separationem justi illius a nobis mox futuram. At ei ex voto res contingebat festinanti e mundo discedere ut ad dilectum Dominum perveniret. Quare cum navigando pervenisset in portus romanorum, finisque immundi spectaculi immineret, milites tarditatem aegre ferebant; at episcopus gaudens urgentibus parebat.

6. Illinc ergo abierunt ab eo, qui dicitur Portus[2]) (jam vero sparsa erat sancti martyris fama); obviamus fratribus metu et gaudio repletis, gaudentibus quidem quod congressu Theophori Deus ipsos esset dignatus, timentibus autem, quod talis vir ad mortem duceretur. Quosdam etiam monuit, ut quiescerent, qui fervebant ajebantque se populum esse sedaturos, ne virum justum ad ne-

---

[1]) Cfr. Act. 28, 13. 14.

[2]) Hodie *Il Porto* prope Ostiam.

scem quaereret. Qui cum confestim re spiritu cognovisset et omnes salutasset, et ab iis verum amorem pluribus verbis, quam in epistola, petiisset, iisque persuasisset, ne sibi inviderent ad Dominum festinanti, nunc, postquam fratres genua flexissent, ipseque Filium Dei pro ecclesiis et pro cessatione persecutionis et pro mutuo fratrum inter se amore precatus esset, abductus est confestim in amphitheatrum. Dein illico in id immissus ex mandato Caesaris pridem dato, fine spectaculorum imminente (erat enim solemnis, ut putabant, dies, qui dicitur romana lingua tertius decimus, quo studiose convenerant), sic crudelibus feris juxta templum [1]) est objectus, ut illico sancti martyris Ignatii impleretur desiderium, prout scriptum est: *Desiderium justi est acceptum* (Prov. 10, 24); ut nempe nulli fratrum gravis fieret ob suarum reliquiarum collectionem, quemadmodum prius in epistola optaverat suam consummationem fieri. Solae enim duriores san-

---

[1]) Erat amphitheatrum aut Jovi Latiari, aut Stygio, et Dianae sacrum, quamobrem mirum non est, hic templi mentionem fieri. Clericus. Vetus interpres non legit τῷ ναῷ, habet enim: *ab impiis*, f. legens: παρὰ τῶν ἀνοσίων sive ἀνόμων. Smith.

ctarum ejus reliquiarum partes relictae et Antiochiam ablatae sunt atque in linteo depositae, ut thesaurus inaestimabilis ob martyris gratiam sanctae ecclesiae relictae.

7. Contigerunt vero haec a. d. XIII. calendas Januarias, hoc est, Decembris vigesima, consulibus apud Romanos iterum Sura et Senecione[1]). Horum nos ipsi spectatores facti, quum in lacrimis totam noctem exegissemus, et genibus flexis multaque oratione Dominum, ut nos infirmos de iis, quae facta fuerant, certos faceret, essemus precati, ac paululum obdormissemus; alii statim adstantem eum nosque complectentem vidimus, alii rursus pro nobis orantem beatum Ignatium conspeximus, alii vero sudore stillantem, tamquam a multo labore advenientem, atque adstantem Domino. Quum ergo multo cum gaudio ista vidissemus, et somniorum visa contulissemus, Deum datorem bonorum laudavimus, sanctum virum beatum praedicavimus, vobis et diem et tempus significavimus, ut tempore martyrii ejus convenientes communionem nostram testificemur cum athleta et generoso

---

[1]) Anno post Chr. 107.

martyre Christi, qui conculcavit diabolum et desiderii sui ex amore Christi profecti cursum explevit, in Christo Jesu, Domino nostro, per quem et cum quo Patri sit gloria et potentia cum Spiritu sancto in secula. Amen.

EPISTOLA
ECCLESIAE SMYRNENSIS
DE MARTYRIO SANCTI POLYCARPI EPISCOPI ET SOCIORUM EJUS[1].

Ecclesia Dei, quae Smyrnae peregrinatur, ecclesiae Dei, quae Philomelii peregri-

[1] Hanc de martyrio s. Polycarpi epistolam nemo in dubium vocasse videtur, adeo omnes sinceritatis notas prae se fert, eamque magna ex parte Eusebius suae historiae (l. 4. c. 15.) *necessario inserendam* putavit. Qua recitata, ita prosequitur: „Haec de b. Polycarpo, qui cum aliis duodecim Philadelphiensibus apud Smyrnam martyrio est coronatus (a. 166. vel 169). Qui tamen solus omnium hominum memoria ac fama praecipue celebratur, adeo ut nomen ipsius ubique terrarum etiam a gentilibus commemoretur. Atque hic exitus admirandi illius et apostolici Polycarpi, cujus ordinem ac seriem fratres smyrnensis ecclesiae, in ea quam diximus epistola memoriae prodiderunt." Nonnullis lacinias, praesertim quae ha-

natur, et omnibus ubique terrarum sanctae et catholicae Ecclesiae paroeciis: misericordia, pax et charitas a Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo multiplicetur.

1. Scripsimus vobis, fratres, de martyribus et de beato Polycarpo, qui martyrio suo, velut signaculo quodam, persecutioni finem imposuit. Fere enim cuncta, quae praecesserunt, ideo evenerunt, ut nobis Dominus desuper ostenderet martyrium Evangelio congruum. Exspectavit enim tradi, sicut et Dominus, ut et nos ipsius essemus imitatores, non solum nostra considerantes, sed et

---

bentur c. 16. de columba, epistolae nostrae a posterioribus additas esse contenderunt Heumannus et alii, „non plane, ut videtur, injuste," inquit Hefele (in Proleg. ad mart. s. Polyc. inter op. PP. apost.). „Equidem, addit, ultimam c. 22. particulam, quae de Pionio loquitur, spuriam censeo et ab illo confectam, qui supposititia s. Polycarpi acta . . . quae Pionio false adscribuntur, genuinae Smyrnaeorum epistolae mala fraude adjunxit." Epistolam hanc primus graece et latine (sed graece non integram) eddidit Petrus Haloix in vitis patrum orient. t. 1; integram vero a. 1647. Londini Usserius, Parisiis Cotelerius, quos secuti sunt plures alii ut Ruinart, Smithius, Gallandius, Jacobsonus et Hefele. — Philomelium, cujus in epistolae inscriptione mentio fit, est urbs Phrygiae.

ea, quae ad proximos pertinent. Charitatis enim verae ac solidae est, non modo se ipsum velle servari, sed etiam omnes fratres.

2. Beata et generosa fuerunt cuncta martyria, quae juxta voluntatem Dei evenerunt. Quum enim nos religiosiores simus, Deo omnium rerum potestatem adscribamus oportet. Quis enim generositatem eorum et patientiam et erga Dominum charitatem non admiretur, qui flagellis adeo lacerati, ut ad intimas usque venas et arterias corporis structura cerneretur, tamen sustinuerunt; ita, ut etiam adstantes miserarentur et plangerent, ipsi vero eo fortitudinis venirent, ut nemo illorum neque murmuraret neque ingemisceret, omnibus ostendentes, quod martyres Christi hora ista, qua torquebantur, extra carnem fuerint, aut potius, quod Dominus assistens cum ipsis esset collocutus? Atque ad Christi gratiam attendentes mundana tormenta spernebant, unius horae spatio se ab aeterna poena redimentes. Frigidusque ipsis videbatur ignis crudelium carnificum. Prae oculis enim habebant fugam illius ignis, qui aeternus est et nunquam exstinguetur, et oculis cordis respiciebant ad ea bona, quae reservantur sustinentibus, quae nec auris audivit nec oculus vidit, quae nec

in cor hominis ascenderunt (I. Cor. 2, 9), quae vero a Domino monstrata sunt iis, utpote qui non homines amplius, sed jam angeli essent. Similiter qui ad bestias erant condemnati, graves cruciatus pertulerunt, super murices prostrati, variisque aliis tormentis excruciati, ut si fieri potuisset, tyrannus eos assiduitate supplicii ad negationem (Christi) adduxisset.

3. Multa enim adversus illos diabolus machinatus est. Sed gratia sit Deo; nam neminem iste vincere potuit. Fortissimus enim Germanicus [1]) eorum timiditatem constantia sua corroboravit; quippe qui splendide cum bestiis pugnaverit. Nam cum proconsul eum flectere vellet diceretque, ut suam ipse aetatem miseraretur, ille bestiam ultro ad se attraxit eique vim intulit, cupiens velocius ex injusta et iniqua illorum hominum vita effugere. Exinde autem universa multitudo fortitudinem pii ac religiosi christianorum generis admirata, exclamavit: „Tolle impios; Polycarpus requiratur!“

4. Quidam vero, nomine Quintus, natione Phryx, qui nuper ex Phrygia advenerat, cum

---

[1]) Ejus memoriam Jan. 19. Latinorum celebrant martyrologia. Usserius.

vidisset bestias, timore perculsus est. Hic autem erat, qui se ipsum et alios quosdam impulerat, ut ultro accederent [1]). Huic proconsul multis obsecrationibus persuasit jurare ac sacrificare. Propter hoc igitur, fratres, non laudamus eos, qui sponte sese offerunt; quandoquidem non ita docet Evangelium [2]).

5. Polycarpus autem, vir maxime admirabilis, primum, re audita non turbatus, in urbe permanere volebat; plerique tamen ei persuaserunt, ut secederet. Et secessit in villam non multum ab urbe dissitam; ubi cum paucis mansit, diu noctuque nil aliud agens, nisi quod oraret pro universis et pro omnibus per orbem ecclesiis, quod ipsi erat solemne. Et cum oraret, triduo antequam comprehenderetur, visio ei obtigit; viditque cervical suum incendio conflagrans. Et conversus ad socios prophetice dixit: „Oportet me vivum comburi."

6. Instantibus autem iis, qui quaerebant eum, in aliam villam migravit; et statim aderant exploratores. Cumque illum non repe-

---

[1]) I. e. sponte se persecutoribus offerrent.

[2]) Jubet enim potius Evangelium, fugere ad aliam civitatem (Matth. 10, 23.); ita tamen, ut, si fugere non liceat, mors constanter feratur. Cler.

rissent, duos servulos comprehenderunt, quorum alter, tormentis subditus, confessus est. Impossibile autem erat latere ipsum, cum proditores domestici ejus essent. Irenarcha[1]) vero vel cleronomus, quod idem munus[2]) est, nomine Herodes, in stadium illum ducere properabat, ut hic sortem suam impleret Christi consors factus, proditores autem ejus Judae poenas subirent.

7. Habentes ergo puerulum feria sexta, sub horam coenae, egressi sunt persecutores et equites cum consuetis armis tamquam adversus latronem proficiscentes. Et sub vespertinum tempus advenientes illum in superiori cubiculo parvae cujusdam domus discumbentem invenerunt; unde in aliud praedium abire poterat, sed noluit dicens: „Fiat voluntas Dei.“ Cum vero eos adstantes audisset ac descendisset, cum eis collocutus est, mirantibus iis, qui aderant, aetatem ejus et constantiam, quodque ipsi tanto studio usi fuerint ad hujusmodi virum senem comprehendendum. Statim nunc illa hora iis cibum et potum apponi jussit, quantum

---

[1]) Irenarchae munus erat, seditiosos homines et pacis publicae turbatores comprehendere. Valesius.

[2]) Ὄνομα, ut saepius = munus, officium, honor.

vellent; petiit autem ab illis, ut ipsi darent horae spatium ad libere orandum. Quod cum concessissent, stans orabat, plenus gratia Dei; adeo ut per duas horas tacere non posset, ac obstupescerent auditores, multosque eorum poeniteret, quod adversus senem Deo tantopere gratum venissent.

8. Cum autem precationem finiisset, in qua mentionem fecerat omnium, qui aliquando cum ipso congressi fuerant, parvorum quidem et magnorum, clarorum et obscurorum, totiusque per orbem terrarum catholicae Ecclesiae; cumque hora proficiscendi venisset, asino eum imponentes, in urbem duxerunt die magni sabbati[1]). Et occurrit ei Herodes irenarcha ac pater ejus Nicetas curru vecti, qui et eum in carrucam suam transtulerunt assidentesque hortabantur dicentes: „Quid enim mali est, dicere *domine Caesar*, et sacrificare, atque ita salvum evadere?“ Ille autem primum quidem eis non respondit; sed cum instarent, dixit: „Facturus non sum, quod suadetis mihi.“ Tum illi frustrati spe flectendi eum, contumeliosa ei verba dixerunt, et cum vehementia dejecerunt eum e curru, adeo ut e carruca

---

[1]) I. e. Vigilia Paschatis.

exiens tibiam distraheret. Sed nequaquam commotus et quasi nihil mali passus esset, alacriter et propere pergebat ductus ad stadium. Tantus vero erat in stadio tumultus, ut nemo posset audiri.

9. Polycarpo autem intranti in stadium vox e coelo contigit: „Fortis esto et viriliter age, Polycarpe!" Et eum quidem, qui vocem emisit, nemo vidit; vocem autem ii audierunt, qui ex nostris praesentes erant. (Ceterum) introducto illo magnus erat tumultus eorum, qui Polycarpum comprehensum esse audierunt. De cetero adductum eum interrogavit proconsul, an ipse esset Polycarpus. Cumque annueret, hortabatur ille, ut negaret, dicens: „Reverere aetatem tuam," aliaque his consentanea, quae isti proferre solent: „Jura per fortunam Caesaris, resipisce, conclama: tolle impios[1])." Tunc Polycarpus gravi ac severo vultu turbam omnem sceleratorum, qui in stadio erant, gentilium contuens, manumque in eos porrigens, simulque gemens ac coelum suspiciens dixit: „Tolle impios[2])." Urgente vero proconsule at-

---

[1]) I. e. Una cum paganis christianorum optes interitum.

[2]) I. e. paganos persecutores.

que dicente: „Jura, et dimitto te, maledic Christo;" Polycarpus respondit: „Octoginta et sex anni sunt, ex quo servio ei, nec me ulla affecit injuria; et quomodo possim maledicere regi meo, qui salvum me fecit?"

X. Urgente rursus ille et dicente: „Jura per fortunam Caesaris," respondit: „Si vanam ex eo quaeris gloriam, ut ego per Caesaris fortunam, ut tu ais, jurem, simulas autem nescire quis sim, palam audi: Christianus sum. Si vero christianae doctrinae rationem vis discere, da diei spatium et audi." Proconsul dixit: „Persuade populo." Polycarpus respondit: „Te quidem sermone dignum puto; edocti enim sumus, principibus et potestatibus a Deo ordinatis, prout decet, honorem nobis non nocentem deferre; illos vero indignos puto, quibus rationem reddam."

11. At proconsul ad ipsum dixit: „Bestias habeo; his te objiciam, nisi convertaris." Ipse vero respondit: „Arcesse eas, nos enim mutari non possumus conversione a melioribus ad deteriora; bonum autem est, me a malis ad justa transire." Rursus iste ad Polycarpum: „Quandoquidem bestias spernis, igni te tradam consumendum, nisi sententiam mutes." Cui Polycarpus: „Ignem

minaris, qui ad horae spatium ardet, ac paulo post exstinguitur; ignoras enim illum futuri judicii et aeternae poenae ignem, qui impiis reservatur. Verum quid moraris? Profer, quodcunque volueris."

12. Haec vero atque alia plura cum diceret, fiducia et gaudio replebatur, illiusque vultus plenus gratiae erat, adeo ut non solum non concideret, ipso per dicta conturbato; sed contra proconsul stuperet, suumque mitteret praeconem ter in medio stadio proclamaturum: *Polycarpus confessus est, christianum se esse.* Quod ubi pronunciasset praeco, universa multidudo gentilium ac Judaeorum, qui Smyrnam incolebant, effrenata ira et magna voce conclamabat: „Hic impietatis est praeceptor, pater christianorum, deorum nostrorum eversor, qui multos docet, ne sacrificent, neve deos adorent." Haec dicentes clamabant rogabantque Philippum asiarcham[1]), ut leonem adversus Polycarpum emitteret. At Philippus id sibi licere negavit, quia ludum bestiarium jam exple-

---

[1]) Asiarchae erant, qui ludos sacros in honorem deorum pro salute provinciae suae statis temporibus procurabant. Quod vero spectacula, quae ab illis dabantur, sacra erant, inde sacerdotes sunt apellati. Mader.

visset. Tunc placuit illis, uno consensu clamare, ut Polycarpus vivus combureretur. Necesse enim erat, ut visio illa de cervicali impleretur, quae ei ostensa fuerat. cum inter orandum illud ardens videret, et conversus ad fideles adstantes prophetice diceret: „Oportet me vivum comburi.“

13. Haec porro citius peracta sunt, quam pronunciata, cuncta plebe confestim ex officinis ac balneis ligna et sarmenta congerente: praecipue Judaeis alacri animo, ut solent, ad ista juvantibus. Quum autem rogus apparatus esset, Polycarpus sibi detractis omnibus vestimentis et cingulo soluto, conabatur etiam se excalceare; quod prius non faciebat, quia semper cuncti fideles contendebant, quisnam celerius corpus ejus tangeret; omni enim bono propter sanctos mores suos ille etiam ante martyrium ornatus erat. Illico nunc ille omnibus instrumentis[1]) circumdabatur, quae pro rogo parata erant. Cum vero et clavis ipsum affigere vellent[2]),

[1]) E. g. palus, catenae, funes etc.

[2]) Censet Clericus haec non esse ita intelligenda, quasi Polycarpi manus clavis transfixuri essent et palo affixuri, sed clavis palo affixas fuisse catenas, quibus revinctae erant ad terga manus. Sed ex aliorum martyrum actis colligimus, non insolitum

dixit: „Sinite me sic; qui enim mihi dat ignem pati, dabit et sine vestra ex clavis cautione immotum in pyra permanere."

14. Illi ergo non quidem clavis defixerunt, sed ligaverunt eum. Hic vero manibus in tergum rejectis ac vinctus, tamquam aries insignis ex magno grege ad oblationem, victima acceptabilis Deo praeparata, coelum intuitus dixit: „Domine Deus omnipotens, Pater dilecti ac benedicti Filii tui Jesu Christi, per quem tui notitiam accepimus, Deus angelorum et virtutum, ac universae creaturae, totiusque generis justorum in conspectu tuo viventium; benedico tibi, quoniam me hac die atque hac hora dignatus es, ut partem acciperem in numero martyrum tuorum, in calice Christi tui, ad resurrectionem in vitam aeternam, animae et corporis, in incorruptione per Spiritum sanctum; inter quos

---

fuisse, ut martyres igne comburendi clavis palo vere affigerentur. Sic legimus in actis s. Pionii n. 21. cum jam pyrae esset impositus, populum clamasse: „Poeniteat te, Pioni, tolluntur clavi, si facturum te spondeas, quod jubetur. Tum ille: Sensi inquit, *vulnera*, et utrum sim *fixus* intelligo." Tamen Clerici explicationi favent, quae legimus in actis s. Philippi heracleensis: „Tunc ex more carnifices b. Philippi pedes humo usque ad genua texerunt, religatas post tergum manus clavis in fuste configunt."

utinam suscipiar hodie coram te in sacrificio pingui et accepto, quemadmodum praeparasti et (mihi) praemonstrasti et (nunc) adimplevisti, Deus, mendacii nescius ac verax. Quapropter de omnibus laudo te, benedico tibi, glorifico te, cum sempiterno et coelesti Jesu Christo, dilecto tuo Filio, cum quo tibi et Spiritui sancto gloria, et nunc et in futura secula. Amen.“

15. Et postquam *Amen* emisisset precationemque complevisset, ministri ignis ignem accenderunt. Cum vero ingens flamma emicasset, grande miraculum vidimus nos, quibus illud spectare concessum fuit, qui et ideo reservati sumus, ut aliis, quae contigerunt, annunciaremus. Ignis enim fornicis speciem praebens, tamquam navis velum a vento repletum, in circulo corpus martyris circumdedit; quod in medio positum non ut caro assa videbatur, sed veluti panis coctus, vel sicut aurum et argentum in fornace candens. Tantam autem nos percepimus suavitatem odoris, ac si thus aut aliud quoddam pretiosorum aromatum oluisset.

16. Tandem igitur cernentes improbi, corpus ejus ab igne non posse consumi, jusserunt confectorem[1]) propius accedere pu-

---

[1]) Confectores – qui bestias in amphitheatro

gioneque eum transfigere. Quod cum ille fecisset, evolavit columba[1]), et effluxit tanta sanguinis copia, ut ignem exstingueret, utque universa plebs miraretur, tantum esse discrimen inter infideles et electos; quorum unus hic fuit maxime admirandus martyr Polycarpus, qui nostris temporibus apostolicus et propheticus doctor exstitit, atque catholicae ecclesiae smyrnensis episcopus. Omne enim verbum, quod ore suo emisit, aut impletum est aut implebitur.

17. Sed cum aemulus ille et invidus et malus, justorumque generi adversus, insigne illius martyrium cerneret, moresque ab ineunte aetate irreprehensos, et eum corona immortalitatis coronatum praemiumque sine controversia reportantem, operam dedit, ne reliquiae ejus a nobis aufferrentur, quamvis multi id facere et sancto illius corpore participes fieri cuperent. Suggessit ergo (diabolus) Nicetae, Herodis patri, fratri autem

---

conficiebant; si quando enim bestiae efferatae stragem populo minarentur, ii immittebantur, qui eas conficerent et occiderent.

[1]) Cum de hac columba nihil legatur apud Eusebium, Rufinum et Nicephorum, hinc alii lectionem vitiosam esse censuerunt, alii textum hic esse interpolatum, alii scriptoris cujusdam glossema ex codicis ora in textum irrepsisse.

Alces, adire proconsulem, ne corpus illius ad sepeliendum traderet: „Ne, inquit, relicto crucifixo, hunc colere incipiant.“ Atque haec dicebant, suggerentibus et instantibus judaeis, qui quoque observaverant nos ex igne eum extracturos; ignari, quod nec Christum, qui pro salute omnium, qui in toto mundo salvi fient, passus est (inculpatus pro peccatoribus), unquam derelinquere poterimus, neque alium quemquam colere. Illum enim, utpote Filium Dei adoramus; martyres vero tamquam Domini discipulos et imitatores merito diligimus, propter illorum eximiam erga regem ac magistrum suum benevolentiam; quorum utinam et nos fiamus consortes ac condiscipuli.

18. Videns autem centurio a judaeis ortam contentionem, corpus in medio ignis positum exussit. Atque ita nos postea ossa illius gemmis pretiosissimis exquisitiora et super aurum probatiora tollentes, ubi decebat, deposuimus. Quo etiam loci nobis, ut fieri poterit, in exsultatione et gaudio congregatis, Dominus praebebit, natalem martyrii ejus diem celebrare, tum in memoriam eorum, qui certamina pertulerunt, tum ut posteri exercitati sint et parati (ad eadem sustinenda).

19. Haec de beato Polycarpo, qui cum iis, qui ex Philadelphia, duodecimus Smyrnae martyrium est passus, sed solus ab omnibus celebratur, ita ut a gentilibus quoque ubique locorum memoretur; qui non solum doctor insignis exstitit, sed etiam martyr eximius, cujus martyrium Evangelio Christi congruum omnes imitari desiderant. Postquam enim sustinendo injustum praesidem vicit sicque immortalitatis coronam recepit, cum apostolis omnibusque justis exsultans, Deum ac Patrem glorificat, et benedicit Domino nostro Jesu Christo, animarum nostrarum Salvatori et corporum nostrorum gubernatori, nec non pastori catholicae in toto orbe Ecclesiae.

20. Vos quidem petieratis, ut cuncta, quae gesta sunt, fusius vobis exponerentur; nos vero impraesentiarum summatim indicavimus per fratrem nostrum Marcum. Quae quidem cum legeritis, epistolam fratribus remotioribus transmittatis, ut et ipsi glorificent Dominum, qui ex suis famulis delectum facit. Ei, qui omnes nos gratia sua atque indulgentia in regnum suum aeternum potest inducere per unigenitum Filium suum Jesum Christum, ipsi sit gloria, honor, imperium, majestas in secula. Amen! Salutate omnes

sanctos. Vos, qui nobiscum sunt, salutant, et qui scripsit haec, Evarestus cum omni domo sua.

21. Martyrium autem passus est beatus Polycarpus Xanthici mensis ineuntis die secundo [1]), ante septimum Calendas Majas, magno sabbato, hora octava. Captus est autem ab Herode, sub pontifice Philippo Tralliano, proconsule Statio Quadrato, regnante autem in secula Jesu Christo; cui sit gloria, honor, majestas, thronus sempiternus a generatione in generationem. Amen.

22. Optamus, fratres, vos valere ac incedere in evangelico sermone Jesu Christi; cum quo gloria sit Deo, et Patri et Spiritui sancto, ob sanctorum electorum salutem; quemadmodum beatus Polycarpus martyrium pertulit, ad cujus vestigia utinam inveniamur in regno Jesu Christi!

Atque haec ex codice Irenaei, discipuli Polycarpi, descripsit Cajus, qui et ipse cum Irenaeo conversatus est. Ego vero Socrates Corinthi ex Caji exemplari (haec) descripsi. Gratia sit cum omnibus.

---

[1]) Disputant eruditi quem in diem b. Polycarpi inciderit passio. Videtur esse dies 26. Martii, cum Smyrnaei a die 25. Martii Xanthicum suum inchoare solerent.

Et posthaec ego Pionius ex suprascriptis (haec) exaravi, postquam illa perquisivissem, et beatus Polycarpus ea per revelationem mihi manifestasset, ut in sequentibus declarabo. Collegi ea propemodum ex temporis diuturnitate fatiscentia, ut me quoque cum electis suis in regnum suum coeleste colligat Dominus Jesus Christus, cui sit gloria cum Patre et Spiritu sancto in secula seculorum. Amen!

EPISTOLA ECCLESIARUM
VIENNENSIS ET LUGDUNENSIS
DE MARTYRIO SANCTI POTHINI EPISCOPI, ET ALIORUM PLURIMORUM[1]).

(Ex Eusebii Hist. Eccles. lib. 5. capp. 1 et seqq. Editionis Valesianae).

I. Servi Christi, qui apud Viennam et Lugdunum Galliae degunt, fratribus per

---

[1]) Cum acta horum martyrum ab iis ipsis conscripta sint, qui rebus gestis praesentes adfuerunt, his nihil certius aut luculentius haberi potest. Tam pretiosum antiquitatis ecclesiasticae monumentum Eusebio caesariensi acceptum referre debemus, qui ut aliquod specimen gravissimae persecutionis, qua sub Marco Aurelio imp. agitata est Ecclesia, posteris relinqueret, epistolam ecclesiarum viennensis et lugdunensis, in qua haec acta continentur, historiae suae ecclesiasticae l. 5. c. 1. ss. inseruit. Ruinart. Incidit autem horum martyrum passio in a. 177.

Asiam et Phrygiam constitutis, qui eandem nobiscum fidem et spem habent redemtionis, pax et gratia et gloria a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro. (*Post haec deinde quaedam alia praefati, narrationem ipsam ordiuntur his verbis.*) Et gravitatem quidem ipsam aerumnarum, et gentilium adversus sanctos furorem ac rabiem: quaeque et quanta beati martyres perpessi sunt, nec nos exprimere dicendo, nec quisquam scribendo complecti accurate possit. Omni siquidem virium impetu in nos irruit adversarius adventus sui, in quo cum omni licentia grassaturus est, jam tum nobis initia ac primordia exhibens. Nihil quippe intentatum reliquit, dum ministros suos assuefacit, et quibusdam quasi proludiis exercet adversus servos Dei. Adeo ut non solum ab aedibus, a balneis, a foro arceremur, verumetiam interdictum fuerit, ne quis nostrum quocunque demum in loco appareret.

2. Sed gratia Dei pro nobis adversus diabolum depugnavit: et infirmiores quidem

---

Cum vero Eusebius epistolam non referat integram, et hinc inde quaedam intermisceat verba, quae ad epistolae sensum contextumque intelligendam necessaria sunt, ea rejicere noluimus, altero tamen expressimus charactere.

servavit, viros autem illi opposuit columnarum instar firmos ac stabiles, qui fortitudine sua universum daemonis impetum in semetipsos pertrahere valerent. Hi ergo cominus congressi, omne genus opprobrii sustinuerunt; et quae alii diuturna et gravia existimant, ipsi levia ducentes, ad Christum ire properabant; exemplo suo ostendentes, non esse dignas passiones hujus seculi, quae conferantur cum gloria, quae in nobis revelanda est. Ac primum quidem, quaecunque a populo universo acervatim ingerebantur, constantissime tolerarunt: acclamationes scilicet, plagas, raptationes, spoliationes bonorum, lapidum jactus, carceres, cuncta denique, quae vulgus furore et rabie concitatum adversus hostes et inimicos comminisci solet. Perducti deinde in forum a tribuno militum et a magistratibus civitatis, coram universo populo interrogati confessique, usque ad praesidis adventum conjecti sunt in carcerem.

3. Post haec cum ad praesidem deducti essent, atque ille omni genere saevitiae ferretur adversus nostros, Vettius Epagathus, unus ex fratrum numero, immensa quadam caritatis copia erga Deum simul et proximum exuberans, qui adeo districtam ac severam

vivendi rationem instituerat, ut quamvis adhuc juvenis, Zachariae tamen senioris elogio aequaretur (Luc. 1, 5. Incesserat quippe in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela: ad omne genus obsequii ac ministerii proximo exhibendum promptissimus, zelo Dei ac fervore spiritus plenus); hic, inquam, cum esset hujusmodi, adeo injustum adversus nos judicium pati non potuit: sed indignatione commotus postulavit, ut sibi quoque liceret pro fratribus causam dicere, palamque ostendere, nihil apud nos impium aut irreligiosum reperiri. Verum cum illi, qui circum tribunal adstabant, adversus eum inclamassent (erat quippe inter suos clarus), et praeses ipse petitionem alioqui justissimam aegre ferret, idque unum ex eo quaereret, essetne christianus: ille christianum se esse clarissima voce professus, in martyrum numerum relatus est, advocatus quidem christianorum judicis elogio appellatus; habens autem in se ipso advocatum Spiritum sanctum multo abundantius quam Zacharias. Quem quidem caritatis exuberantia declaravit; quippe qui sustinuerit pro fratrum defensione morti semet objicere. Fuit enim et est germanus Christi discipulus, sequens Agnum quocunque ierit.

4. Exinde etiam reliqui dignosci ac distingui coepere. Et prompti quidem ac parati erant protomartyres, qui summa animorum alacritate solemnem illam martyrum confessionem ediderunt. Qui vero imparati et inexercitati, nec firmis adhuc erant viribus ad impetum tanti certaminis sustinendum, tunc manifeste patuerunt. Ex quibus decem circiter collapsi maximum nobis dolorem et incredibilem luctum attulerunt; et aliorum alacritatem fregerunt, qui nondum comprehensi, licet gravissima paterentur incommoda, tamen martyribus praesto aderant, nec ab eorum conspectu discedebant. Omnes tunc temporis gravissimo metu perculsi haerebamus, ob incertum confessionis eventum: non quod tormenta, quae inferebantur, magnopere timeremus; sed quoniam exitum rei animo prospicientes, ne quis corrueret verebamur. Comprehendebantur quotidie qui digni erant, ut numerum illorum supplerent: adeo ut ex utraque ecclesia praestantissimi quique, et quorum maxime labore atque industria res hic constitutae fuerant, simul omnes tenerentur. Capti sunt etiam quidam nostrorum servi, qui gentiles erant: quandoquidem praeses nos omnes requiri palam jusserat. Qui daemonis impulsu, cum tor-

menta reformidarent, quae sanctos perpeti videbant, militibus ad hoc ipsum eos incitantibus, thyesteas[1]) quasdam coenas et incestos Oedipi[2]) concubitus, et alia, quae nec proloqui nobis, nec cogitare fas est, ac ne credere quidem sustinemus, apud homines unquam gesta fuisse, adversus nos ementiti sunt. His in vulgus sparsis, omnes continuo in nos adeo efferati sunt, ut si qui forte cognationis causa moderati erga nos hactenus exstitissent, tunc acerbissima indignatione commoti adversus nostros infremerent. Complebatur itaque id, quod a Domino praedibtum fuerat his verbis: *Veniet tempus, cum quicunque vos occiderit, cultum offerre videbitur Deo* (Joan. 16, 2). Exinde san-

---

[1]) Accusabantur christiani a gentilibus, quasi carne humana vescerentur, ut ex antiquis patribus patet, quae thyesteae coenae hic vocantur, a convivio Thyesti a fratre Atreo praeparato, in quo ipsius Thyestis filii in cibum appositi sunt, qua de re Seneca tragoediam edidit. Cf. praefat. n. 15.

[2]) Oedipus matrem suam uxorem duxisse dicitur. Suspicabantur autem gentiles ejusmodi spurcitiis christianos deditos esse, ob quorundam haereticorum impudicitias, qui christianorum tamen nomen sibi arrogabant, ut notat Justinus aliique sancti patres. Unde Blandina infra tormentis affecta clamabat: *Christiana sum. Nihil mali apud nos geritur*, ut ejusmodi calumnias a christianis averteret.

ctissimi martyres ejusmodi tormenta sustinuerunt, quae nulla unquam oratione exprimi possint, satana ambitiose contendente, ut ab illis quoque aliquid impie diceretur.

5. Praecipue tamen vulgi ac praesidis et militum furor universus incubuit in Sanctum diaconum viennensem, et in Maturum neophytum quidem illum, sed generosissimum nihilominus pugilem Christi: in Attalum quoque, patria pergamenum, qui columna et firmamentum ecclesiae nostrae semper fuit: in Blandinam denique, per quam Christus ostendit, quae vilia, deformia contemptaque hominibus videntur, ea maximo honore affici a Deo propter excellentem erga ipsum caritatem, quae in virtute potentiaque ostenditur, non specie inani gloriatur. Nam cum universi trepidaremus, ipsaque illius temporalis domina, quae et ipsa una cum reliquis martyribus strenue pugnabat, formidaret in primis, ne illa ob tenuitatem corporis liberam confessionem edere non valeret: tanto animi robore firmata est Blandina, ut tortores, qui invicem sibi succedentes a prima luce usque ad vesperam omni tormentorum genere eam excruciaverant, resoluta nervorum compage deficerent; seque victos confessi, cum nullum tormenti genus, quod ipsi in-

ferri posset, reliquum haberent, mirarentur adhuc illam spiritum ducere, toto corpore lacerato atque perfosso; testarenturque unicum tormenti genus ad illam enecandam suffecisse, nedum tot ac tanta tormenta. Verum beata illa, instar generosi cujusdam athletae, in ipsa confessione vires atque animos resumebat: eratque ei refectio et quies, sensumque omnem praesentis doloris adimebat prolatio horum verborum: *Christiana sum, et nihil apud nos mali geritur.*

6. Sanctus vero, cum et ipse supra humanum modum cuncta, quae ab hominibus excogitari potuerant tormenta, fortiter sustineret, sperantibus jam impiis aliquid se indecorum atque illicitum ex eo audituros ob nimiam vim et magnitudinem cruciatuum, tanta firmitate eis restitit, ut nec suum, nec gentis, aut civitatis, ex qua esset oriundus, nomen, nec utrum servus esset, an ingenuus prolocutus sit: sed ad omnes interrogationes romana lingua responderit: *Christianus sum.* Hoc sibi nomen, patriam, genus, omnia denique esse subinde profitebatur: neque aliam vocem ab eo gentiles extorquere valuerunt. Quam etiam ob causam maxima adversus illum et praesidis et tortorum pertinacia furoris exarsit. Adeo ut

cum nihil amplius ipsis superesset, quo illum torquerent, candentes aeris laminas mollioribus ejus membris affigerent. Et membra quidem adurebantur: ipse vero rectus atque inconcussus firmis vestigiis in confessione perstitit; utpote caelesti fonte aquae vivae, quae ex ventre Christi profluit, pertusus firmatusque. Porro corpus ipsum abunde testabatur ea, quae acciderant: quippe quod nihil aliud esset praeter vulnera atque vibices, totum contractum atque contortum, nec jam externam hominis speciem retinens, in quo Christus ipse perpetiens magna miracula patrabat, adversarium funditus delens et illustri exemplo ceteris ostendens, nihil esse metuendum, ubi caritas Patris adsit; nullum dolorem, ubi gloria vertitur Christi. Quippe cum impii illi paucis post diebus iterum torquere martyrem coepissent, crederentque, si turgescentibus adhuc et inflammatis vulneribus eadem tormenta de integro adhiberent, fore ut illo superiores evaderent, quippe qui ne manuum quidem contractionem posset sustinere, vel id certe eventurum, ut ille tormentis immortuus terrorem injiceret reliquis: non modo nihil ejusmodi illi contigit, sed praeter omnium opinionem corpus ejus subito relevatum erectumque constitit

in tormentis posterioribus, et pristinam speciem usumque membrorum recuperavit; prorsus ut secunda illa excarnificatio divina opitulante gratia medelam potius quam poenam ei attulisse videretur.

7. Sed et Bibliadem quandam ex eorum numero, qui Christi fidem abnegaverant, cum jam diabolus a se absorptam crederet, velletque insuper damnationem illius cumulare blasphemia, ad supplicium duxit adigens eam, utpote fragilem jam et ignavam, impia de nobis proloqui. Verum illa resipuit inter cruciatus, ac veluti ex altissimo somno excitata est, praesente supplicio de aeternae gehennae cruciatibus ipsam submonente. Et contradicens impiis: „Qui fieri posset, inquit, ut infantes comederent, quibus ne sanguinem quidem animantium degustare licet[1].“ Abhinc christianam se esse confessa, in consortium martyrum relata est.

8. Porro cum universa tyrannorum tormenta per martyrum constantiam a Christo essent hebetata ac retusa, alias machinas diabolus excogitavit: ut scilicet in obscuris-

---

[1]) Aliquamdiu viguit lex illa ab apostolis Actor. cap. 15. lata in aliquod tempus. Videsis R. P. Na-Alexandri dissert. IX. seculi 1.

simum ac molestissimum carceris locum conjicerentur, utque pedes in nervo [1]) ad quintum usque foramen distensos haberent, ac reliqua hujusmodi cruciatuum genera perferrent, quibus ministri, utpote infensi et a daemone incitati, vexare inclusos consueverunt: adeo ut ex eorum numero quam plurimi in carcere suffocati interierint, quos scilicet Deus, qui suam in omnibus gloriam ostendit, hoc mortis genere defungi voluerat. Alii siquidem, qui acerbissime excruciati fuerant, ita ut ne vivere quidem diutius posse crederentur, quamvis omni curationis genere refocillati fuissent, permanserunt in custodia, hominum quidem auxilio destituti, verum roborati ab Deo, et tam animi quam corporis vigore firmati: qui quidem accendebant ceteros et consolabantur. Alii vero novelli,

---

[1]) Nervus hic instrumenti genus significat, quo pedes christianorum et crura in carceribus alligabantur, qualem Valesius describit in notis ad hunc locum: *Truncus ligneus quinis hinc et inde foraminibus certo spatio divisis excavatus; in quae foramina, tamquam in ocreas quasdam, pedes inferebantur noxiorum, et vinculis seu nervis adstringebantur.* Porro grave id supplicium fuisse ex eo colligitur, quod in eo martyres plures occubuerint. De omnibus ejusmodi instrumentis videndus liber Antonii Gallonii *de Martyrum cruciatibus.*

qui recens comprehensi fuerant, quorum corpora cruciatibus perferendis nondum assueverant, cum gravitatem carceris pati non possent, in ipsa custodia exspirarunt.

9. Beatissimus autem Pothinus[1]), qui episcopatum lugdunensis ecclesiae administrabat, nonagenario major, et corpore admodum infirmo ob praesentem quidem corporis imbecillitatem aegre spiritum trahens, ceterum prae cupiditate imminentis martyrii mirabili alacritate animi firmatus, etiam ipse ad tribunal ferebatur: corpore quidem partim ob senectutem, partim vi morbi penitus exhausto ac soluto; animam vero adhuc retinens, ut per eam Christus triumpharet. Perlatus igitur a militibus ad tribunal, prosequentibus ipsum magistratibus civitatis, et universa plebe variis eum acclamationibus impetente, tamquam ipse Christus esset, egregium edidit testimonium. Interrogatus vero a praeside, quisnam esset christianorum Deus, respondit: „Si dignus fueris, cognosces.“ Post haec absque ullo humanitatis respectu raptatus, atque innumeris plagis affectus est: cum ii quidem, qui propius ad-

---

[1]) A Rufino aliisque vulgo *Photinus*, seu *Fotinus* dicitur.

stabant, calcibus et pugnis illum contumeliose appeterent, nec ullam ejus aetati reverentiam exhiberent; qui vero longius distabant, quidquid ad manum erat, in ipsum conjicerent: omnes denique gravissimi delicti ac piaculi reos se existimarent, nisi pro sua quisque parte ei petulanter insultare studuissent. Quippe hoc modo injuriam deorum suorum ulturos se arbitrabantur. Exinde vix adhuc spirans in carcerem projectus est, tandemque post biduum animam exhalavit.

10. Hic vero singularis quaedam Dei dispensatio, et immensa Jesu Christi misericordia apparuit: raro quidem inter fratres exemplo, sed a dexteritate ingenioque Jesu Christi minime alieno. Omnes siquidem, qui a prima statim comprehensione fidem negaverant, ipsi quoque in carcerem conjecti, eadem quae ceteri martyres perferebant. Neque enim illis quidquam tunc profuit fidei suae negatio. Verum illi quidem, qui sese id quod revera erant, esse profitebantur, tamquam christiani conjiciebantur in vincula, nullo alio crimine ipsis objecto. Hi vero perinde ac homicidae et scelerati homines deinceps detinebantur, duplo gravius, quam reliqui supplicium perferentes. Illos enim gaudium martyrii spesque promissae beatitudinis, et

caritas erga Christum et Dei Patris Spiritus recreabat: hos vero graviter torquebat conscientia; ita ut dum traducerentur, ipso vultu atque aspectu facile discernerentur a ceteris. Quippe illi quidem hilares accedebant, majestatem quandam venustati intermixtam vultibus praeferentes, adeo ut vincula praecipuum ipsis ornatum addidisse viderentur, instar sponsae fimbriis aureis variegatis ornatae: ad haec suavem Christi odorem spirantes, ita ut nonnulli terreno eos unguento delibutos putarent. Hi vero demisso vultu, abjecti et squalidi ac sordidi, omnique deformitatis genere cooperti, ab ipsis quin etiam gentilibus probro affecti, utpote ignavi atque imbelles qui homicidarum quidem sibi ipsis crimen imposuissent, christianorum autem venerandum et gloriosum ac salutare nomen amisissent. Quae cum ceteri viderent, magnopere confirmabantur, et si quem postea comprehendi contigerat, is statim absque ulla cunctatione confitebatur, ne cogitatione quidem tenus consilium ac suggestionem daemonis admittens.

11. *Paucis deinde interjectis, iterum haec subjiciunt.* His ita gestis, *inquiunt*, deinceps ipsorum martyria in varias mortis species divisa sunt. Ex omni quippe florum

genere, diversisque coloribus unicam texentes coronam beatissimi martyres Deo Patri obtulerunt. Aequum sane erat, ut fortissimi athletae, qui multiplex certamen subierant, atque insignem victoriam retulerant, insignem immortalitatis coronam acciperent. Maturus igitur et Sanctus cum Blandina et Attalo ducti sunt ad bestias in amphitheatrum, ad publicum spectaculum inhumanitatis gentilium, praebito de industria munerum die[1]) propter nostros. Et Maturus quidem ac Sanctus rursus omnia tormentorum genera in amphitheatro subierunt, quasi nihil antea perpessi essent; aut potius quasi athletae, qui multis jam vicibus adversarium superassent et de corona ipsa jam decertarent, rursus consueta illic flagrorum verbera pertulerunt, et bestiarum ipsos trahentium morsus, et quaecunque alia vulgus insanum pro suo quisque arbitrio variis acclamationibus imperabat; ipsam postremo ferream cathedram, cui superposita martyrum membra cum torrerentur, illorum nares molestissimus nidor implebat. Verum illi ne sic quidem finem saeviendi fecerunt: sed contra eo

---

[1]) Id est spectaculum praebendo extraordinarium, nam alias statis tantummodo diebus fiebant.

vehementius accendebatur eorum furor, cum expugnare martyrum constantiam contenderent. Nullam tamen ab ipso Sancto vocem elicere potuerunt, praeter illam, quam ab initio proferre consueverat, confessionis suae vocem. Hi ergo maximo certamine perfuncti, cum vitalem spiritum diu protraxissent, tandem jugulati sunt: eo die spectaculum facti mundo, loco multiplicis illius varietatis, quae in gladiatorum spectaculis cernitur. Blandina vero ad palum suspensa, bestiis objecta est; quae cum in crucis speciem suspensa cerneretur, Deoque contentissime supplicaret, maximam alacritatem addebat certantibus: quippe qui in ipso certamine, sub sororis persona, corporeis oculis cernerent illum, qui pro ipsorum salute crucifixus ideo fuerat, ut credentibus in ipsum persuaderet, quicunque pro Christi gloria pateretur, hunc Dei viventis consortem futurum. Cumque nulla tunc bestia corpus illius attigisset[1]), deposita ex

---

[1]) Ad haec respiciens Eucherius lugdunensis in hom. de s. Blandina (Mi. 50, 816): „Ubi sunt, inquit, qui dicunt, venerationem sacris martyrum deferendam non esse corporibus? Ecce cruentae feritatis immanitas, quae religionis non recipit sensum, defert venerationis obsequium; et quae discretionem rationis ignara non recipit, ad malorum tamen damnatio-

stipite, rursus in carcerem conjicitur, in aliud certamen reservata: ut pluribus prolusionibus adversario superato, tortuosi quidem serpentis condemnationem certam atque inevitabilem redderet, fratres vero exemplo suo accenderet. Quippe quae tametsi pusilla infirmaque et contempta, Christi tamen, magni illius invictique athletae, robore induta, et adversarium multis vicibus superasset, et glorioso certamine coronam immortalitatis reportasset. Attalus quoque vehementer a populo postulatus ad supplicium, utpote vir valde celebris, paratus ad certamen accessit, fretus conscientia recte factorum. Quippe in christianorum disciplina solide exercitatus, testisque apud nos veritatis semper exstiterat. Cumque per amphitheatrum circumduceretur, praecedente ipsam tabella, in qua latino sermone inscriptum erat: Hic est Attalus christianus: populo adversus illum vehementius incitato, praeses postquam civem romanum eum esse comperit, reduci in custodiam cum ceteris jubet. Inde literis ad

---

nem, quid honoris sanctis debeatur agnoscit; ac sic supplicii ministerium vel instrumentum miro modo meritorum efficitur testimonium; et dum pietati reverentiam praestat, profert tacitam de impietate sententiam."

caesarem datis, de his omnibus qui inclusi tenebantur sententiam ejus exspectabat.

12. Enimvero hujus temporis mora nequaquam inutilis neque infructuosa illis fuit: sed per ipsorum tolerantiam immensa Christi misericordia tandem illuxit. Quippe mortua jam Ecclesiae membra, viventium ope atque auxilio ad vitam revocata sunt: et martyres gratificati sunt[1]) iis, qui fidem negaverant ingentique gaudio mater eademque virgo Ecclesia cumulata est; cum eos, quos tamquam exstinctos abortu ejecerat, vivos jam ac spirantes recuperaret. Etenim per illos sanctissimos martyres, hi qui fidem negaverant, rursus in utero delineabantur, rursus concipiebantur, et vitali calore reparato rursus fidem confiteri discebant. Cumque jam ad vitam revocati roboratique essent, Deo, qui non vult mortem peccatoris, sed pro sua benignitate ad poenitentiam potius invitat, mitiorem eis succum infundente, ad tribunal accessere, quo iterum a praeside interroga-

---

[1]) Aut pacem eis concedendo, qua de re plura apud Cyprianum (opusc. t. 5. p. 140 ss.): aut suis exhortationibus eos ad fidem revocando, aut sua apud Deum intercessione ipsis conversionis gratiam obtinendo, aut tandem his omnibus modis simul, eos Ecclesiae unitati restituerunt.

rentur. Quippe rescriptum fuerat a caesare[1]), ut confitentes quidem gladio caederentur: hi vero qui negarent, dimitterentur incolumes. Ineunte igitur solemni apud nos mercatu[2]), qui maxima hominum frequentia celebratur, utpote ex omnibus populis ac provinciis eo conveniente virorum multitudine, praeses beatissimos martyres ad tribunal adduci jussit tamquam in theatrali pompa eos populo ostentans. Cumque illos denuo interrogasset, quicunque cives romani reperti sunt, capite truncati, reliqui traditi sunt bestiis.

13. Ceterum ingens gloria accessit Christo per eos, qui prius quidem negaverant, tunc vero confitebantur fidem Christi praeter spem atque exspectationem gentilium. Hi siquidem seorsum interrogati sunt quasi mox absolvendi, qui cum se christianos con-

---

1) Marco scilicet Aurelio: jam enim Lucius ejus collega obierat.

2) Cum hic mercatus celebrari soleret Kalendis Augusti, qua die ara Augusto fuerat dicata Lugduni, ut scribit Suetonius in Claudio, horum sanctorum martyrium ad mensem Augusti referendum est, quamvis Ado, Usuardus, Beda et Notkerus eorum festum IV. Nonas Junii celebrent, forte quod ii, qui ex his sanctis martyribus priores mortui sunt, vel Pothinus episcopus, hac die obiisse putentur.

fessi essent, reliquorum martyrum numero adscripti sunt. Foras autem manserunt ii, quorum animis nec vestigium ullum fidei, nec reverentia vestis nuptialis, nec sensus timoris Dei impressus unquam insederat, filii scilicet perditionis, qui sua ipsorum conversatione religionem, quam profitebantur, infamaverant. Verum ceteri omnes aggregati sunt Ecclesiae; de quibus cum quaestio haberetur, Alexander quidam natione phryx, professione medicus, qui plures jam annos moratus fuerat in Galliis: vir omnibus notissimus ob amorem Dei et eximiam in praedicanda fide libertatem (quippe apostolicae gratiae minime expers erat), tribunali adsistens, cum illos ad fidei confessionem nutibus hortaretur, cunctis qui tribunal circumdabant, tamquam parturiens videbatur. At vulgus moleste ferens, quod qui antea fidem negaverant, eandem de integro confiterentur, adversus Alexandrum tamquam hujus facinoris auctorem conclamare coepit. Instans illico praeses, interrogavit hominem, quisnam esset, qui cum *christianum se esse* dixisset, iratus judex eum ad bestias damnavit. Postridie igitur una cum Attalo ingressus est; nam et hunc praeses, gratificari populo studens, bestiis rursum tradiderat.

Ambo itaque cum omnia tormentorum genera, quae adversus ipsos excogitata fuerant, in amphitheatro percucurrissent maximoque certamine perfuncti essent, tandem gladio percussi sunt. Et Alexander quidem nec ingemuit unquam, nec vocem ullam protulit; sed interius mente in se collecta colloquebatur cum Deo. Attalus vero cum in ferrea cathedra collatus undique torreretur, et ambustum corpus nidorem gravissimum exhalaret, latino sermone populum allocutus: „En, inquit, hoc demum est homines vorare, quod agitis. Nos vero neque homines voramus, neque omnino quidquam mali facimus.“ Interogatus etiam quod nomen Dei esset: „Deus, inquit, nomen non habet perinde ac nos mortales.“

14. Post hos omnes, ultimo tandem spectaculorum die, Blandina rursus illata est una cum Pontico adolescente quindecim circiter annos nato. Qui etiam quotidie antea introducti fuerant, ut reliquorum cruciatus intuerentur: adactique per simulacra gentilium jurare, cum in proposito constantes permanerent, deosque illorum nihili facerent, tantus in eos exarsit multitudinis furor, ut nec aetatem pueri miserarentur, nec mulieris sexum ulla prosequerentur reverentia. Cun-

ctis igitur cruciatibus eos vexare, ac per omnia poenarum genera circumagere coeperunt, jurare illos subinde compellentes. Nunquam tamen id quod volebant, perficere valuerunt. Nam Ponticus quidem sororis exhortationibus incitatus, ita ut gentiles quoque ipsam esse cernerent, quae puerum hortaretur et confirmaret, cuncta supplicia generose perpessus, animam exhalavit. Beata vero Blandina omnium postrema tamquam nobilis mater, quae filios ad fortiter certandum accenderat, et victores ad Regem praemiserat: eosdem certaminum cursus, quos filii confecerant, remetiens, ad eósdem ire properabat, de exitu suo laeta atque exsultans, prorsus quasi ad nuptiale convivium invitata, non bestiis objecta esset. Denique post flagra, post ferarum vellicationes, post sartaginem, reticulo inclusa, tauro objecta est. A quo diu in altum jactata, nihil jam eorum quae fiebant penitus sentiens, tum ob spem et comprehensionem eorum, quae credebat, bonorum, tum ob familiarem congressum, quem cum Christo in oratione habebat, tandem et ipsa victimae instar jugulata est: ipsis etiam gentilibus ingenue fatentibus, nullam unquam apud se feminam exstitisse, quae tot ac tanta pertulerit.

15. Sed ne sic quidem furor illorum et immanitas adversus sanctos conquievit. Quippe ferae et barbarae gentes ab immani illa bestia concitatae, pacari facile non poterant. Quin potius aliud quoddam initium saeviendi in sanctorum corporibus protervia illorum invenit. Neque enim ex eo, quod a martyribus victi fuissent, pudore ac verecundia suffundebantur, quippe qui humano sensu ac ratione penitus essent destituti: sed contra praesidis simul ac populi, tamquam immanis belluae, magis inde accendebatur furor, qui quidem nullo jure adversus nos aequali odio ferebantur, ut impleretur Scriptura, quae dicit: *Iniquus adhuc inique agat, et justus adhuc justificetur* (Apoc. 22, 11). Eorum enim corpora, qui in carcere suffocati perierant, canibus objecerunt: sollicite observantes noctu atque interdiu, ne quis nostrorum ea sepulturae mandaret. Post haec quidquid aut a bestiis, aut ab igne reliquum fuerat, partim laniata, partim ambusta membra exponentes; reliquorum denique capita cum ipsis corporum truncis similiter insepulta per plurimos dies additis militum excubiis custodierunt. Et alii quidem infremebant ac dentibus stridebant in mortuos, adhuc exquisitiore quodam supplicio eos afficere cupientes;

alii vero irridebant insultabantque simulacra sua laudibus extollentes, ac poenas de martyribus sumptas eis adscribentes. Nonnulli paulo aequiores, et qui vicem nostram dolere quodammodo videbantur, exprobrabant identidem haec dicentes: Ubi est Deus eorum? et quid illis profuit haec religio, cui vitam quoque suam postposuerunt? Ac gentilium quidem insectatio talem habuit varietatem. Nos vero gravissimo interim dolore premebamur, quod humare cadavera nobis non liceret. Nam neque noctis tenebrae nos juvare, neque auri vis flectere, neque preces ullae animos eorum commovere potuerunt: sed omni studio atque industria cadavera custodiebant, quasi ingens lucrum facturi, si sepultura caruissent. *Nonnullis deinde interjectis haec addunt.*

16. Igitur martyrum corpora postquam omni genere contumeliae traducta, et sub dio per sex dies exposita jacuerunt, tandem cremata atque in cineres redacta, in praeterfluentis Rhodani alveum sparsa sunt ab impiis, ne ullae deinceps eorum reliquiae in terris superessent. Atque id agebant prorsus, quasi Deo superiores esse et resurrectionem illis adimere possent: ut, quemadmodum ipsi dicebant, ne spes quidem ulla resur-

gendi eis relinqueretur: qua freti novam quandam ac peregrinam nobis invehunt religionem, et gravissima quaeque tormenta contemnunt, promtique et alacres mortem subeunt. Videamus nunc an sint resurrecturi, et utrum adesse ipsis Deus suus, ac de manibus nostris ipsos eripere valeat.

Haec supradicti imperatoris temporibus Christi ecclesiis contigerunt, ex quibus ea, quae in reliquis provinciis gesta sunt, conjectura assequi licet. Sed et alia quaedam ex eadem epistola hic adjungere operae pretium fuerit, quibus benignitas atque humanitas illorum, quos memoravimus, martyrum describitur his verbis.

17. Qui quidem Christum aemulari atque imitari tantopere studuerunt, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo: ut quamvis in tantum gloriae culmen evecti essent, nec semel atque iterum, sed saepius martyrium subiissent, et a bestiis denuo in carcerem relati essent: quamvis ignium impressa vestigia, quamvis vibices et vulnera toto corpore circumferrent; tamen nec seipsos martyres praedicarent, nec a nobis ita se appellari paterentur. Verum si quis nostrum per literas, aut in familiari colloquio eos martyres compellasset, objur-

gabant graviter atque increpabant. Martyris enim appellationem libentissime concedebant Christo, utpote fido veroque testi, et primogenito mortuorum, vitaeque coelestis principi et auctori. Eos quoque, qui jam ex hac vita migraverant martyres, nobis commemorabant ajebantque: Hi jam sunt martyres, quos in ipsa confessione Christus assumi voluit, professionem ipsorum morte tamquam annulo obsignans; nos vero viles atque abjecti confessores. Simul profusis lacrymis obsecrabant fratres, ut continuae ad Deum preces fierent, quo tandem ipsi perfectum finem adipisci mererentur. Ac reipsa quidem virtutem martyrum exhibebant, cum ingenti libertate ac fiducia gentilibus respondentes: et egregiam animi indolem, partim tolerantia, partim quod metus ac pavoris expertes essent, perspicue testabantur. Ipsam vero martyrum appellationem a fratribus sibi oblatam, utpote timore Dei constricti, refugiebant. *Et paulo post*: Deprimebant se, *inquiunt*, sub manu potenti, a qua nunc sublimius elevati sunt. Tunc vero omnium defensionem suscipiebant, neminem accusabant, cunctos absolvebant, neminem ligabant. Quinetiam pro illis, a quibus acerbissime cruciati fuerant, exemplo perfectissi-

mi martyris Stephani Deum precabantur: *Domine, ne imputes illis hoc peccatam* (Act. 7, 59). Quod si ille pro lapidantibus orabat, quanto magis pro fratribus eum orasse credibile est? *Nec multo post haec addunt*: Hoc enim maximum certamen illis fuit adversus diabolum ob sinceram ac minime fucatam caritatem. ut quos ille malignus serpens vivos jam se devorasse crediderat, elisis faucibus revomere cogeretur. Neque enim fastu et arrogantia intumuerunt adversus lapsos: sed ea quibus abundabant bona indigentibus liberaliter subministrabant, materna quaedam misericordiae viscera gestantes, magnamque vim lacrimarum pro illorum salute coram Deo Patre fundentes. Vitam petierunt, et largitus est eis Deus: quam etiam illi proximis suis communicarunt, ubique victores ad Deum profecti. Cumque pacem dilexissent, pacem nobis commendassent, ipsi cum pace migraverunt ad Deum: non dolorem matri, non fratribus discidium ac bellum, sed gaudium et pacem et concordiam caritatemque omnibus relinquentes.

Atque haec de beatorum illorum affectu erga eos fratres, qui lapsi fuerant, ad legentium utilitatem hic posita sint, propter eos, qui inhumano quodam ac truci animo prae-

diti, inclementer adversus Christi membra postmodum saevierunt. Porro in eadem epistola, quae res supra memoratas complectitur, alia etiam habetur narratio prorsus memoria dignissima, quam quidem nihil vetat quominus hoc loco lectoribus proponamus. Sic autem habet.

18. Alcibiades quidam, unus ex illorum martyrum numero, durum et squalidum vivendi genus sectabatur: nullumque omnino cibum admittens, solo pane et aqua hactenus vesci consueverat. Cumque in carcere positus eandem vivendi rationem vellet retinere, Attalo post primum quod in amphitheatro confecerat certamen, revelatum est, non recte neque ordine facere Alcibiadem, qui et creaturis Dei minime uteretur, et aliis exemplum scandali fieret. Paruit itaque Alcibiades et cunctis deinceps cibis promiscue uti coepit, gratias agens Deo. Neque enim divina gratia eos praesentia sua destituerat: sed consultorem habebant Spiritum sanctum.

PASSIO SANCTARUM

PERPETUAE ET FELICITATIS,

CUM SOCIIS EARUM [1]).

Ex 2. codd. mss. et Editione Holstenii.

PRAEFATIO.

1. Si vetera fidei exempla et Dei gratiam testificantia et aedificationem hominis ope-

---

[1]) Multum desiderata et frustra in variis bibliothecis diu conquisita acta germana ss. Perpetuae et Felicitatis invenit tandem studiosissimus sacrae antiquitatis indagator Lucas Holstenius in cod. ms. sacri monasterii casinensis, unde eruta et Romae vulgata, eadem postea cum ejusdem Holstenii notis Parisiis edidit Henricus Valesius. Haec autem sincera esse patet ex variis Augustini locis, ubi illorum verba adducit vel respicit. Passae sunt Perpetua et Felicitas, ut eruditis videtur, Carthagine a. 202. vel 203. Quaeritur autem quisnam fuerit horum actorum auctor seu potius collector, cum eorum maximam partem a Perpetua et Saturo scriptam fuisse

rantia propterea in literis sunt digesta, ut lectione eorum quasi repensatio-

---

nemo inficiari possit. Non defuit qui hoc opus Tertulliano adscripserit propter quandam stili similitudinem. Valesius existimat haec acta a Montani sectatore fuisse collecta idque certissimis, ut putat, indiciis innixus, quod scil. auctor ille novas prophetias recipere se profiteatur (in praefatione), et eas V. Testamenti prophetiis longe anteponat. In hanc opinionem valde animum inclinare suum testatur Orsi (disp. apolog. pro ss. Felicitatis, Perpetuae et sociorum orthodoxia c. 2. n. 1): eam refellere conatur Ruinart in admon. praevia n. 6, 7. Sed quidquid sit de collectore, ipsorum martyrum orthodoxiam cl. Orsi l. c. comprobavit multiplici argumento externo internoque. Ex eo nimirum quod celebris semper fuerit in Ecclesia, praesertim africana, ss. Perpetuae et Felicitatis memoria, nunquam autem Ecclesia coluisset eos, qui Montanismi essent infecti errore; quod teste Augustino ss. 280—282. horum martyrum acta publice legerentur in Ecclesia. Sic ex. gr. loquitur s. 280: „Exhortationes earum (Perpetuae scil. et Felicitatis) in divinis revelationibus triumphosque passionum cum legerentur audivimus; eaque omnia verborum digesta et illustrata luminibus aure percepimus, mente spectavimus, religione honoravimus, caritate laudavimus.“ Ad haec ipsorum marryrum virtutes visionumque fructus ostendunt divino, non haeretico, illos fuisse spiritu afflatos, et eorum revelationes Deo esse tribuendas; neque in hisce actis quidquam occurrit, quod vel in catholicum martyrem non conveniat vel montanistarum officinam redoleat. Suspecta enim esse non debent tot visa re-

ne[1]) rerum, et Deus honoretur et homo confortetur; cur non et nova documenta aeque utrique causae convenientia et digerantur? vel quia et haec vetera futura quandoque sunt et necessaria posteris, si in praesenti suo tempore minori deputantur auctoritati, propter praesumptam venerationem antiquitatis. Sed viderint qui unam virtutem Spiritus unius sancti pro aetatibus judicent temporum, cum majora reputanda sint novitiora quaeque ut novissimiora[2]), secundum exuberationem gratiae in ultima seculi spatia decreta. *In novissimis enim diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii filiaeque eorum et super servos et ancillas meas de meo Spiritu effundam: et juvenes visiones videbunt, et senes somnia somniabunt* (Joel. 2, 28). Itaque et nos qui sicut prophetias, ita et visiones novas pariter repromissas et agnosci-

---

velationesque, quod ex plurimorum scriptorum aequalium testimoniis vel etiam ex aliis sinceris martyrum actis constet, Spiritus s. dona atque charismata per haec tempora abundasse.

[1]) *Repensitatione* i. e. recogitatione, recordatione, memoria.

[2]) Ejusmodi loquendi modos soli fere usurparunt africani. Sic Tertullianus passim *extremiora*, *extremissimi*.

mus et honoramus, ceterasque virtutes Spiritus sancti ad instrumentum Ecclesiae[1]) deputamus, cui et missus est, idem omnia donativa administrans in omnibus, prout unicuique distribuit Dominus, necessario et digerimus, et ad gloriam Dei lectione celebramus, ut ne qua aut imbecillitas aut desperatio fidei apud veteres tantum aestimet gratiam divinitatis conversatam, sive martyrum, sive in revelationum dignatione[2]): cum semper Deus operetur quae repromisit, non credentibus in testimonium, credentibus in beneficium. Et nos itaque quod audivimus et contrectavimus annunciamus et vobis, fratres et filioli, ut et vos qui interfuistis, rememoremini gloriae Domini: et qui nunc cognoscitis per auditum, communionem habeatis cum sanctis martyribus, et per illos cum Domino Jesu Christo, cui est claritas et honor in secula seculorum. Amen.

INCIPIT PASSIO.

2. Apprehensi sunt adolescentes catechu-

---

[1]) *Ad Instrumentum*, ad usum, commodum, ad ea, quibus Ecclesia instruitur sane in suam utilitatem, commodum. — *Donativa* i. e. charismata, gratiae. Respicit hic auctor 1. Cor. 12, 11.

[2]) *Dignatione*. Frequentissima apud Tertullianum, Cyprianum aliosque ejus aevi scriptores africanos

mini[1]), Revocatus et Felicitas conserva ejus, Saturninus et Secundulus. Inter quos et Vivia Perpetua, honeste nata, liberaliter instituta, matronaliter[2]) nupta; habens patrem et matrem, et fratres duos: alterum aeque catechuminum, et filium infantem ad ubera. Erat autem ipsa annorum circiter viginti duorum. Haec ordinem totum martyrii sui jam hinc ipsa narrabit, sicut conscriptum manu sua et suo sensu reliquit.

3. „Cum adhuc, inquit, cum persecutoribus essemus, et me pater avertere, et dejicere pro sua affectione perseveraret: *Pater*, inquio, *vides*, *verbi gratia*, *vas hoc jacens*, *urceolum*, *sive aliud?* Et dixit: Video. Et ego dixi ei: *Numquid alio nomine vocari potest quam quod est?* Et ait: Non. *Sic et ego aliud me dicere non possum*, *nisi quod sum christiana.* Tunc pater motus in hoc verbo, misit se in me, ut oculos mihi erueret: sed vexavit tantum, et profectus est victus cum argumentis diaboli. Tunc paucis diebus quod caruissem patre, Domino gra-

---

dignationis vox pro gratia, quam Deus conferre aut praestare dignatur.

[1]) Ita legitur in antiquis codd., atque ita fortassis eo tempore in Africa haec vox proferebatur.

[2]) *Matronaliter*, honeste.

tias egi, et refrigeravit[1]) absentia illius. In ipso spatio paucorum dierum baptizati sumus; mihi autem Spiritus dictavit, nihil aliud petendum in aqua, nisi sufferentiam carnis. Post paucos dies recipimur in carcerem, et expavi, quia nunquam experta eram tales tenebras. O diem asperum! aestus validos turbarum beneficio[2]), concussurae militum; novissime macerabar sollicitudine infantis. Ibi tunc Tertius et Pomponius benedicti diacones, qui nobis ministrabant, constituerunt pretio, ut paucis horis emissi in meliorem locum carceris refrigeraremus. Tunc exeuntes de carcere universi sibi vacabant. Ego infantem lactabam jam inedia defectum. Sollicita pro eo adloquebar matrem, et confortabam fratrem, commendabam filium. Tabescebam ideo, quod illos tabescere videram mei beneficio. Tales sollicitudines multis diebus passa sum, et usurpavi, ut mecum infans in carcere maneret; et statim convalui, et relevata sum a labore et sollicitudine infantis: et factus est mihi

---

[1]) *Refrigeravit.* Graece diceretur ἀνέπαυσεν vel διανέπαυσεν h. e. requiem, consolationem attulit.

[2]) Aestus quippe ibi erat magnus ob inclusorum multitudinem.

carcer subito quasi praetorium[1]), ut ibi mallem esse quam alibi."

4. „Tunc dixit mihi frater meus: Domina soror, jam in magna dignitate[2]) es; et tanta, ut postules visionem et ostendatur tibi, an passio sit, an commeatus[3]). Et ego, quae me sciebam fabulari cum Domino, cujus beneficia tanta experta eram, fidenter repromisi ei dicens: Crastina die tibi renunciabo. Et postulavi, et ostensum est mihi hoc: Video scalam auream mirae magnitudinis pertingentem usque ad coelum, et ita angustam, per quam nonnisi singuli ascendere possent: et in lateribus scalae omne genus ferramentorum[4]) infixum. Erant ibi gladii, lanceae, hami, machaerae, ut si quis negligenter, aut non sursum attendens ascenderet, laniaretur et carnes ejus inhaererent ferramentis. Et

---

1) *Quasi praetorium*, quasi in splendidis et commodis aedibus degerem.

2) *Jam in magna dignitate es.* Holstenius legit *dignatione* et addit: „Quippe quam illustrarat jam gloriosis initiis divina dignatio, ut ait s. Cyprianus ep. 4. de confessoribus in carcere constitutis."

3) Commeatus, id est liberatio.

4) *Ferramentorum.* Ferramenta sunt arma ad nocendum apta, vel quaecunque aciem aut acumen habent.

erat sub ipsa scala draco cubans mirae magnitudinis, qui ascendentibus insidias parabat, et exterrebat ne ascenderent. Ascendit autem Saturus prior, qui postea se propter nos ultro tradiderat, et tunc cum apprehensi sumus praesens non fuerat: et pervenit in caput scalae, et convertit se ad me, et dixit mihi: Perpetua, sustineo te[1]). Sed vide ne te mordeat draco ille[2]). Et dixi ego: *Non me nocebit in nomine Domini Jesu Christi.* Et de sub ipsa scala quasi timens me, lente elevavit caput et cum primum gradum calcassem, calcavi illius caput. Et ascendi, et vidi spatium horti immensum, et in medio horti sendentem hominem canum, in habitu pastoris, grandem, oves mulgentem: et circumstantes candidatos millia multa. Et levavit caput et adspexit me: et dixit mihi: Bene venisti, tegnon[3]). Et clamavit me, et de caseo, quod mulgebat dedit mihi quasi bucellam, et ego accepi junctis manibus, et manducavi: et universi circumstantes dixe-

---

1) *Sustineo,* exspecto te.

2) De hac draconis visione agit Augustinus sermon. 1. de his Sanctis seu s. 280.

3) *Τέκνον*, etsi rarius, aliquandiu tamen *filiam* designat.

runt, Amen[1]). Et ad sonum vocis experrecta sum, commanducans adhuc dulcis nescio quid. Et retuli statim fratri meo, et intelleximus passionem esse futuram: et coepimus nullam jam spem in seculo habere."

5. „Post paucos dies rumor cucurrit ut audiremur. Supervenit autem et de civitate pater meus, consumptus taedio, ascendit ad me ut me dejiceret, dicens: Miserere, filia, canis meis; miserere patri, si dignus sum a te pater vocari. Si his te manibus ad hunc florem aetatis provexi; si te praeposui omnibus fratribus tuis, ne me dederis in dedecus hominum. Aspice ad fratres tuos, aspice ad matrem tuam et materteram, aspice ad filium tuum, qui post te vivere non poterit. Depone animos, ne[2]) universos nos exter-

---

[1]) Pluribus de hac visione disputant Possinus et Orsi, qui in disput. apolog. supra cit. c. 5. § 1 s. adversus Basnagium ostendit, Christum non dedecere hanc pastoris oves mulgentis figuram. Ceterum ut omnia adjuncta suadent, ritus perceptionis eucharistiae in hac visione adumbratus cernitur, quod scil. *quasi bucella* Perpetuae porrigitur, *ipsa accipit junctis manibus*, quod deinde *comedit circumstantibus Amen acclamantibus*, quae omnia olim in eucharistiae administratione servabantur.

[2]) Codd. Compend. et Salisb. *Et noli nos universos exterminare.* Laudat Perpetuam Augustinus

mines. Nemo enim nostrum libere loquetur, si tu aliquid fueris passa. Haec dicebat pater pro sua pietate basians mihi manus; et se ad pedes meos jactans, et lacrimis non filiam, sed dominam me vocabat. Et ego dolebam canos patris mei, quod solus de passione mea gavisurus non esset de toto genere meo; et confortavi eum dicens: *Hoc fiet in illa catasta*[1]) *quod Deus voluerit. Scito enim nos non in nostra potestate esse constitutos, sed in Dei.* Et recessit a me contristatus."

6. „Alio die cum pranderemus, subito rapti sumus ut audiremur, et pervenimus ad forum. Rumor statim per vicinas fori partes cucurrit, et factus est populus immensus. Ascendimus in catasta. Interrogati ceteri confessi sunt. Ventum est et ad me, et apparuit pater illico cum filio meo, et extraxit

serm. 2. de his sanctis, et in Ps. 47. quod nec Christi praecepta, nec naturae leges ea in occasione violaverit.

[1]) Catasta hic locum editiorem designat, in quo proponebantur servi venales. Ibi quoque martyres torqueri solebant, aut interrogari; hinc Cyprian. epist. novae edit. 38. Pamel. 33. de lectore, qui Christum in ejusmodi loco confessus fuerat, ait ipsum *e catasta ad pulpitum* venisse. Ut enim prior locus erat in foro editior, sic alter in ecclesia.

me de gradu, et dixit supplicans: Miserere infanti. Et Hilarianus procurator, qui tunc loco proconsulis Minuci Timiniani defuncti jus gladii acceperat: Parce, inquit, canis patris tui, parce infantiae pueri. Fac sacrum pro salute imperatorum. Et ego respondi: *Non facio*. Hilarianus, Christiana es? inquit. Et ego respondi: *Christiana sum*. Et cum staret pater ad me dejiciendam, jussus est ab Hilariano dejici, et virga percussus est[1]. Et doluit mihi casus patris mei, quasi ego fuissem percussa: sic dolui pro senecta ejus misera. Tunc nos universos pronunciat et damnat ad bestias, et hilares descendimus ad carcerem. Tunc quia consueverat a me infans mammas accipere, et mecum in carcere manere; statim mitto ad patrem Pomponium diaconum, postulans infantem: sed pater dare noluit, et quomodo Deus voluit, neque ille amplius mammas desideravit; neque mihi fervorem fecerunt: ne sollicitudine infantis et dolore mammarum macerarer."

7. „Post dies paucos, dum universi oramus, subito media oratione profecta est mihi

---

1) Aug. serm. 2. de his sanctis, id diaboli malitiae tribuit, *qui undique*, a Perpetua *superatus*, *patrem ejus virga percuti fecit, ut cujus verba contempserat, saltem verbera condoleret.*

vox, et nominavi Dinocratem: et obstupui, quod nunquam mihi in mentem venisset nisi tunc, et dolui commemorata casus ejus. Et cognovi me statim dignam[1]) esse, et pro eo petere debere. Et coepi pro ipso orationem facere multum, et ingemiscere ad Dominum. Continuo ipsa nocte ostensum est mihi hoc in oromate[2]). Video Dinocratem exeuntem de loco tenebroso, ubi et complures erant, aestuantem et sitientem valde, sordido vultu, et colore pallido, et vulnus in facie ejus, quod cum moreretur habuit. Hic Dinocrates fuerat frater meus carnalis, annorum septem, qui per infirmitatem facie cancerata[3]) male obiit, ita ut mors ejus odio fuerit omnibus hominibus. Pro hoc ego orationem feceram: et inter me et illum grande erat diadema[4]), ita ut uterque ad invicem accedere non possemus. Erat

---

[1]) *Dignam esse* h. e. sensu fiduciae interioris intellexi me omnino exaudiendam, si pro Dinocrate orarem.

[2]) *Oromate* vox graeca (corrupta, proprie *ὅραμα*) significans visum, visionem.

[3]) *Facie cancerata etc.* Significat eum tali morte defunctum, quae horrorem incuteret spectantibus propter deformitatem foedi et foetidi ulceris (gangraenae) in facie exstantis.

[4]) Locus mendosus. Cod. Salisb. habet *dianten.* Suspicatur Holstenius scribendum *diastema*, quae vox graeca *intervallum* significat.

deinde in ipso loco, ubi Dinocrates erat, piscina plena aqua, altiorem marginem habens quam erat statura pueri, et extendebat se Dinocrates quasi bibiturus. Ego dolebam quod et piscina illa aquam habebat, et tamen propter altitudinem marginis bibiturus non esset. Et experrecta sum, et cognovi fratrem meum laborare. Sed confidebam profuturam orationem meam labori ejus, et orabam pro eo omnibus diebus quo usque transivimus in carcerem castrensem. Munere enim castrensi[1]) eramus pugnaturi. Natale tunc Getae Caesaris[2]), et feci pro illo orationem die et nocte gemens et lacrimans, ut mihi donaretur."

8. „Die autem, quo in nervo[3]) mansimus,

---

[1]) Munera seu ludi, pugnae cum bestiis appellantur, quod in populorum vel militum delectationem darentur. Dicebantur autem ludi castrenses, si in castris fierent.

[2]) Antonius Geta Severi filius, qui post patris obitum a suo fratre Caracalla, cum quo aliquamdiu imperarat, occisus est.

[3]) *In nervo.* Nervus, inquit Holstenius in h. l., proprie est lignum foraminibus pluribus distinctum, quod pedes vinctorum inclusos aut vicinis aut distantioribus intervallis ita concludit, ut humi desidentes loco se movere nullo modo valeant: divaricatio per plura foramina ob molestiam tormenti ac poenae loco ante ipsum supplicium fuit.

ostensum est mihi hoc: Video locum illum, quem videram tenebrosum, esse lucidum; et Dinocratem mundo corpore, bene vestitum, refrigerantem. Et ubi erat vulnus, video cicatricem; et piscinam illam, quam retro videram, summisso margine usque ad umbilicum pueri; et aquam de ea trahebat sine cessatione, et super margine phiala erat plena aqua; et accessit Dinocrates, et de ea bibere coepit, quae phiala non deficiebat. Et satiatus abscessit de aqua ludere more infantium gaudens, et experrecta sum. Tunc intellexi translatum eum esse de poena[1]).

9. „Deinde post dies paucos Pudens, miles optio[2]), praepositus carceris, qui nos magni

---

[1]) Egregius locus ad probandum mortuos posse a poenis, quas patiuntur, per vivorum preces liberari. Aliqui ex hoc loco deducebant, posse etiam eos, qui ante baptismum decesserant orationibus adjuvari, quos egregie refellit Augustinus lib. 1. de origine animae cap. 10. et lib. 3. cap. 9. ubi ait, Dinocratem propter peccata quaedam post baptismum commissa tales poenas pertulisse, nam septennis puer mentiri potuerat, vel aliud quidpiam ad patris gentilis suasionem contra Deum facere. Haec Augustini sententia confirmatur ex eo, quod Perpetua superius dixit totam suam ipsius familiam, excepto patre, Christi religionem coluisse.

[2]) Optio praefecturae seu ministerii alicujus nomen est. Inspectorem putant Bollandiani a graeco verbo ὄπτομαι, video.

facere coepit intelligens magnam virtutem Dei esse in nobis, multos fratres ad nos admittebat, ut et nos et illi invicem refrigeraremus. Ut autem proximavit dies muneris, intravit ad me pater meus consumptus taedio, et coepit barbam suam evellere, et se in terram mittere, et prosternere se in faciem, et improperare annis suis, et dicere tanta verba, quae moverent universam creaturam. Ego dolebam pro infelici senecta ejus.“

10. „Pridie quam pugnaremus, video in oromate huc venisse Pomponium diaconum ad ostium carceris, et pulsare vehementer; exivi ad eum, et aperui ei: qui erat vestitus distinctam candidam, habens multiplices calliculas[1]). Et dixit mihi: Perpetua te exspectamus, veni. Et tenuit mihi manum, et coepimuus ire per aspera loca et flexuosa. Vix tandem pervenimus anhelantes ad amphitheatrum, et induxit me in media arena, et dixit mihi: Noli pavere, hic sum tecum, et conlaboro tecum, et abiit. Et adspicio populum ingentem attonitum. Et quia sciebam

---

[1]) Cod. Salisburg. *gallicula s*, videntur esse globuli ut malogranata, quae vesti summi Pontificis apud Judaeos appendebantur. An *gallicula* sint parvae caligae, vide Liturg. Gallican. Mabillon. pag. 473.

me ad bestias datam esse, mirabar quod non mitterentur mihi bestiae. Et exivit quidam contra me Aegyptius[1]), foedus specie, cum adjutoribus suis pugnaturus mecum. Veniunt et ad me adolescentes decori adjutores et favitores mei, et exspoliata sum, et facta sum masculus. Et coeperunt me favitores[2]) mei oleo defrigere, quomodo solent in agonem, et illum contra Aegyptium video in afa[3]) volutantem. Et exivit vir quidam mirae magnitudinis, ut etiam excederet fastigium amphitheatri, discinctam habens tunicam et purpuram inter duos clavos[4]) per medium pectus, habens et calliculas multiformes ex auro et argento factas, et ferens

---

[1]) De hac visione Augustinus lib. 3. de origine animae ad Vincentium cap. 18. *sancta Perpetua visa sibi est in sommis cum quodam Aegyptio in virum conversa luctari. Quis autem dubitet in illa similitudine corporis animam ejus fuisse, non corpus? quod utique in suo femineo sexu manens, sopitis sensibus jacebat in stratis, quando anima ejus in illa virilis corporis similitudine luctabatur.* Vide et sermon. 282. novae editionis.

[2]) *Favitores* idem ac fautores.

[3]) Codd. Compend. et Salisb. *aqua*, sed melius *afa* seu *apha* aut *hapha*. i. e. pulvis, quo pugiles post unctionem inspergebantur.

[4]) *Purpuram inter duos clavos* h. e. purpuream vestem gerens clavis duobus sive fasciis distinctam sine zona.

virgam quasi lanista[1]), et ramum viridem, in quo erant mala aurea. Et petiit silentium, et dixit: Hic Aegyptius si hanc vicerit, occidet illam gladio; et si hunc vicerit, accipiet ramum istum. Et recessit. Et accessimus ad invicem, et coepimus mittere pugnos. Ille mihi pedes apprehendere quaerebat: ego autem illi calcibus faciem caedebam, et sublata sum in aere, et coepi eum sic caedere quasi terram concalcans. At ubi vidi moram fieri, junxi manus, ita ut digitos in digitos mitterem. Et apprehendi illi caput, et cecidit in faciem; et calcavi illi caput. Et coepit populus clamare, et favitores mei psallere. Et accessi ad lanistam, et accepi ramum. Et osculatus est me, et dixit mihi: Filia, pax tecum. Et coepi ire cum gloria ad portam Sanavivariam. Et experrecta sum: et intellexi me non ad bestias, sed contra diabolum esse pugnaturam; sed sciebam mihi victoriam imminere. Hoc usque in pridie muneris egi: ipsius autem muneris actum, si quis voluerit, scribat."

11. Sed et Saturus benedictus hanc visionem suam edidit, quam ipse conscripsit.

---

[1]) Lanistae seu praefecti ludi gladiatorum virgas tenebant, quasi censores, ne ordo perturbaretur.

„Passi, inquit, eramus, et exivimus de carne, et coepimus ferri a quatuor angelis in Orientem, quorum manus nos non tangebant. Ibamus autem non supini sursum versi, sed quasi mollem clivum ascendentes. Et liberati primam jam vidimus lucem immensam; et dixi: Perpetua (erat enim haec in latere meo), hoc est quod nobis Dominus promittebat: percepimus promissionem. Et dum gestamur ab ipsis quatuor angelis, factum est nobis spatium grande, quod tale fuit quasi viridarium, arbores habens rosae, et omne genus floris. Altitudo autem arborum erat in modum cypressi, quarum folia cadebant sine cessatione. Ibi autem in viridario, alii quatuor angeli fuerunt clariores ceteris, qui ubi viderunt nos, honorem nobis dederunt, et dixerunt ceteris angelis: Ecce sunt, ecce sunt: cum admiratione. Et expavescentes quatuor illi angeli qui gestabant nos, deposuerunt nos: et pedibus nostris transivimus stadium via lata. Ibi invenimus Jocundum et Saturninum, et Artaxium, qui eandem persecutionem passi vivi arserunt; et Quintum, qui et ipse martyr in carcere exierat; et quaerebamus ab illis, ubi essent ceteri. Dixerunt autem nobis angeli: Venite prius, introite, et salutate Dominum.“

12. „Et venimus prope locum, cujus loci, parietes tales erant, quasi de luce aedificati; et ante ostium loci illius quatuor angeli stabant, qui introeuntes vestierunt stolas candidas. Et nos vestiti introivimus, et vidimus lucem immensam, et audivimus vocem unitam dicentium: Agios, agios, agios, sine cessatione. Et vidimus in medio loci illius sedentem quasi hominem canum, niveos habentem capillos, et vultu juvenili, cujus pedes non vidimus. Et in dextra et in sinistra seniores viginti quatuor, et post illos ceteri complures stabant. Introivimus cum magna admiratione, et stetimus ante thronum; et quatuor angeli sublevaverunt nos: et osculati sumus illum, et de manu sua trajecit nobis in facie[1]). Et ceteri seniores dixerunt nobis: Stemus. Et stetimus et pacem fecimus. Et dixerunt nobis seniores: Ite et ludite. Et dixi: Perpetua, habes quod vis. Et dixit mihi: Deo gratias, ut quomodo in carne hilaris fui, hilarior sum et hic modo."

13. „Et exivimus, et vidimus ante fores Optatum episcopum ad dexteram, et Aspasium presbyterum doctorem ad sinistram, separa-

---

[1]) *Trajecit nobis in facie*, forte manu sua permulsit faciem, malas nostras.

tos et tristes, et miserunt se ad pedes nobis, et dixerunt nobis: Componite inter nos, quia existis[1]) et sic nos relinquitis. Et diximus illis: Non tu es papa noster, et tu presbyter, ut quid vos ad pedes nostros mittatis? et misimus nos, et complexi illos sumus. Et coepit Perpetua cum illis loqui, et segregavimus[2]) eos in viridario sub arbore rosae. Et dum loquimur cum eis, dixerunt illis angeli: Sinite illos, refrigerent; et si quas habetis inter vos dissensiones, dimittite vobis invicem et conturbaverunt[3]) eos. Et dixerunt Optato: Corrige plebem tuam, quia sic ad te conveniunt quasi de circo redeuntes, et de factionibus certantes. Et sic nobis visum est, quasi vellent claudere portas. Et coepimus illic multos fratres cognoscere, sed et martyres. Universi odore inenarrabili alebamur, qui nos satiabat. Tunc gaudens experrectus sum."

14. Hae visiones insigniores ipsorum martyrum beatissimorum Saturi et Perpe-

---

[1]) Existis scil. morte ex hac vita.

[2]) Segregavimus i. e. secessimus in viridario sub arborem rosae.

[3]) Conturbaverunt i. e. ut videtur Possino proturbaverunt, longe submoverunt velut ultra fas progressos.

tuae, quas ipsi conscripserunt. Secundulum vero Deus maturiore exitu de seculo adhuc in carcere evocavit, non sine gratia, ut bestias lucraretur. Gaudium[1]) tamen etsi non anima, certe caro ejus agnovit.

15. Circa Felicitatem vero (nam et illi gratia Domini ejusmodi contigit), cum octo jam mensium suum ventrem haberet (nam praegnans fuerat apprehensa), instante spectaculi die in magno erat luctu, ne propter ventrem differretur: quia non licet praegnantes poenae repraesentari: et ne inter aliquos postea sceleratos sanctum et innocentem sanguinem funderet. Sed et commartyres ejus graviter contristabantur, ne tam bonam sociam, quasi comitem, solam in via ejusdem spei relinquerent. Conjuncto itaque unito gemitu ad Dominum orationem fuderunt ante tertium diem muneris. Statim post orationem dolores eam invaserunt. Et cum pro naturali difficultate octavi mensis in partu laborans doleret, ait illi quidam ex ministris

---

[1]) *Gaudium.* Praeferenda Holstenii lectio: *gladium,* ut significetur Secundulum, licet ipse violenta per gladium (qui animum separat a corpore) morte non occubuerit, non caruisse tamen tormentis, quae ejus carnem affligerent.

cataractariorum[1]): „Quae sic modo doles quid facies objecta bestiis, quas contempsisti cum sacrificare noluisti?“ Et illa respondit: „Modo ego patior, quod patior, illic autem alius erit in me, qui patietur pro me, quia et ego pro illo passura sum.“ Ita enixa est puellam, quam sibi quaedam soror in filiam educavit.

16. Quoniam ergo permisit, et permittendo voluit Spiritus sanctus ordinem ipsius muneris conscribi, etsi indigni ad supplementum tantae gloriae describendum, tamen quasi mandatum sanctissimae Perpetuae, imo fidei commissum ejus exsequimur[2]), unum adjicientes documentum de ipsius constantia et animi sublimitate. Cum a tribuno castigatius eo tractarentur[3]); quia ex admonitionibus hominum vanissimorum verebatur,

---

[1]) Cataractae sunt fortiores quaedam portae, quae catenis levantur et demittuntur, ut habentur in urbium aut arcium januis; qui eis deputati erant, dicebantur cataractarii.

[2]) Nempe supra num. 10. S. Perpetua dixit: *Ipsius autem muneris actum si quis voluerit scribat.*

[3]) *Cum a tribuno* etc. i. e. cum tribunus aegre permitteret cibos inferri et diariis solito tenuioribus pascerentur, utique praeter morem, nam ut Seneca ait ep. 18. „Liberiora sunt alimenta carceris“ et „Sepositos ad capitale supplicium non tam anguste qui occisurus est pascit.“

ne subtraherentur de carcere incantationibus aliquibus magicis, in faciem respondit Perpetua, et dixit; „Quid utique non permittis refrigerare noxiis[1]) nobilissimis, Caesaris scilicet, et natali ejusdem pugnaturis? Aut non tua gloria est, si pinguiores illo producamur?" Horruit et erubuit tribunus; et ita jussit illos humanius haberi, ut fratribus ejus et ceteris facultas fieret introeundi et refrigerandi cum eis, jam et ipso optione carceris credente.

17. Pridie quoque cum illa coena ultima, quam liberam[2]) vocant, quantum in ipsis erat, non coenam liberam, sed agapen[3]) coenarent, eadem constantia ad populum verba ista jactabant, comminantes judicium Domini, contestantes passioni suae felicitatem, inridentes concurrentium curiositatem, dicente Saturo: „Crastinus dies satis vobis non est, quod libenter videtis, quod odistis: hodie

---

[1]) *Noxiis* i. e. nobis, qui noxii censemur noxiorumque more extrema supplicia luemus etc. *Caesaris* Getae scil. imperatoris Severii filii.

[2]) Qui erant ad bestias damnati, pridie pugnae coenabant lautissime, idque palam. Vide Tertullian. Apologet. cap. 42.

[3]) *Agapen*, convivium laetius hinc et lautius, quod caritatis esset velut fructus, caritatem foveret et aleret, quod christianis solemne erat.

amici, cras inimici[1]. Notate tamen nobis facies nostras diligenter, ut recognoscatis nos in die illo judicii." Ita omnes inde attoniti discedebant: ex quibus multi crediderunt.

18. Inluxit dies victoriae illorum et processerunt de carcere in amphitheatrum, quasi in coelum, hilares, vultu decori; si forte, gaudio paventes non timore. Sequebatur Perpetua placido vultu, et pedum incessu, ut matrona Christi Dei dilecta: vigorem oculorum suorum dejiciens ab omnium conspectu. Item Felicitas salvam se perperisse gaudens ut ad bestias pugnaret, a sanguine, ab obstetrice ad retiarium[2], lotura post partum baptismo secundo. Et cum delati essent in portam, et cogerentur habitum induere, viri quidem sacerdotum Saturni, feminae vero sacratarum Cereri: generosa illa in finem usque constantia repugnavit. Dicebant enim: „Ideo ad hoc sponte pervenimus, ne libertas nostra abduceretur. Ideo animas nostras addiximus[3], ne tale aliquid faceremus: hoc

---

[1]) *Hodie amici.* Hodie vos amicorum more geritis, cras inimici futuri, cum nostram pugnam cum bestiis curiosi spectabitis atque de ea gaudebitis.

[2]) *Retiarium*, gladiatorem.

[3]) Addiximus, morti scil., mori enim malimus, quam fidem negare.

vobiscum pacti sumus." Agnovit injustitia justitiam: concessit tribunus, ut quomodo erant, simpliciter inducerentur. Perpetua psallebat, caput jam Aegyptii calcans. Revocatus, et Saturninus, et Saturus populo spectanti comminabantur de hoc. Ut sub conspectu Hilariani pervenerunt, gestu et nutu coeperunt Hilariano dicere: „Tu nos, inquiunt, te autem Deus judicabit." Ad hoc populus exasperatus, flagellis eos vexari pro ordine venatorum[1]) postulavit. Et utique illi gratulati sunt, quod aliquid et de dominicis passionibus essent consecuti.

19. Sed qui dixerat: *Petite et accipietis,* petentibus dedit eum exitum, quem quisque desideraverat. Nam si quando inter se de martyrii sui voto sermocinabantur, Saturninus quidem omnibus bestiis velle se objici profitebatur: ut scilicet gloriosiorem gestaret coronam. Itaque in commissione[2]) spectaculi ipse et Revocatus leopardum experti, etiam super pulpitum ab urso vexati sunt.

---

[1]) Stabant venatores cum flagris per ordinem dispositi: ante quos damnati transire coacti, a singulis transeuntes caedebantur.

[2]) *In commissione* i. e cum spectaculum exhiberetur seu cum ipsi pugnantes in amphitheatro spectaculum exhiberent.

Saturus autem nihil magis quam ursum abominabatur: sed uno morsu leopardi confici se jam praesumebat. Itaque cum aper subministraretur, venator potius, qui illum aprum subministraverat, subfossus ab eadem bestia, post dies muneris obiit. Saturus solummodo tractus est. Et cum ad ursum substrictus[1]) esset in ponte, ursus de cavea prodire noluit. Itaque secundo Saturus inlaesus revocatur.

20. Puellis autem ferocissimam vaccam ideoque praeter consuetudinem comparatam, diabolus praeparavit: sexui earum etiam de bestia aemulatus. Itaque despoliatae et reticulis indutae producebantur. Horruit populus, alteram respiciens puellam delicatam, alteram a partu recenti stillantibus mammis. Ita revocatae discinguntur[2]). Inducitur prior Perpetua; jactata est, et concidit in lumbos; et ut conspexit tunicam a latere discissam,

---

[1]) *Ad ursum substrictus.* Bestiarii seu ii, qui ad pugnam cum bestiis erant damnati, alligari moris erat, ne fugerent ante conspectum ferarum in ipsos immittendarum.

[2]) *Revocatae discinguntur.* Videtur significari, sanctas illas feminas, cum essent despoliatae et reticulis indutae populusque eas videns horreret, fuisse reductas, et tunicis iterum indutas sed discinctis i. e. sine cingulo.

ad velamentum femorum adduxit pudoris potius memor, quam doloris. Dehinc requisita [1]), et dispersos capillos infibulavit. Non enim decebat martyrem dispersis capillis pati, ne in sua gloria plangere videretur. Ita surrexit, et elisam Felicitatem cum vidisset, accessit, et manum ei tradidit et sublevavit illam. Et ambae pariter steterunt, et populi duritia devicta revocatae sunt in portam Sanevivariam. Illic Perpetua a quodam tunc catechumino, Rustico nomine, qui ei adhaerebat suscepta, et quasi a somno expergita (adeo in spiritu et in ecstasi fuerat) circumspicere coepit, et stupentibus omnibus ait: „Quando, inquit, producimur ad vaccam illam nescio?" Et cum audisset, quod jam evenerat, non prius credidit, nisi quasdam notas vexationis in corpore et habitu suo recognovisset, (et illum catechuminum). Exinde arcessitum fratrem suum et illum catechuminum allocuta est eos, dicens: „In fide state, et invicem

---

[1]) *Dehinc requisita* h. e. post exceptum vaccae furentis impetum et quasi post pugnam jam depugnatam ab arenariis quaesita et revocata. Capilli dispersi luctus erant signum; ne ergo ullum luctus tristitiaeque prae se ferret signum, capillos, qui dispersi fuerant, quod a vacca fuisset jactata, infibulavit atque pexit.

omnes diligite; et passionibus nostris ne scandalizemini."

21. Item Saturus in alia porta militem Pudentem exhortabatur dicens: „Adsum certe, sicut promisi et praedixi; nullam usque adhuc bestiam sensi. Et nunc de toto corde credas. Ecce prodeo illo, et ab uno morsu leopardi consumor." Et statim in fine spectaculi leopardo objectus de uno morsu ejus tanto perfusus est sanguine, ut populus revertenti illi secundi baptismatis testimonium reclamaverit: „Salvum lotum, salvum lotum[1])." Plane utique salvus erat, qui hoc spectaculo claruerat. Tunc Pudenti militi: „Vale, inquit, et memor esto fidei meae; et haec te non conturbent, sed confirment." Simulque ansulam de digito ejus petiit, et vulneri suo mersam reddidit ei, hereditatem pignoris relinquens illi et memoriam sanguinis. Exinde jam exanimis prosternitur cum ceteris ad jugulationem solito loco[2]).

---

[1]) Locus ille vulgo vocabatur spoliarium, ubi scilicet conficiebantur, qui ex arena semivivi exierant Ibi tyrones athlethae reos conficiebant, ut sic ad pugnam assuescerent; hinc juvenculus hic S. Perpetuam pupugisse dicitur.

[2]) *Salvum lotum.* Acclamatio populi petulanter illudentis christianis sacris. Cum enim vulgo notum esset, christianos existimare, homines salvos fieri

Et cum populus illos in medium postularet, ut gladio penetrante in eorum corpore oculos suos comites homicidii adjungeret; ultro surrexerunt, et se quo volebat populus transtulerunt: ante jam osculati invicem, ut martyrium per solemnia pacis[1]) consummarent. Ceteri quidem immobiles et cum silentio ferrum receperunt; multo magis Saturus, qui et prior scalam ascenderat, prior reddidit spiritum; nam et Perpetuam sustinebat. Perpetua autem, ut aliquid doloris gustaret, inter costas puncta exululavit; et errantem dexteram tirunculi gladiatoris ipsa in jugulum suum posuit. Fortasse tanta femina aliter non potuisset occidi: quia ab immundo spiritu timebatur, nisi ipsa voluisset.

O fortissimi ac beatissimi martyres! O vere vocati et electi in gloriam Domini nostri Jesu Christi, quam qui magnificat, et honorificat, et adorat, utique et haec non minus veteribus exempla in aedificationem Ecclesiae legere debet, ut novae quoque virtutes unum et eundem semper Spiritum san-

---

per baptismum, populus e theatro spectans christianum sanguine perfusum, salvum eum proclamabat, qui sic lotus esset. Possinus.

[1]) *Solemnia pacis* i. e. osculum.

ctum usque adhuc operari testificentur, et omnipotentem Deum Patrem et Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, cui est claritas et immensa potestas in secula seculorum. Amen.

ACTA SS. MARTYRUM FRUCTUOSI
EPISCOPI,
AUGURII ET EULOGII
DIACONORUM [1]).

Ex compluribus codd. mss. et editis.

---

1. Valeriano et Gallieno imperatoribus, Aemiliano et Basso Coss. XVII. Kalend. Februarii, die Dominico comprehensus est Fructuosus episcopus, Augurius et Eulogius

---

[1]) Haec acta authentica esse, imo illa ipsa, quae olim in ecclesia africana legebantur, colligitur tum ex iis, quae refert s. Augustinus s. 273. al. 102. de div., quem in eorundem sanctorum natali habuit, tum ex Prudentio, qui hymn. 6. l. περὶ στεφάνων in ipsorum martyrum honorem ex ipsismet actis pene totum contexuit. Passi sunt autem ii martyres apud Tarraconam Hispaniae citerioris olim celebrem metropolim feria 6. die 21. Jan. 259.

diacones. Reposito autem Fructuoso episcopo in cubiculo suo, direxerunt beneficiarii[1]) in domum ejus, id est Aurelius, Festucius, Aelius, Pollentius, Donatus et Maximus; qui cum sensisset pedibulum[2]) ipsorum confestim surrexit, et prodiit foras ad eos in soleis. Cui milites dixerunt: Veni. Praeses te accersit cum diaconibus tuis. Quibus Fructuosus episcopus dixit: „Eamus. Aut si vultis, calceo me.“ Cui milites dixerunt: Calcea te ad animum tuum. Qui mox ut venerunt, recepti sunt in carcerem. Fructuosus autem certus et gaudens de corona Domini, ad quam vocatus erat, orabat sine cessatione. Erat autem et fraternitas cum ipso, re-

---

[1]) Sic dicti apud Vegetium lib. 2. de re militari cap. 8. milites, qui beneficio tribunorum promovebantur.

[2]) Sic esse legendum persuadent non modo codd. mss. plerique et editi, quorum etiam nonnulli habent *sonitum pedis;* sed etiam locus S. Gregorii Turonens. lib. 3. histor. cap. 15. ubi legitur, *audiunt pedibulum equitum currentium* etc. Ea tamen voce hic designari putat Baronius ad annum 262 num. 61. virgam Lictoriam, quae sic a *pedo* seu baculo efformata fuerit. Ejus opinioni faveret alia lectio, quam ex 2. vetustis codd. S. Germani a Pratis in priori editione praetuleramus, quae nempe habet *pediculum.*

frigerantes, et rogantes ut illos in mente haberet.

2. Alia vero die baptizavit in carcere fratrem nostrum nomine Rogatianum. Et fecerunt in carcere dies sex, et producti sunt XII. Kalend. Februarii, feria sexta, et auditi sunt. Aemilianus praeses dixit: Fructuosum episcopum, Augurium et Eulogium intromittite. Ex officio[1]) dictum est: Adstant. Aemilianus praeses Fructuoso episcopo dixit: Audisti quid imperatores praeceperunt? Fructuosus episcopus dixit: „Nescio quid praeceperunt. Ego vero christianus sum.“ Aemilianus praeses dixit: Praeceperunt deos coli. Fructuosus episcopus dixit: „Ego unum Deum colo, qui fecit coelum et terram, mare et omnia, quae in eo sunt.“ Aemilianus dixit: Scis esse deos? Fructuosus episcopus dixit: „Nescio.“ Aemilianus dixit: Scies postea. Fructuosus episcopus respexit ad Dominum, et orare coepit intra se. Aemilianus praeses dixit: Qui audiuntur, qui timentur, qui adorantur, si dii non coluntur, nec imperatorum vultus adorantur? Aemilianus praeses Augurio diacono dixit: Noli verbis Fructuosi

---

[1]) *Ex officio.* Officii nomine designantur rei forensis administri.

auscultare. Augurius diaconus dixit: „Ego Deum omnipotentem colo.“ Aemilianus praeses Eulogio diacono dixit: Numquid[1]) et tu Fructuosum colis? Eulogius diaconus dixit: „Ego Fructuosum non colo; sed ipsum colo, quem et Fructuosus.“ Aemilianus praeses Fructuoso episcopo dixit: Episcopus es? Fructuosus episcopus dixit: „Sum.“ Aemilianus dixit: Fuisti. Et jussit eos sua sententia vivos ardere.

3. Et cum duceretur Fructuosus episcopus cum diaconibus suis ad amphitheatrum, populus Fructuoso episcopo condolere coepit, quia talem amorem habebat non tantum a fratribus, sed etiam ab ethnicis. Talis enim erat, qualem Spiritus sanctus per beatum Paulum apostolum, vas electionis, doctorem gentium, debere esse declaravit. Propter quod etiam fratres, qui sciebant illum ad tantam gloriam pergere, gaudebant potius quam dolebant. Cumque multi ex fraterna caritate eis offerrent, uti conditi permixti poculum sumerent, ait: „Nondum est hora solvendi jejunii.“ Agebatur enim hora diei

---

[1]) Haec ipsa verba laudat Augustin. serm. 273. de his Sanctis num. 3. *Ait illi judex: Numquid et tu Fructuosum colis?* etc. ubi docet sacrificium non martyribus, sed soli Deo in Ecclesia catholica offerri.

quarta. Siquidem in carcere quarta feria stationem[1]) sollemniter celebraverant. Igitur sexta feria laetus atque securus festinabat, ut cum martyribus et prophetis in paradiso, quem Dominus praeparavit amantibus se, solveret stationem. Cumque ad amphitheatrum pervenisset, statim ad eum accessit, Augustalis nomine, lector ejusdem, cum fletibus deprecans, ut eum excalcearet. Cui beatus martyr respondit: „Missum fac, fili; ego me excalceo, fortis et gaudens et certus dominicae promissionis;“ qui cum se excalceasset, accessit ad eum commilito frater noster, nomine Felix, et apprehendit dexteram ejus, rogans ut sui memor esset. Cui sanctus Fructuosus cunctis audientibus clara voce respondit: *In mente*[2]) *me habere necesse est Ecclesiam catholicam, ab Oriente usque in Occidentem diffusam.*

4. Igitur in fore amphitheatri constitutus,

---

[1]) *Stationem* i. e. jejunium, quod a christianis antiquitus servabatur feria IV. et VI. Hi autem martyres jejunium solito solemnius, i. e. arctius et diuturuinus usque ad feriam IV. continuandum celebrabant.

[2]) His verbis a se laudatis Aug. n. 2. subjungit ex Fructuosi persona: *Tu si vis ut pro te orem, noli recedere ab illa, pro qua oro.*

cum jam prope esset, ut ingrederetur ad coronam immarcessibilem potius quam ad poenam, observantibus licet ex officio beneficiariis, quorum nomina supra memorata sunt, ita ut ipsi audirent[1]) fratres nostri, monente pariter ac loquente Spiritu sancto, Fructuosus episcopus ait: „Jam non deerit vobis pastor, nec deficere poterit caritas et repromissio Domini, tam hic, quam in futurum. Hoc enim quod cernitis, unius horae videtur infirmitas.“ Consolatus igitur fraternitatem, ingressi sunt ad salutem: digni et in ipso martyrio felices, qui sanctarum Scripturarum fructum ex promissione sentirent. Similes Ananiae, Azariae et Misaeli exstiterunt, ut etiam in illis Trinitas divina cerneretur: siquidem jam in igne singulis constitutis, ut Pater non deesset, et Filius subveniret, et Spiritus sanctus in medio ignis ambularet. Cumque exustae fuissent fasciolae, quibus manus eorum fuerant colligatae, orationis divinae et solitae consuetudinis memores, gaudentes, positis genibus, de resurrectione securi, in signoque tropaei

---

[1]) In omnibus codd. mss. *Ita ut ipsi audirent, monente fratre nostro Martiale pariter et loquente, sanctus episcopus ait* etc. Cod. Floriac. habet . . . *Martiale et eloquente Spiritu Sancto.*

Domini constituti, Dominum deprecabantur, donec simul animas effuderunt.

5. Posthaec solita Domini non defuere magnalia, apertumque est coelum, videntibus Babylan et Mygdonio fratribus nostris ex familia Aemiliani praesidis, qui etiam filiae ejusdem Aemiliani, dominae eorum carnali, ostendebant sanctum Fructuosum episcopum cum diaconibus, adhuc stipitibus quibus ligati fuerant permanentibus, in coelum ascendentes coronatos. Cumque Aemilianum vocarent dicentes: Veni, et vide quos hodie damnasti, quemadmodum coelo et spei suae restituti sunt. Igitur cum Aemilianus venisset, videre eos non fuit dignus.

6. Fratres autem tristes, velut derelicti sine pastore, sollicitudinem sustinebant: non quod dolerent Fructuosum, sed potius desiderarent, uniuscujusque fidei et agonis memores. Superveniente autem nocte ad amphitheatrum cum vino festinanter pervenerunt, quo semiusta corpora exstinguerent, quo facto eorundem martyrum cineres collectos, prout quisque potuit, sibi vindicavit. Sed nec in hoc Domini et Salvatoris nostri defuere magnalia, ut credentibus fides augeretur, et parvulis monstraretur exemplum. Oportebat enim Fructuosum martyrem, quod

in seculo per misericordiam Dei docendo promiserat in Domino et Salvatore nostro, in sua postea passione et resurrectione carnis comprobare. Igitur post passionem apparuit fratribus, et monuit, ut quod unusquisque per caritatem de cineribus usurpaverat, restituerent sine mora, uno quoque in loco simul condendos curarent.

7. Aemiliano etiam, qui eos damnaverat, Fructuosus pariter cum diaconibus suis ostendit se in stolis repromissionis, increpans pariter et insultans, nihil illi profuisse, quod frustra exutos a corpore in terra crederet, quos cerneret gloriosos. O beati martyres, qui igni probati sunt ut aurum pretiosum, vestiti lorica fidei et galea salutis; qui coronati sunt diademate et corona immarcescibili, eo quod diaboli caput calcaverunt! O beati martyres, qui meruerunt dignam habitationem in coelis ad dexteram stantes Christi, benedicentes Deum Patrem omnipotentem, et Dominum nostrum Jesum Christum Filium ejus! Suscepit autem Dominus martyres suos in pace per bonam confessionem, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

PASSIO SANCTORUM
MONTANI, LUCII,
ET
ALIORUM MARTYRUM AFRICANORUM[1].

Ex codd. mss. et editis.

---

1. Et nobis est apud vos certamen, fratres dilectissimi, ut nihil aliud agendum

[1]) Acta haec fide omni digna merito secundum Ruinart inter pretiosiora et sinceriora sacrae antiquitatis monumenta computantur. Scripta ea sunt partim a Flaviano, uno ex his ss. martyribus, partim ab alio quodam fideli christiano, qui ea, quae praesens videbat et audiebat, diligentissime literis mandavit. Horum autem martyrum passionem a. circiter 259. aut consequenti contigisse existimat cl. editor, eo scil. temporis intervallo, quod inter Galerii Maximi mortem, qui paulo post b. Cypriani martyrium in ejus actis decessisse dicitur, et alterius procon-

Dei servis et Christo ejus dicatis, quam de multitudine fratrum cogitare; qua vi, qua ratione hic amor, hoc officium ad has nos impulit literas, ut fratribus post futuris et magnificentiae Dei fidele testimonium, et labores ac tolerantiam nostri pro Domino memoriae relinqueremus.

2. Post popularem tumultum, quem ferox vultus praesidis in necem concitavit, postque sequentis diei acerrimam persecutionem christianorum praevaricatam[1]) apprehensi sumus, Lucius, Montanus, Flavianus, Julianus, Victoricus, Primolus, Renus et Donatianus catechumenus, qui baptizatus in carcere statim spiritum reddidit, ab aquae baptismo ad martyrii coronam immaculato itinere festinans. Necnon et circa Primolum similis consummationis exitus contigit, nam et ipsum ante paucos dies habita confessio[2]) baptizavit.

3. Igitur apprehensis nobis, et apud regionantes in custodia constitutis, sententiam

---

sulis adventum intercesserit, ut diserte in actis expressum habetur. Eorum festum assignat martyrologium d. 24. Februarii.

[1]) *Praevaricatam*, superatam, quam evasimus.

[2]) *Habita confessio* scil. coram praeside, *baptizavit* i. e. causa fuit cur baptizaretur.

praesidis milites nunciare audivimus, quod heri corpus nostrum minaretur urere. Nam ut postea quoque verissime cognovimus, exurere nos vivos cogitavit. Sed Dominus, qui solus de incendio servos suos potest liberare, in cujus manu sermones et corda sunt regis, furentem a nobis praesidis saevitiam avertit: et incumbentes precibus assiduis, tota fide statim quod petivimus, accepimus: accensus paene in exitum nostrae carnis ignis exstinctus est, et flamma caminorum ardentium dominico rore sopita est. Nec difficile credentibus fuit, nova posse ad vetera exempla pertingere, Domino per spiritum pollicente: quia qui gloriam istam operatus est in tribus pueris, vincebat et in nobis.

4. Tunc a proposito suo, Domino propugnante, confractus, mitti nos in carcerem jussit. Quo deducti a militibus sumus, nec expavimus foedam loci illius caliginem. Moxque carcer tenebrosus Spiritu perlucente resplenduit, et contra obscuritatis deformia et coeca noctis contecta, instar diei fidei devotio candida luce nos vestiit: et ad summum ascendebamus locum poenarum, quasi ascenderemus in coelum. Quales illic dies duximus, quales transegimus noctes, exponi

nullis sermonibus possunt. Tormenta carceris nulla affirmatione capiuntur; nec veremur atrocitatem loci illius, ut est dicere. Quo enim tentatio grandis est, eo major est ille, qui eam vincit in nobis: Et non est pugna, quia est Domino protegente victoria. Nam et occidi servis Dei leve est, et ideo mors nihil est, cujus aculeum comminuens contentionemque devincens Dominus, per tropaeum crucis triumphavit. Sed nulla causa armorum est, nisi quando miles armandus est: nec armatur nisi quando congressio est; et in coronis nostris ideo praemium est, quia certamen ante praecessit: nec datur palma, nisi congressione perfecta. Sed paucis diebus visitatione fratrum refrigeravimus. Nam omnem noctis laborem diei solatium laetitiaque abstulit.

5. Tunc Reno, qui nobiscum fuerat, somno apprehenso ostensum est ei produci singulos, quibus prodeuntibus lucernae singulae praeferebantur: cujus autem lucerna non praecesserat, nec ipse procedebat. Et cum processimus nos cum lucernis nostris, expergefactus est. Et ut nobis retulit, laetati sumus, fidentes nos cum Christo ambulare, qui est lucerna pedibus nostris, et qui est sermo, scilicet Dei.

6. Post ipsam noctem dies nobis hilaris agebatur. Et continuo eadem die subito rapti sumus ad procuratorem, qui defuncti proconsulis partes administrabat. O diem laetum, gloriam vinculorum! o optata votis omnibus catena! o ferrum honorabilius atque pretiosius optimo auro! o stridor ille ferri qui strepebat, dum trahitur per aliud ferrum! Loqui nostrum futurorum solatium fuit, atque ne hac jucunditate tardius frueremur, a militibus incertis ubinam nos praeses audire vellet, circumducti sumus huc atque illuc per totum forum. Tunc nos in secretarium vocavit, quia necdum hora passionis advenerat. Unde prostrato diabolo victores sumus in carcerem reversi, et ad alteram victoriam reservati. Hoc itaque proelio victus diabolus, ad alteras se astutias vertit, fame nos et siti tentare molitus. Et hoc suum proelium multis diebus fortissime gessit, ita ut quod magis secum adversarius facere putabat, aegrotantium copia ad Solonem fiscalem, et aquam frigidam laboraret[1]).

---

[1]) Sensus videtur esse: ita ut aegrotantium copia apud Solonem fiscalem etiam aqua frigida laboraret.

7. Hic autem labor, haec inopia, hoc necessitatis tempus ad Deum pertinuit, dilectissimi fratres. Nam qui nos tentari voluit, ipse, ut allocutionem in ipsa tentatione haberemus, ostendit. Nam Victori[1]) presbytero commartyri nostro, qui statim post hanc eandem visionem passus est, ostensum est hoc. Videbam, inquit, puerum huc in carcerem introisse, cujus fuit vultus perlucidus super splendorem inenarrabilem, qui nos deducebat per omnia loca ut exiremus, egredi tamen non potuimus, et ait mihi: Adhuc modicum laboratis, quia nunc impedimini. Sed confidite, quia ego vobiscum sum. Et adjecit: Dic illis, quia gloriosiorem coronam habebitis: necnon ad Deum suum spiritus properat, et anima jam proxima passioni sedes suas requisivit. Nam hunc eundem Dominum de paradiso interrogavit, ubi esset. Cui ille ait: Extra mundum est. Ostende illum, inquit, mihi. Qui ait illi: Et ubi erit fides? Cumque hoc per humanam pusillitatem diceret: Quod me mandas tenere non possum; dic signum quod eis dicam. Respondit ei

---

[1]) Hic alius est a Victorico supra memorato. Nam Victoricus cum ceteris interfectus est, nec videtur presbyter fuisse, quippe qui post Flavianum diaconum, qui ultimus passus est, recensetur.

Dominus, et ait: Dic illis signum Jacobi. Laetandum est, fratres dilectissimi, ut patriarchis, etsi non justitia vel laboribus adaequari possimus. Sed qui dixit, *Invoca me in die pressurae, et eximam te et glorificabis me* (Psalm. 49, 15); ad clarificationem sui fletus, post preces ad se habitas commemoratus est nostri, prius miserationis suae denuncians munus.

8. De hoc enim sorori nostrae Quartillosiae hic nobiscum positae ostendit: cujus mulieris et maritus et filius ante triduum passi erant. Ipsa quoque hic residens, propinquitatem suam velociter subsecuta est; quae in hunc modum quod vidit, exposuit. Vidi, inquit, filium meum, qui passus est, venisse huc ad carcerem: qui sedens super labrum aquarum ait: Vidit Deus pressuram vestram et laborem. Et post hunc introivit juvenis mirae magnitudinis, portans phialas duas singulis in manibus lacte plenas; et ait: Bono animo estote, memoratus est vestri omnipotens Deus. Et ex phialis quas ferebat, dedit omnibus bibere; quae phialae non deficiebant. Et subito ablatus est lapis, qui fenestram dividit medius: sed et clarae fenestrae, ipso medio ablato, liberam coeli faciem admiserunt. Et posuit ju-

venis ille quas ferebat phialas, unam ad dexteram, alteram ad sinistram et ait: Ecce satiati estis, et abundat, et tertia adhuc phiala superveniet vobis. Et abiit.

9. Altera die post hanc visionem exspectantes eramus horam illam, quando fiscalis non cibus [1]), sed penuria et necessitas inferretur, quia cibus nullus nobis superat; nam et altera die jejuni manseramus. Subito autem ut sitientibus potus, esurientibus cibus, desiderantibus martyrium obvenit; ita laboribus nostris refrigerium Dominus per Lucianum carissimum nobis praebuit, qui disrupto catenarum durissimo obice, velut per duas phialas, per Herenianum hypodiaconum et Januarium catechumenum, alimentum indeficiens omnibus ministravit. Hoc subsidium aegros et laborantes nimium suffulsit. Eos quoque qui per eundem laborem, hoc est, per incommodum Solonis et frigidae aquae, aegritudinem jam inciderant, ab infirmitate revocavit: cujus tam gloriosis operibus omnes apud Deum gratias agimus.

10. Jam nunc, dilectissimi fratres, et de

---

[1]) Fiscalis cibus est cibus, qui reis in carcere dari fisci impensis solebat: proinde *penuria fiscalis*, hujus privatio, hinc inedia illa, qua persecutores instingante daemone (cf. n. 6) martyres torquere volebant.

amore, quem in nos invicem habemus, aliqua dicenda sunt. Nec instruimus, sed admonemus: quia sicut simul unanimes fuimus, ita et apud Dominum una vivimus et oramus. Tenenda est concordia caritatis, et dilectionum vinculis inhaerendum est. Tunc diabolus prosternitur, tunc a Domino quidquid postulatur accipitur, ipso pollicente ac dicente: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo* (Matth. 18, 19). Nec alio modo vitam aeternam accipere, et cum Christo regnare poterimus, nisi fecerimus quod praecepit faciendum, qui et vitam promisit et regnum. Eos denique hereditatem Dei consequi, qui pacem cum fratribus tenuerint, ipse Dominus denunciat, dicens: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (Matth. 5, 9). Quod exponens Apostolus ait: *Simus filii Dei; si autem filii, et heredes: heredes autem Dei, coheredes autem Christi, si quidem compatiamur ut et commagnificemur* (Rom. 8, 17). Si heres non potest esse nisi filius; filius autem non est nisi pacificus: hereditatem Dei habere non poterit, qui pacem Dei rumpit. Et hoc non quasi admoniti dicimus aut sine divina offensione suggerimus.

11. Nam cum Montanus cum Juliano habuisset sermones aliquos ob eam mulierem, quae ad nostram communionem obrepsit, quae non communicabat; cumque post correptionem, quam in eum congesserat, in frigore ipso discordiae mansisset; ostensum est in eadem nocte Montano hoc: Visum est, inquit, mihi, venisse ad nos centuriones. Cumque deducerent nos per viam longam, pervenimus in campum immensum, in quo occurrerunt nobis Cyprianus et Leucius. Pervenimus autem in locum candidum, et facta sunt vestimenta nostra candida, et caro nostra commutata, candidior vestimentis nostris candidis. Ita autem perlucida fuit caro nostra, ut oculorum visum ad intima cordis admitteret. Et respiciens in pectus meum, video quasdam sordes, et experrectus sum in visione. Et occurrit mihi Lucianus, et retuli illi visionem, et ajo illi: Scis quoniam sordes illae, illud est, quod non statim concordavi cum Juliano? et in hoc experrectus sum. Qua de re, fratres dilectissimi, concordiam, pacem, unanimitatem omni virtute teneamus. Imitemur jam hic esse, quod ibi futuri sumus. Si nos invitant justis promissa praemia, si terret injustis poena praedicta, si cum Christo esse et regnare cupi-

mus; quae ad Christum et ad regnum ducant illa faciamus. Optamus vos bene valere.

12. Haec omnes de carcere simul scripserant. Sed quia necesse erat omnem actum martyrum beatorum pleno sermone complecti, quia et ipsi de se per modestiam minus dixerant; et Flavianus quoque privatim hoc nobis munus injunxit, ut quidquid literis eorum deesset, adderemus: necessaria reliqua subjunximus. Dum per plurimos menses reclusi tulissent carceris poenas, et fame ac siti diu laborassent, tandem sero produci jubentur, et ad praetorium praesidis admoveri. Et omnibus quidem gloriosa voce confessis, cum Flaviani adjutorium [1]) reclamaret amore perverso, negans eum diaconum, quod confitebatur, in ceteros, id est, Lucium, Montanum, Julianum, Victoricum, dicta sententia est, Flavianusque rursum receptus est. Et quamvis haberet plenam doloris materiam, quod scilicet de tam bono collegio separatus est; tamen fide et devotione qua vixit, credebat id fieri, quod Deus vellet, et

---

[1]) Quod hic dicit *Flaviani adjutorium* infra n. 15, 16. amicos apellat. Amici scil. gentiles Flaviani negabant eum esse diaconum, quod ipse tamen profitebatur, hinc a reliquorum martyrum coetu separatus fuit.

tristitiam solitudinis destitutae religio sapientiae temperabat. Dicebat etiam: „Cum cor regis in manu Dei sit, quae causa moeroris est, aut quare succensendum putem homini, qui loquitur hoc quod jubetur?“ Sed de Flaviano postmodum plenius.

13. Interim ceteri ducebantur ad victimae locum. Concursus fit undique gentilium, et omnium fratrum, qui quamvis obsequentes aliis et ceteris Dei testibus pro religione et fide, quam Cypriano docente didicerant; tunc tamen officio pleniore et copia majore convenerant. Erat illic videre martyres Christi felicitatem gloriae suae vultus hilaritate testantes: ita ut possent ceteros provocare ad propriae virtutis exempla, etiamsi tacerent. Sed nec sermonis largitas defuit. Nam cohortatibus suis singuli plebem Dei corrobaraverunt. Et Lucium quidem praeter ingenitam lenitatem et probam ac modestam verecundiam, infirmitas etiam gravis et labor carceris fregerat: ac propterea cum comitibus paucioribus solus ante praecessit, ne multitudinis nimiae pressura defusioni sanguinis invideret; qui tamen et ipse non tacuit, sed comites suos quomodo potuit, instruxit. Cui cum dicerent, fratres: Memento nostri, „Vos, inquit, mei mementote.“ Quanta martyris humilitas, de

gloria sua nec sub ipsa passione praesumere? Julianus quoque et Victoricus insinuata diu fratribus pace, et commendatis omnibus clericis, maxime eis, qui famem carceris passi erant, ad passionis locum cum gaudio et sine pavore venerant.

14. Sed enim Montanus et corpore et mente robustus, quamquam et ante martyrium gloriosus, ea semper quae veritas postularet, constanter et fortiter dixerit sine ulla exceptione personae; tamen de martyrio proximo crescens, prophetica voce clamabat: *Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli.* Et hoc frequenter iterabat, insinuans et inculcans, non licere, deserto Deo, ad simulacra et manufacta figmenta accedere. Haereticorum quoque superbiam et improbam contumaciam retundebat, contestans eos, ut vel de copia martyrum intelligerent Ecclesiae veritatem, ad quam redire debeant. Deinde lapsorum abrupta festinantia, negotiationem pacis ad plenam poenitentiam et Christi sententiam differebat, necnon integros[1]) quoque ad tu-

---

[1]) Qui scilicet nec thus adoleverant idolis, nec libellos a magistratibus susceperant. Cf. Cypr. de lapsis opusc. t. 7.

telam integritatis exhortans: „State fortiter, fratres, et constanter militate, dicebat. Habetis exempla, nec vos lapsorum perfidia destruat ad ruinam, sed nostra tolerantia magis aedificet ad coronam.“ Virgines quoque singulas admonebat, ut sanctitatem suam tuerentur. Generaliter omnes docebat, ut praepositos venerarentur. Praepositis[1]) quoque ipsis concordiam pacis insinuans, nil esse melius ajebat, quam praepositorum unaninem voluntatem. Tunc et plebem posse ad sacra obsequia provocari, et ad vinculum dilectionis animari, si rectores plebis pacem tenerent. Hoc enim est propter Christum pati, Christum etiam exemplo sermonis imitari, et esse probationem maximam fidei. O exemplum grande credendi!

15. Cum autem jam carnifex immineret, et gladius super cervices ejus libratus penderet; expansis ille ad coelum manibus, voce clara, ita ut non tantum ad aures plebis, sed et gentiles quoque ipsos sonus vocis feriret; oravit rogans et deprecans, ut Flavianus, qui per suffragium populi de comitatu eorum

---

[1]) Haud dubium quin hic praepositorum nomine presbyteros intelligat; nisi forte tunc ibi essent aliqui episcopi, apud Carthaginem.

remanserat, sequeretur die tertia. Et quo precis suae fidem faceret, manualem, quo oculos fuerat ligatus, in partes duas disscidit, et jussit alteram reservari, qua Flaviano oculi post crastinum ligarentur. Sed et in medio eorum in area solum servari jussit, ut nec sepulturae consortio privaretur. Et perfectum est sub oculis nostris, quod Dominus in Evangelio repromisit: ut qui tota fide peteret, quidquid peteret, impetraret. Nam post biduum Flavianus quoque productus, gloriam suam passione perfecit. Quoniam tamen, ut supra dixi, etiam ipse mandavit, ut bidui moram memoratis causis jungeremus; faciendum erat necessitate majore, quod fieri merito deberet, etiamsi non juberetur.

16. Post suffragia illa, post voces illas, quibus quasi pro salute ejus amicitia inimica surrexerat, revocabatur in carcerem, virtute robusta, mente invicta, fide plena. Nihil de animi ejus vigore mutilaverat remanendi contemplatio: quae quamvis posset movere, tamen fides, quae imminentem passionem tota devotione praesumpserat, temporanea impedimenta calcaverat. Haerebat lateri ejus incomparabilis mater, quae praeter fidem, qua ad patriarchas pertinebat, in hoc etiam

se Abrahae filiam comprobavit, quod filium suum et optabat occidi; et quod interim remansisset, contristabatur intimo dolore. O matrem religiose piam! O matrem inter vetera exempla venerandam! o Maccabaeicam matrem! Nihil enim interest de numero filiorum, cum perinde et haec in unico pignore totos affectus suos Domino manciparit. Sed ille collaudans matris animum, ut dilationem suam non doleret: „Scis, inquit, mater merito carissima, ut semper tentaverim si confiteri contigisset, martyrio meo frui, et frequenter catenatus videri, et saepe diferri? Si ergo contigit quod optavi, gloriandum est potius quam dolendum.“

17. Et cum ad carceris januam veniretur, difficilius multo et tardius visum est, quam solebat, aperiri, obnitentibus etiam cataractariorum[1]) ministris: ita ut videretur obfirmata spiritu quodam repugnante, atque testante indignum esse carceris sordibus eum foedari, cui coeleste habitaculum pararetur. Quia tamen divinitas coronae dilatae dignas causas habebat, jam coeli et Dei hominem invitus carcer admisit. Qualis illic

---

[1]) Cf. annot. ad acta s. Perpetuae, Felicitatis etc. n. 15.

mens fuit biduo illo, quae spes, quaeve fiducia, cum martyris Dei animus, et de collegarum petitione praesumeret, et de suo crederet passionem futuram! Dicam quod sentio. Dies ille post biduum tertius, non quasi passionis, sed quasi resurrectionis dies sustinebatur. Admirans erat denique turba gentilium, qui vocem Montani petentis audierant.

18. Postquam vero produci tertio die jussus est, rumore cognito, confluebant increduli et perfidi, fidem martyris probaturi. Egrediebatur de carcere Dei testis, jam ad carcerem non reversurus. Communis omnium magna laetitia, sed magis ipse habebat in animo certum, quod et fides propria, et petitio antecessorum suorum extorqueret praesidi, vel invitam, licet populo reclamante, sententiam. Unde et occurentibus fratribus, et salutare cupientibus fide tota pollicebatur, quod in Fusciano[1]) cum omnibus pacem facturus esset. O magna fiducia, fides vera! Ingressus deinde praetorium, cum miraculo omnium in custodiarum loco stabat, exspectans donec vocaretur.

19. Illic nos in latere ejus constituti era-

[1]) Nomen alicujus loci publici.

mus, juncti penitus haerentes, ita ut manus manibus teneremus, exhibentes martyri honorem et contubernii caritatem. Ibi eum discipuli[1]) ejus suadebant cum lacrimis etiam, ut praesumptione deposita, sacrificaret interdum, postea quidquid vellet facturus: nec incertam illam et secundam mortem plus quam praesentem vereretur. Et haec gentilium verba sunt, qui dicebant ultimi furoris esse, magis mala mortis timere, quam vivere. Sed ille gratias agens, quod prae amicitia dare, quantum in ipsis erat, consultum sibi vellent; tamen de fide et divinitate non tacuit, dicens, multo melius esse primo in loco, quantum ad libertatem integritatis pertineret, occidi, quam lapides adorare. Tunc deinde esse summum Dominum, qui omnia imperio suo fecerit, ac propterea solus cólendus sit: addens et illud, quod gentiles minus credunt, etiamsi de divinitate consentiunt, vivere nos etiam cum occidimur; nec vinci morte, sed vincere: et ipsos quoque, si vel-

---

[1]) Edit. uno verbo *condiscipuli.* Certe Flavianum hominem fuisse plebi acceptum, ex his omnibus patet, qui cum diaconus fuerit, potius discipulos qui eum a passione revocare conarentur quam condiscipulos habuisse gentiles, existimandus est.

lent pervenire ad notitiam veritatis, etiam Christianos esse debere.

20. His illi retusi et revicti, postquam nihil per suadelas obtinere potuerunt, ad crudeliorem se misericordiam contulerunt, certi eum a proposito voluntatis suae vel tormentis deponi posse. Et cum admoveri jussus esset, interrogatus a praeside, quare mentiretur se diaconum, cum non esset, mentiri se negavit. Et cum centenarius diceret notariam[1]) sibi datam esse, qua contineretur eum fingere; respondit: „An non est verisimile me mentiri, et illum verum dicere, qui notariam falsam dedit?“ Et cum, reclamante populo ac dicente: Mentiris; iterum a praeside interrogaretur, an vere mentiretur; respondit: „Quod est, inquit, compendium[2]) mentiendi?“ Ad hoc populus exasperatus, torqueri eum iterum clamoribus postulavit. Sed Dominus, qui servi sui fidem jam in carcere poenis plene scierat, non est passus probati martyris corpus tormenti alicujus vel levi laceratione pulsari. Cor enim regis ad sententiam statim flexit, et testem

---

[1]) Notaria est scripta relatio judici offerenda.
[2]) *Compendium* i. e. lucrum, commodum.

suum, usque ad mortem fidelem, consummato cursu et agone perfecto coronavit.

21. Exinde jam gaudens, quia per sententiam datam passionis suae erat certior, et tam jucundo colloquio fruebatur. Et sic effectum est, ut juberet haec scribi, et ad propria verba conjungi. Addi quoque ostensiones suas voluit, quarum pars ad moram bidui pertineret. „Cum adhuc, inquit, episcopus noster solus passus fuisset, ostensum est mihi hoc, quasi Cyprianum ipsum interrogarem, an pati ictus doleret; scilicet martyr futurus, de passionis tolerantia consulebam. Qui mihi respondit et dixit: Alia caro patitur, cum animus in coelo est. Neqnaquam corpus hoc sentit, cum se Deo tota mens devovit.“ O verba martyris martyrem cohortantis! Negavit esse in passionis ictu dolorem, ut qui et ipse habebat occidi, animari constantius posset, quod nec parvum sensum doloris in passionis ictu timeret. „Postea, inquit, cum plures paterentur, contristabar in visu noctis, quod quasi a collegis meis remansissem. Et apparuit mihi vir quidam dicens: Quid contristaris? Cui cum causam tristitiae meae dicerem, ait: Contristaris? Bis Confessor es, tertio martyr eris per gladium,“ et sic impletum est. Nam

confessus Christum primo secretario[1]), secundo publice, reclamante populo, jussus recludi, a collegio suo secundum ostensionem suam remansit; et productus post confessiones duas, tertia passionem perfecit. „Deinde, inquit, cum Successus et Paulus[2]) cum comitibus suis coronati fuissent, et ego post infirmitatem convalescerem; video ad domum meam venisse Successum episcopum, vultu pariter et cultu nimis claro, cujus effigies difficulter agnosceretur, eo quod carnales oculi angelico splendore rutilarent. Quem cum vix agnoscerem, ait mihi: Missus sum nunciare tibi, quia tu passurus es. Hoc cum dixisset, statim venerunt duo milites, qui me perducerent. Et perduxerunt me in locum quendam, ubi erat fraternitatis mul-

---

1) *Secretario* i. e. coram solis judicibus, seorsum coram praesidis tribunali tantum.

2) In plerisque martyrologiis die 19. Januarii plures martyres recoluntur, inter quos occurrunt *Paulus* et *Successus*. Ibi tamen Successus non dicitur episcopus, nec aliorum dignitates exprimuntur. S. Cyprianus paullo ante passionem epist. 80. alias 82. Successum monet de imminenti persecutione. Is videtur esse *Successus ab Abbir-Germaniciana* urbe Africae in Zeugitana provincia, qui inter alios episcopos in conc. Carthaginensi de haereticorum baptismo sententiam dixit.

titudo collecta. Et cum ad praesidem admotus essem, produci jussus sum. Et apparuit subito in medio plebis mater mea, dicens: Laudate, laudate, quia nemo sic martyrium duxit.“ Et vere nemo sic. Nam ut omittam carceris abstinentiam singularem, ut accipientibus ceteris vel modicum cibum, qui de sordibus penuriae fiscalis exhibebatur; solus se ab ipso modico continuit, tanti habens jejuniis multis et legitimis fatigari, dummodo alios victu proprio saginaret.

22. Ad illa veniam, quod solus, quod sic, quod cum tanto honore deductus est, quod a tot sacerdotibus comitatus ejus disciplinis omnibus ordinatus[1]), ad instar ducis dirigi meruit. Sic regnaturum cum Deo martyrem, jam spiritu ac mente regnantem, etiam itineris tota dignitas exprimebat. Sed nec de coelo testimonium defuit. Imber largus et lenis temperato rore descendens fluebat, ad multa proficiens. Primo ut gentiles perniciter curiosos interventu pluviae refrenaret. Tum deinde ut divertendi daretur occasio, et sacramentis legitimae pacis[2]) nullus pro-

---

[1]) Edit. *disciplinis omnibus ordinatis.* Forte legendum, *ejus discipulis omnibus ordinatis.*

[2]) Cum nempe sese oscularentur. Confer. acta SS. Perpetuae et Felicit. num. 21.

fanus arbiter interesset. Et quod Flavianus ipse ore suo dixit, adhuc pluebat, ut dominicae passionis exemplo, aqua sanguini jungeretur.

13. Sic consummatis omnibus fratribus, et pace perfecta, processit e stabulo, quod Fusciano de proximo junctum est. Ibi cum editiorem locum et sermoni aptum conscenderet, silentio manu facto, hujusmodi verba dimisit: „Habetis, inquit, fratres dilectissimi, nobiscum pacem, si noveritis Ecclesiae pacem, et dilectionis unitatem servaveritis. Nec putetis pauca esse, quae dixi, cum et Dominus noster Jesus Christus passioni proximus, haec eadem sic prosecutus: *Hoc est*, inquit, *mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos* (Joan. 13, 14)." Et supremum adjunxit, et in testamenti modum ultima sermonis sui fide signavit, quod Lucianum[1]) presbyterum commendatione plenissima prosecutus, quantum in illo fuit, sacerdotio destinavit. Nec immerito. Non enim difficile fuit, spiritu jam coelo et Christo proximante, habere notitiam. Deinde ad locum victimae perfecto

---

[1]) Nondum quisquam in Cypriani locum electus fuerat, cui re vera Lucianum successisse refert Baronius an. 262. n. 30. Optatus videtur consentire lib. 1. contra Parmenianum.

sermone descendit: et ligatis oculis ea parte, quam Montanus servare ante biduum jusserat, fixis tamquam ad precem genibus passionem suam cum oratione finivit. O martyrum gloriosa documenta! o testium Dei experimenta praeclara, quae ad memoriam posterorum scripta sunt merito, ut quemadmodum de scripturis veteribus exempla, dum discimus, sumimus; etiam de novis aliqua discamus.

CERTAMEN

SANCTI MAGNIQUE MARTYRIS

NICEPHORI

ET

CONTRA INJURIARUM MEMORIAM[1].

---

1. Erat quidam presbyter, nomine Sapricius. Erat autem quidam quoque alius, qui appellabatur quidem Nicephorus. Erat vero ordine laicus, et admodum germanus amicus ejusdem presbyteri. Seque ambo sic mutuo diligebant, ut existimarentur esse fratres germani, nati ex uno utero, adeo ut

---

[1]) Passus est s. Nicephorus ut videtur Antiochiae sub Valeriano et Gallieno principibus c. a. 260. Acta vero Ruinartus eruit ex codicibus mss. optimae, ut ait, notae: versio autem latina ipsa est antiqua, quam cl. editor retinuit ob ejus antiquitatem.

esset excellens amor eorum mutuus. Cum longo autem tempore vixissent hac affectione, bono et honesto infestus humani generis inimicus, eis invidens, talem inter eos peperit dissensionem, ut nec in platea quidem vellent sibi occurrere, ex daemonico odio, quod inter se invicem conceperant.

2. Cum satis vero longo tempore ita fuissent affecti, ad se rediens Nicephorus, et cognoscens odium esse diabolicum, rogavit amicos quosdam, ut irent ad presbyterum Sapricium, et rogarent eum pro Nicephoro, ut ei culpam condonaret, et eum poenitentia ductum acciperet. Ille autem noluit ei condonare. Is vero rursus misit alios amicos, ut ei reconciliaretur. Presbyter autem Sapricius ne eos quidem rogantes audire sustinuit. Rursus ergo Nicephorus rogavit alios quosdam amicos, et misit ad ipsum, ut ei dignaretur sui delicti veniam concedere: ut in ore duorum vel trium testium staret omne verbum. Ille autem cum esset duro corde et implacabilis, et oblitus esset Domini nostri Jesu Christi, qui dicit, *Remittite et remittetur vobis*; et rursus, *Nisi remiseritis hominibus delicta eorum, nec Pater vester coelestis remittiet vobis delicta vestra* (Matth. 18,

35): omnibus eum rogantibus et petentibus non condonavit. In primis autem pius et fidelis Nicephorus, cum vidit Sapricium despexisse communes amicos, qui pro eo petentes veniam non acceperunt; ipse currens ad aedes Sapricii, se projicit ad pedes ejus, dicens: „Condona mihi, pater, propter Dominum.“ Ille vero noluit ei reconciliari ut amicus amico, et maxime cum rogaretur: cum deberet, etiamsi non fuisset rogatus, a prima excusatione eum accipere, ut christianus et presbyter, et qui professus erat servire Domino.

3. Cum haec autem sic fierent, repente exsistit persecutio, et apprehenditur Sapricius, et traditur praesidi; et stetit ante ipsum et dixit ei praeses: Quod est nomen tuum? Ille autem dixit: Vocor Sapricius. Dicit praeses: Cujusnam es generis? Dixit Sapricius: Sum christianus. Praeses dixit: Es clericus? Dixit Sapricius: Locum teneo presbyteri. Dicit praeses: Augusti nostri et domini hujus regionis et finium romanorum, Valerianus et Gallus[1]), jusserunt, ut qui se dicunt esse christianos, sacrificent diis im-

[1]) In nostro cod. ms. *Gallienus*, et quidem rectius.

mortalibus. Si quis vero despiciens respuit hoc edictum, sciat se diversis tormentis et suppliciis plectendum, et sic gravissima morte esse condemnandum. Sapricius autem adstans dixit praesidi: Nos christiani *Christum Deum* habemus Regem; quoniam *ipse est solus verus Deus*, et creator coeli et terrae, et maris, et omnium quae sunt in eis. Omnes vero dii gentium daemonia, et pereant a facie universae terrae, qui non possunt alicui opem ferre, aut aliquem laedere, aut impedire, cum sint opera manuum hominum.

4. Tunc iratus praeses, jussit eum projici in cochleam[1]), jubens eam vehementer versari. Cum is ergo adeo acerbe et inhumane torqueretur, dixit Sapricius praesidi: Carnis meae habes potestatem, animae autem meae potestatem non habes, sed Dominus Jesus Christus, qui eam creavit. Longo vero tempore tortus sustinuit tormenta. Cum vidisset autem judex eum non persuaderi, tulit in eum sententiam dicens: Sapricium presbyterum, qui edicta contemnit imperatorum, et non paruit, nec diis immortalibus voluit sacrificare,

---

[1]) *Cochlea* graece κοχλίας equulei est genus.

ut qui a spe christianorum non tulerit excidere, jubemus tradi supplicio capitis.

5. Cum ergo ipse esset egressus, accepta martyrii sententia, et festinaret ad coelestem coronam; audivisset autem sanctus Nicephorus, currens ei processit obviam, et se projicit ad pedes ejus, dicens: „Martyr Christi, ignosce mihi, quoniam peccavi in te.“ Ille autem nihil ei respondit. Sanctus Nicephorus eum rursus praevenit per aliam viam, et ei occurit priusquam ipse egrederetur e civitate, et rogavit eum dicens: „Martyr Christi, condona mihi ea, quae in te peccavi ut homo. Ecce enim de cetero data est tibi corona a Christo, quem non negasti, sed confesssus es nomen ejus sanctum coram multis testibus.“ Ille autem odio cor habens obcoecatum, neque ei dedit veniam, neque ei verbum voluit respondere, adeo ut ipsi lictores dicerent sancto Nicephoro: Tam stultum hominem nunquam vidimus. Vadit ad supplicium capitis; et petis veniam ab eo, qui jam est moriturus? Dicit eis sanctus Nicephorus: „Nescitis quid petam a confessore Christi; Deus autem scit.“ Et cum venisset ad locum, in quo erat interimendus Sapricius, rursus ei dixit Nicephorus: „Scriptum est: *Petite et dabitur vobis;*

quaerite et invenietis; pulsate et aperietur vobis (Matth. 7, 7). Sed eo haec dicente, et quae sunt his similia, non audivit saevus et durus amicus; nec flexus est sodalis asperrimus; ut aspis surda et clauda, quae non exaudivit vocem incantantium (Ps. 57, 5 s.).

6. Propterea et verax Dominus, qui dixit: *Si non remiseritis, non remittetur vobis* (Matth. 18, 34): cum videret eum nulla tangi proximi misericordia, jure eum privavit regno suo coelesti: imo vero ille se ipsum alienavit a gratia coelesti et ab aeternis Dei bonis, propter injuriae a fratre acceptae recordationem: et maxime quod in germanum et veterem amicum fuisset animo crudeli, immani et irreconciliabili. Tunc dicunt lictores Sapricio: Flecte genua tua, ut caput tibi amputetur. Dicit autem eis Sapricius: Quare? Dicunt ei lictores: Quoniam noluisti diis sacrificare, sed contemsisti edictum imperatoris propter hominem, qui dicitur Christus. Haec cum audiisset miser Sapricius, respondit lictoribus, dicens: Nolite me ferire. Facio enim quae jusserunt imperatores, et diis sacrifico. Sic eum excoecavit odium[1]), et ab eo abduxit Dei gratiam.

---

[1]) Graec. *excoecavit acceptae injuriae memoria.*

Qui enim per ejusmodi tormenta non negavit Dominum nostrum Jesum Christum, cum venisset ad finem mortis, et esset accepturus praemium et coronam gloriae, negavit et fuit apostata.

7. Haec cum audisset sanctus Nicephorus, rogavit Sapricium dicens: „Noli, o frater, noli transgredi et negare Dominum nostrum Jesum Christum. Noli omnino, rogo te, ab eo deficere, et perdere coelestem coronam, quam per multa acquisiisti tormenta et afflictiones." Ille autem noluit eum omnino audire, sed contendit abire ad interitum ultimae mortis, qui tanti pretii gloriam in momento unius horae ictus gladii perdidit, re vera fuit miser excoecatus ab odio[1]. Non enim audivit Dominum nostrum Jesum Christum dicentem in Evangelio: *Si afferas munus tuum ad altare, et recorderis quod frater tuus habet aliquid adversus te, dimitte munus tuum ante altare, et vade primum, et reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum* (Matth. 5, 23). Et rursus Petro principi apostolorum, cum rogasset Dominum: *Quoties si peccaverit in me frater meus, dimittam ei? Septies?*

---

[1]) Graec. *ab acceptae injuriae memoria.*

respondit Dominus: *Non dico tibi septies, sed septuagesies septies* (Matth. 18, 21). Ille autem miser ne semel quidem voluit condonare fratri suo, et maxime petenti veniam et roganti. Et Dominus quidem noster et Deus jussit ex animo condonare unicuique, et dimisso munere, quod Deo est offerendum, currere ad reconciliationem. Ille vero ne summis quidem labris condonavit ei, quem poenitebat, nec in animum induxit, ut ei roganti remitteret; sed clausit viscera a fratre suo: propterea clausae sunt ei fores regni coelorum, et recessit ab eo gratia divini et vivifici Spiritus, et perdidit gloriosam coronam martyrii. Quam ob rem, o dilecti, nos quoque diligenter caveamus ab hac diabolica operatione[1]), odii, inquam, et injuriae acceptae recordatione, ut nostrorum quoque peccatorum detur nobis remissio a Domino Jesu Christo, convenienter ei quod dicitur: *Dimitte nobis debita nostra.* Fidelis est enim qui promisit.

8. Beatus autem Nicephorus, postquam vidit transgressum esse Sapricium, dicit lictoribus: „Ego sum Christianus, et credo in

---

[1]) Graec. post *operatione*, habet *et omnibus condonemus ut* etc.

nomen Domini nostri Jesu Christi, quem iste negavit. Me ergo jam pro ipso ferite.“ Lictores vero non ausi sunt eum ferire absque jussu praesidis. Mirati sunt autem omnes, quod se ita ad mortem tradiderit. Libere enim dicebat: *Sum christianus, et diis vestris non sacrifico.* Unus autem ex lictoribus currens, renunciavit praesidi, dicens: Sapricius quidem pollicetur se diis sacrificaturum. Est vero illic quidam alius, qui vult mori, propter eum qui dicitur Christus, clamans et dicens libere: Christianus sum, et diis vestris non sacrifico, nec obedio edictis imperatorum.

9. Postquam haec audiit praeses, in eum tulit sententiam dicens: Si non sacrificat diis immortalibus, prout jusserunt imperatores, jubeo eum mori gladio. Tunc[1]) accipientes sanctum Nicephorum, eum capite truncarunt, ut praeses jusserat. Et sic consummatus fuit sanctus Martyr Christi Nicephorus: et ascendit in coelos coronatus per fidem in Christum, caritatemque et humilitatem, ideo fuit redimitus corona mar-

---

[1]) Graec. *Tunc abeuntes, sanctum Nicephorum capite truncarunt.*

tyrii, et dignatus est referri in numerum martyrum, ad laudem et gloriam magni Dei et servatoris nostri Jesu Christi: cui gloria et potentia nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

ACTA SANCTI
MAXIMILIANI MARTYRIS[1].

Ex cod. ms. Montis S. Michaelis cum editis collato.

---

1. Tusco et Anulino consulibus IV. Id. Martii, Teveste in foro inducto Fabio Victore una cum Maximiliano, et admisso Pompejano advocato idem dixit: Fabius Victor temonarius[2]) est constitutus cum Valesiano

---

[1]) „Quamvis ex s. Maximiliani actis, scribit Ruinart in admonit. praefixa, nullam ob christianae religionis causam adversus ipsum litem motam fuisse appareat, jure tamen merito inter martyres locum obtinuit, qui cum se salva Christi fide militare non posse fuisset arbitratus, renuens militiae insignia suscipere, morte punitus est.“ Passus autem est s. Maximilianus Thebestae in Numidia a. 295. Ipsius vero acta judice Ruinaart computare debent inter sinceriora antiquitatis monumenta.

[2]) Temonarius praefectus erat praestationi tironum.

Quintiano praeposito caesariensi, cum[1]) bono timone Maximiliano filio Victoris, quoniam probabilis est, rogo ut incumetur[2]). Dion proconsul dixit: Quis vocaris? Maximilianus respondit: *Quid autem vis scire nomen meum? Mihi non licet militare, quia christianus sum.* Dion proconsul dixit: Apta illum. Cumque aptaretur, Maximilianus respondit: *Non possum militare; non possum malefacere. Christianus sum.* Dion proconsul dixit: Incumetur. Cumque incumatus fuisset, ex Officio[3]) recitatum est: Habet pedes quinque, uncias decem. Dion dixit ad officium: Signetur[4]). Cumque resisteret Maximilianus, respondit: *Non facio: Non possum militare.*

2. Dion dixit: Milita ne pereas. Maximilianus respondit: *Non milito. Caput mihi*

---

[1]) Lege, *cum bono tirone* etc.

[2]) Incumare autem idem est ac mensurare. Videsis Glossar. Caugianum latinum et graeci appendicem. Romani autem tirones metiri solebant priusquam militiae adscriberentur. Vide Vegetium lib. 1. cap. 5.

[3]) Officii nomine designantur rei forensis, magistratus administri.

[4]) Qui enim quinos pedes et uncias decem habebant, erant admittendi, ex Vegetii loco laudato. De signandis militibus agit idem Vegetius cap. 8. sequenti.

praecide, non milito seculo; sed milito Deo meo. Dion proconsul dixit: Quis tibi hoc persuasit? Maximilianus respondit: *Animus meus, et is qui me vocavit.* Dion ad Victorem patrem ejus dixit: Consiliare filium tuum. Victor respondit: Ipse scit, habet consilium suum, quid illi expediat. Dion ad Maximilianum: Milita et accipe signaculum[1]). Respondit: *Non accipio signaculum. Jam habeo signum Christi Dei mei.* Dion dixit: Statim te ad Christum tuum mitto. Respondit: *Vellem modo facias. Hoc et mea laus est.* Dion ad Officium dixit: Signetur. Cumque reluctaret, respondit: *Non accipio signaculum seculi; et si signaveris, rumpo illud, quia nihil valeo*[2]). *Ego christianus sum, non licet mihi plumbum collo portare, post signum salutare Domini mei Jesu Christi Filii Dei vivi, quem tu ignoras, qui passus est pro salute nostra, quem Deus tradidit pro peccatis nostris. Huic omnes christiani servimus; hunc sequimur vitae principem, salutis auctorem.* Dion dixit:

---

[1]) Mabillon. *Puncta* et *σίγματα in manibus, inscriptio nominis imperatoris, praeterea monile plumbeum, tesserae erant militis adscripti.*

[2]) *Valeo* legendum: *valet.*

Milita, et accipe signaculum ne miser pereas. Maximilianus respondit: *Non pereo. Nomen meum jam ad Dominum meum est. Non possum militare.* Dion dixit: Attende juventutem tuam, et milita. Hoc enim decet juvenem. Maximilianus respondit: *Militia mea ad Dominum meum est. Non possum seculo militare. Jam dixi, christianus sum.* Dixit Dion Proconsul: In sacro comitatu dominorum nostrorum Diocletiani et Maximiani, Constantii et Maximi, milites christiani sunt et militant. Maximilianus respondit: *Ipsi sciunt quod ipsis expediat. Ego tamen christianus sum, et non possum mala facere.* Dion dixit: Qui militant[1]) quae

---

[1]) Haec interrogatio cum responsione deest in editis: ex qua tamen posse colligi videtur, Maximilianum militiam non respuisse, quasi per sese mala esset, sed ob occasiones peccandi, quas frequenter milites experiuntur. Sic sanctusMartinus apud Sulpicium Severum, ubi christianus factus est, ait: *Christi ego miles sum, pugnare mihi non licet.* Quanto magis sub Imperatoribus ethnicis, qui saepius milites sacrificare diis cogebant, aut certe alios profanos ritus admittere. Vide Acta S. Marcelli num. 1. et SS. Tarachi etc. num. 1. et Baronii notas in Martyrol. Rom. die 2. Januarii, ubi *Marcellinus* puer etiam occisus dicitur ab Licinio imp. quod militare nollet.

mala faciunt? Maximilianus respondit: *Tu enim scis quae faciunt.* Dion proconsul dixit: Milita, ne contempta militia, incipias male interire. Maximilianus respondit: *Ego non pereo; et si de seculo exiero, vivit anima mea cum Christo Domino meo.*

3. Dion dixit: Sterne[1]) nomen ejus. Cumque stratum fuisset, Dion dixit: Quia indevoto animo militiam recusasti, congruentem accipies sententiam ad ceterorum exemplum. Et decretum ex tabella recitavit: Maximilianum, eo quod indevoto animo sacramentum militiae recusaverit, gladio animadverti placuit. Maximilianus respondit: *Deo gratias.* Annorum fuit in seculo XXI. et mensium trium, dierum X. et VIII. Et cum duceretur ad locum, sic ait: *Fratres dilectissimi, quantacunque potestis virtute, avida cupiditate properate, ut Dominum vobis videre contingat, et talem etiam vobis coronam tribuat.* Et hilari vultu ad patrem suum sic ait: *Da huic spiculatori vestem meam novam, quam mihi ad militiam praeparaveras. Sic cum centenario numero te suscipiam, et simul cum Domino gloriemur.* Et ita mox passus est. Et Pompejana ma-

---

[1]) *Sterne* forte idem ac dele.

trona corpus ejus de judice eruit, et imposito in dormitorio suo perduxit ad Carthaginem, et snb monticulo juxta Cyprianum martyrem secus palatium condidit: et ita post XIII. diem eadem matrona discessit[1]), et illic posita est. Pater autem ejus Victor regressus est domui suae cum gaudio magno gratias agens Deo, quod tale munus Domino praemisit, ipse postmodum secuturus, Deo gratias. Amen.

---

[1]) *Discessit* de hoc scil. seculo, defuncta est.

PASSIO SANCTI THEODOTI ANCYRANI ET SEPTEM VIRGINUM[1].

AUCTORE NILO TESTE OCULATO.

Ex tomo 4. Maji Bollandiani.

---

1. Multam erga me sancti martyris Theodoti expertus beneficentiam, non solum ver-

---

[1]) Praeclaram hanc s. Theodoti passionis narrationem erudito viro Danieli Papebrochio S. J. presbytero acceptam referre debemus, qui eam cum Romae versaretur a Leone Allatio vaticanae custode primario acceptam e graeco in latinum transtulit, atque in utraque lingua inseruit t. 4. Maji bollandiani, ad d. scil. 18. ejus mensis. Hanc autem passionem descripsit Nilus testis oculatus, ut ipsemet saepius indicat, qui etsi alias nobis ignotus, ex scriptione tamen, stilo aliisque narrationis characteribus is esse videtur, cui tuto fides adhiberi possit. Porro nec Theodoti istius nec septem virginum, quae paulo ante ipsum passae sunt, ulla habetur memo-

bis certamen ejus laudare debeo, sed etiam operibus compensare caritatem: quamvis neque operibus possim satis honorare martyrem, neque verbis quibus par esset eloqui. Prout tamen possum ac valeo factas mihi ab ipso gratias, secundum tenuem captum meum, exponere me convenit, minuta duo cum evangelica vidua in medium proferendo. Omnino enim necessarium esse sentio, ad piorum cognitionem deducere ejus vitam atque certamen, et quomodo a prima juventute cauponariam aggressus, inde ad martyrium usque pervenit. Fateor tamen formidare me, ne sermone incultus, scientia tenuis, eruditione exiguus, martyris agones, atque in agonibus constantiam laedam, argumentum suscipiens viribus majus. Res enim eximiae a pusillo ingenio magnum patientur detrimentum, si tales quis eas existimaverit, quales oratio mea poterit demonstrare. Ad haec

---

ria in antiquis latinorum martyrologiis, quae videre licuit, tametsi in hodierno martyrologio romano et Usuardi auctario eorum dies festus d. 18. mensis Maji recolitur. At celebres semper apud graecos fuere, qui ut plurimum ss. septem virginum d. 18. mensis Maji, s. vero Theodoti d. 7. Junii seorsum festum recolunt. Ita Ruinart in admonit. in haec acta, secundum quem hic s. martyr passus est a. 303.

objicient aliqui, communem vivendi modum amplexum esse martyrem, nec ab usu voluptatum remotum; qui et mulieri legitimis nuptiis sibi junctae convixit, et cauponariam exercuit quaestus gratia. Sed extremum certamen martyrii priorem quoque vitam fecit insignem, prima novissimis ornans. Dicat igitur quod volet quisque: ego qui martyri ab initio convixi, dicam quae novi, et oculis ipsis usurpavi; constantiam scilicet ejus, cujus consortio et colloquio dignatus fui ad propriam instructionem.

2. Prius autem quam ad postremum martyrii agonem descenderet, variis multisque occasionibus virtutem probavit suam, sicut athleta contra adversarium dimicaturus. Et primum sibi bellum adversus concupiscentias gerendum esse statuit; tantumque ad virtutem profecit, ut omnium potuerit esse magister. Non enim se voluptatibus mancipavit aut alicui impuro affectui; sed a prima juventute exercitationis pulcrae fructus illustres protulit, quod et postrema ejus vita probavit. In primis vero temperantiam, tamquam aliorum omnium bonorum initium, sibi pro scuto ad pugnandum accepit, afflictionem corporis delicias esse homini christiano congruas ratus, cujus opes et gloria

sint generosè tolerare inopiam. Equidem saepe magnanimum vidi a cupiditate, non divitiarum dumtaxat, sed etiam gloriae superari; a formidine vinci sapientiam, et mansuetum ac placidum deliciis enervari: soli autem justo, tamquam domino, cunctae serviunt passiones. Ergo adversus voluptates famulantem sibi habuit jejunii consuetudinem, temperantiam adversus commoditates corporis; et contra divitiarum abundantiam usum sua distribuendi pauperibus. Haec vero omnia singillatim deinceps demonstrabimus, palamque faciemus, quod gloriam obtinuerit ignominia, opulentiam et affluentiam paupertate eximia, perque tentationes et plagas coelum sibi comparaverit.

3. Multos ille abduxit a pravitate, eos veluti a pestifero morbo curans instructione opportuna: multos, qui corpore videbantur sani, animo autem turpibus cogitationibus presso laborabant, oratione sanavit: quin etiam doctrina et exhortatione admirabili, paganorum atque judaeorum numerum magnum adduxit ad Ecclesiam. Etenim cauponaria, praeter morem, erat ei in vili habitu pro munere episcopali; cum injuriam passis pro virili succurreret, infirmis collaboraret, affli-

ctis compateretur, particeps ipse passionum alienarum et caritate plenus. Quod autem in primis admireris, etiam manus imponens quantumcunque incurabili infirmitate detentis, liberabat morbo, suas eis preces pro medicina adhibens. Libidinosis quoque hominibus suadebat continentiam, et nimio vino deditos ab ebrietate reducebat: quosdam autem, qui morbo avaritiae irremediabiliter videbantur teneri, commonendo adducebat, ut paupertatem crederent appetendam, et sua pauperibus erogarent. Tali vero ex disciplina non pauci numerantur, qui pro Christo haud solum spreverunt flagra, sed etiam mortem qualemcunque. Ab hujusmodi certaminibus egregius hic pietatis pugil ad omnium supremum certamen comparatus, multa atque admiranda mihi narranda suggerit, quae singillatim prosequi cupio, ipso suis me precibus adjuvante, et rerum ordinem demonstrante. Nunc ergo initium suscepti argumenti faciamus.

4. Quidam, Theotecnus nomine, patriae nostrae regimen consecutus est; homo incompositus, turbidus, violentus, ad saevitiam proclivis, malignus omnino, caede ac sanguine gaudens, desertor pietatis; omnimodis exsecrabilis, et cujus nequitiam nullis

verbis melius possim explicare, quam dicendo, quod ejus solius merito tam magnae civitatis administrationem acceperit. Etenim imperatori adversus Ecclesiam belligeranti promiserat, quod si hujus regionis gubernatio sibi crederetur, omnes quotquot hic sunt christianos, brevi tempore traduceret ad impietatem. Hic ergo prius quam fines nostros ingrederetur, sola sui adventus fama pios omnes sic exterruit, ut desolata fuerit plenitudo ecclesiae, et fugitivis impletae solitudines montiumque cacumina: tantusque omnes terror invasit, ac si demissa coelitus plaga impenderet capitibus universorum. Praemittebat enim nuncios unos post alios, palam declarantes animi sui consilia pessima. Vix autem priores excusserant e pedibus pulverem, quum novi supervenirent crudelitatis atque inhumanitatis ejus implacabilem declarantes rigorem. Rursumque tertii adferebant edicta, potestatis commissae amplitudinem testantia, quibus praecipiebatur, ut omnes ubique ecclesiae cum suis altaribus aequarentur solo: sacerdotes traherentur ad aras idolorum, et sacrificare compulsi cogerentur ejurare pietatem; omnium autem eorum qui praeceptis contradicerent facultates addicerentur fisco, ipsi-

que ac liberi eorum includerentur carceribus, praesidi ad supplicium reservandi, quatenus vinculis prius et verberibus domiti, animos ad futuram quaestionem emollitos adferrent.

5. Hujusmodi fama cum spargeretur ubique calamitatem imminentem denuncians, erat Ecclesia instar navis turbinibus procellisque agitatae, in qua videres susdeque ferri omnia, dum tota ipsa tamquam fluctibus sic persecutione metuit absorberi. Consilium autem malignantium, ipsi suae perditionis baratro innatans, versabatur in comessationibus et compotationibus: et suae prosperitatis excessum portare non valentes impii, ac nimia malitia velut mero ebrii, omnia quae insani furentesque solent, agebant et patiebantur. Etenim irrumpentes in domos nulla apparente ex causa, obvia quaeque diripiebant, neque injuriam ferentium aliquis audebat ipsis se opponere; nam si vel verbo obloqueretur quispiam, reus agebatur insolentiae ac seditionis. Cum ergo sic proposita essent impia edicta, et primi quique ex fratribus ad custodiam ferro vincti tenerentur in carcere, christianorum nemo apparebat in publico: palam autem expilabantur eorum aedes, prodebantur amici, calumniam patie-

batur religio, mulieres ingenuae virginesque a lascivis hominibus inverecunde raptabantur: nec omnino poterat qui vidisset narrare, quomodo tunc cum Ecclesia ageretur. Derat enim fugitivis salutis locus, et ab aris recesserant sacerdotes, derelinquentes vestibula ecclesiarum: dumque eorum facultates impiis essent expositae ad rapinam, omni supplicio gravior digressis instabat fames. Per totam quippe vagantes solitudinem, et in spelaeis atque cavernis, ut quisque latebram invenerat, se continentes, non poterant diu tolerare esuriem, quin multi se comprehendendos praeberent, misericordiam se consecuturos rati. Grave ergo fugitivis ipsius fugae malum, ingenuis praesertim atque in multa rerum affluentia enutritis, qui olim nullius indigi, nunc radicibus vescebantur et herbis.

6. Solus interim Theodotus, martyr gloriosus, decertabat pro divinis institutis, multa pericula adiens. Non enim cauponariam, ut quidam ajunt, lucri causa exercebat ad congregandas pecunias; sed industria utens cogitabat, quomodo caupona sua fieret portus salutis persecutionem patientibus, communi omnium securitati praeparatus. Ingens vero labor ei erat cum piis, qui detinebantur in

custodia, dum post fugam oberrantes salvare, et interfectos ab impiis conabatur contegere. Eorum enim corpora qui variis tormentis fuerant necati, projiciebantur canibus in escam: et si quis inveniebatur eorum curare sepulturam, idem sustinebat supplicium: quia mors acerbissima constituta erat sepelientibus illa. Quis autem cogitaret in caupona tantam occultari pietatem? Erat ergo domus justi caupona simul et portus tranquillus religionis illuc confugientibus, ibidemque abditis ad orationem locus munitus. Assumpto enim cauponarii quaestus praetextu in occasionem exercendae pietatis, aliquamdiu mansit inobservatus: et juxta monitum beati Pauli, persecutionem patientibus omnibus solus ipse fiebat omnia, medicus egentibus, obsonator corpore infirmis, victus penuria laborantibus pistor ac pincerna, magister honestam vitam pietatis studio exornantibus. Ad tormenta perferenda animabat eos qui ducebantur captivi, atque ante aras constitutos hortabatur pro Christo suscipere mortem; sic ut merito eum quis dixerit praeceptorem fuisse omnium, qui tempore isto martyrio consummabantur. Necdum tamen in notitiam adduxi praecipuum quoddam martyris facinus, oblivione

ferme praeteritum, quod tamen omnino effugere scribentem non poterat.

7. Jusserat minister diaboli Theotecnus omnem humani victus speciem idolothytis inquinari, panem scilicet ac vinum, ut nec Deo quidem omnium Domino posset oblatio munda exhiberi: et publicitus constituerat sacerdotes erroris, qui id curarent. Oportebat autem, ut norunt omnes, offerre Deo immaculata munera. Molestissimo huic commento celeriter remedium adinvenit martyr, vehementer industrius in cultu virtutis. Quidquid enim prius emerat a christianis, iisdem revendebat ad necessitatem faciendae oblationis. Fuit ergo caupona ejus fidelibus, quod olim arca Noë erat salvatis per eam tempore diluvii. Nam sicut tunc cum per universum orbem grassaretur exterminium, nullus erat modus inveniendae salutis, si quis vel tantillum recederet ab arca, eo quod omnis terra esset inundata: sic in nostra civitate nullus poterat salvari christianus extra domicilium martyris. Conversa ergo erat taberna in aedem orationis, in hospitium peregrinorum, in altare sacerdotum ad offerenda sacra dona: cum illuc omnes confugerent, sicut naufragium patientes ad scapham. Haec erant justo cauponariae profes-

sionis lucra, hi negotiationis suae proventus martyri: notumque habebant pietatis cultores, cauponam istam esse periclitantibus portum commodissimum. Atque de his nunc satis, ut alia etiam facinora ejus in sermonem adducam.

8. In diebus illis contigit Victorem quendam, amicum martyris, raptum ab impiis comprehendi ex hujusmodi causa. Nonnulli ex sacerdotibus Dianae accusantes dixerunt, dixisse eum, quod Apollo sororem suam Dianam ante aram in Delo violaverit, quodque graecos pudere deberet hujusmodi lasciviae, talem habentes Deum, qui fecit scelus, quod nec homines quidem auderent committere. De his cum accusaretur Victor, accedebant ad eum pagani, blandientes atque dicentes: Obedias praesidi, et multo honore afficieris, erisque amicus imperatorum, ab eisque divitias obtinebis, et in eorum palatio versaberis. Si vero non parueris praesidi, scito quod acerba tormenta te maneant, et toti familiae tuae immineat exterminium. Facultates tuae addicentur fisco, genusque tuum universum delebitur; et corpus tuum post cruciamenta canibus devorandum objicietur; haec et alia plura Victori dicebant impii. Pietatis vero confessor Theodotus, noctu

carcerem ingressus confortabat eum dicens: „Nil aliud curare debent christiani, quam puritatem vitae, conversationem rectam, et mentem in vera religione firmam, quarum possessio rara et paratu difficilis ad paucos pervenit.“

9. Iterum vero ad ipsum dicebat beatus: „Ne, quaeso, audias noxios illos profanosque sermones, quibus impuri illi aggrediuntur te; neque omnino suscipias suasiones eorum, ut nos deserens eos sequaris, continentiae lasciviam praeferens, injustitiam justiae, pietati impietatem. Nequaquam, Victor, nequaquam. Quantum enim blandiuntur promissa impiorum, tam certam inducunt perniciem. Numquid non hujusmodi promissis judaei deceperunt proditorem Judam? Non illi quidquam profuit triginta argenteos accepisse. Horum enim pretium in sepulturam cessit peregrinorum: ipse vero suspensus crepuit, nihil praeter laqueum pecuniis suis lucratus. Noli aliquid boni sperare a malis. Promissa enim nonnisi ad perpetuam mortem ducunt.“ His atque hujusmodi verbis cum Victorem confirmasset justus, mansit ille quidem constans, et principia tormentorum generose pertulit, eoque nomine laudabatur a spectatoribus, quamdiu memo-

ria tenuit exhortationes magistri. Sed cum jam paene ad terminum sui stadii pervenisset coronam victoriae recepturus a Salvatore, petiit a tyranno breves ad deliberandum inducias. Quo audito, lictores statim desierunt eum verberare, arbitrati ipsum defecisse a fide. Ipse vero ex plagis mortuus est in carcere, dubium relinquens confessionis suae exitum, unde usque in hodiernum diem memoria ejus in ambiguo manet.

10. Nunc vero aliud martyris certamen describamus. Vicus est distans ad quadragesimum circiter ab urbe lapidem, Malus nomine. Huc, disponente sic Deo, venit persecutionis tempore martyr Theodotus, cum sancti et gloriosi martyris Valentis reliquiae, ejus nempe, qui apud Medicones primum per multas plagas, ac denique per ignem transierat, conjectae essent in vorticosas aquas fluminis Halyos [1]), quas ille sustulit: venerat autem non in ipsum vicum; sed aliquanto inferius ad speluncam quandam versus orientem prospicientem, unde fluentum Ha-

---

[1]) Halys, Asiae minoris fluvius, rigatis aliquot Galatiae et Paphlagoniae urbibus, in sinum Amysenum cadit. Hujus fluvii aquas vorticosas esse observarunt etiam Valerius Flaccus lib. 5. Argon. et Ovid. lib. 4. de Ponto, eleg. 10.

lyos erumpit, cujus loci a vico distantia duorum circiter stadiorum est. Istic autem divina quadam ordinatione accidit, ut fratribus quibusdam occurreret, qui salutato ei multas accumulabant actiones gratiarum, tamquam communi omnium afflictorum benefactori; et singillatim meminerant suae erga eum obligationis, quod cum non ita pridem essent a propriis suis consanguineis detenti, qui eos festinabant tradere praefectis, quia Dianae aram subverterant, eos sanctus, magno molimine, nec exiguo sumptu usus, aegre demum exemerat vinculis. Horum ergo occursum lucrum insigne ratus, rogavit ut secum cibum sumerent, atque ita suum prosequerentur iter.

11. Illis autem super herba recumbentibus (erat enim multum ibi gramen, et arbores circumstantes tam fructiferae quam silvestres, cum omnigena florum suaveolentia, et cicadarum atque lusciniarum dulci sub auroram concentu, variarumque avium modulatione, et ea denique omnia quibus natura potest solitarium aliquem locum ornare), illis, inquam, super herba recumbentibus, quosdam e sociis sanctus misit ad vicum, qui sibi advocarent presbyterum, qui simul pranderet, et profecturos consuetis ad

iter muniret precationibus. Nec enim cibum sumere consueverat sanctus, nisi benedicente presbytero. Cum ergo in vicum venissent qui missi erant, occurrerunt presbytero egredienti ab ecclesia post horam orationis sextam: qui videns eos infestari a canibus, continuo accurrit: et canes submovens, salutavit rogavitque, ut siquidem essent christiani, ingrederentur ad se, quo mutua in Christo caritate perfrui possent. Cui illi: Christiani sumus, et christianorum gaudemus congressu. Tunc subridens presbyter intra se ait: O Fronto, (hoc enim ei nomen erat) quam manifestae tibi semper per somnum offeruntur visiones! quod autem hac nocte vidi, stupendum plane fuit. Vidi enim viros duos, vobis similes, dicentes mihi, quod thesaurum huic regioni adferrent. Cum igitur vos ipsos intueor, quos vidi per somnium; agite, thesaurum istum mihi tradite.

12. Responderunt viri: Vere habemus nobiscum thesauro quovis potiorem martyrem Theodotum, quem, si volueris, videre poteris, hominem religione praestantem; sed vici hujus presbyterum nobis ostende, pater. Qui ait: Euge, ipse ego sum quem requiritis. Sed praestat, ut illum huc domum inducamus. Nec enim convenit ubi christiani sunt,

quemquam in silva manere. Accedens igitur et sanctum cum fratribus osculatus, rogavit ut simul omnes venirent in domum suam. Ille vero excusabat se, eo quod festinaret ad metropolim[1]) regredi. Magnum enim ibi, inquit, stadium ad salutem christianis aperitur. Oportet autem fratribus in necessitate constitutis opitulari. Postquam ergo cibum sumpsissent, athleta Christi ad presbyterum subridens: „Quam aptum, inquit, video locum ad sacrarum reliquiarum susceptionem? quid cunctaris?“ Respondit presbyter: Tu satage ut habeam in quibus laborem; et tunc me argue tarditatis de sanctarum reliquiarum allatione loquens. Oportet enim, inquit, obtinere illas, ac tum de aedificio inchoando cogitare. Tunc martyr: „Nostrum, inquit, est sollicitius agere; seu potius Dei, reliquias tibi subministrare: tuum vero praeparare diligenter aedem sacram. Quapropter obsecro, pater, ne cuncteris in opere; sed cura, ut quamprimum illud perducas ad finem. Cito enim advenient reliquiae.“ Atque haec dicens, detraxit digito annulum, deditque presbytero, et ait: „Dominus testis sit inter me et te, quia brevi tibi providebitur

---

[1]) Ancyra quippe Galatiae metropolis erat.

de reliquiis," indicans scilicet vel alium se missurum, vel ipsummet venturum. Festinabat enim certaminis sui cursum absolvere. Talia autem cum commendasset, decessit ex partibus illis, venitque in urbem, ubi reperit velut a terrae motu eversa omnia.

13. Virgines septem erant, a prima aetate exercitatae ad virtutem, doctaeque prae cunctis aestimare continentiam, et Dei timorem ante oculos habere. Has cum tyrannus comprehendisset, multisque illatis tormentis non potuisset ad impietatem traducere, lascivis adolescentibus denique tradi violandas jussit, ira exaestuans et religioni facere injuriam volens. Cum ergo missae essent ad juvenes quosdam turpem injuriam, ut dicebatur, passurae, ingemiscentes profunde, manusque cum oculis tollentes in coelum: „Domine, inquiebant, Jesu Christe, quamdiu in nostra fuit potestate custodire virginitatem illibatam, nosti quam diligenter id fecerimus usque in diem hodiernum. Nunc vero impudici adolescentes potestatem in corpora nostra acceperunt." Haec et his similia cum supplicantes dicerent et lacrimarentur, seniorem ipsarum, Tecusam nomine, in partem traxit eorum unus, qui ceteris videbatur impudentior. Ipsa vero flens et

pedes ejus tenens: „Quodnam, inquit, o fili, ex me tibi lucrum, aut quae voluptas esse poterit commisceri corporibus senio, jejunio, morbo cruciatuque, ut vides, consumptis?“ Jam enim septuagesimum supergrediebatur annum, et reliquae haud minoris ferme aetatis erant. „Indecens omnino vobis est amare carnem, ut sic dixerim, mortuam, quam mox videbitis a feris avibusque discerpi. Jam enim praeses statuit, nec sepulcro quidem nos dignari. Quin potius accipite pro nobis Dominum Jesum Christum, magnas vobis gratias redditurum.“ Sic illa cum lacrimis affata juvenem, et velum raptim discerpens, ostendebat ei capitis sui canitiem: „Et has, inquit, reverere, fili, nam et tu forsitan matrem jam canam habes. Ea pro nobis deprecatrix veniat, sive adhuc superest, sive jam obiit. Et nobis quidem miseris relinque lacrimas; tibi vero spem habe retribuendae a Salvatore nostro Jesu Christo gratiae, nec enim vana est spes in ipso collocata.“ Talia cum diceret Tecusa, statim adolescentes, posito libidinis aestu, soluti etiam ipsi in lacrimas virginibusque compatientes abierunt.

14. Audiens autem Theotecnus quod constupratae non essent, noluit amplius inho-

nestae voluptatis causa eis esse molestus; sed jussit eas fieri Dianae atque Minervae sacerdotes, ut quotannis juxta morem lavarent earum simulacra in vicino lacu. Recurrebat vero tunc ipsa lavandorum idolorum anniversaria dies. Cum ergo oporteret eorum singula vehiculis imponi, jussit etiam ipsas ad paludem duci, eodem quo idola modo lavandas. Vehebant ergo illas, nudatis corporibus rectas stantes in curribus, ad verecundiam irrisionemque. Post ipsas vero vehebantur et idola: simul etiam egrediebatur multitudo universae civitatis, ad spectaculum futurum. Inter haec audire erat et videre tibiarum ac cymbalorum sonum, choreasque mulierum solutis crinibus maenadum[1]) instar bacchantium. Multus autem excitabatur strepitus pedum terram plaudentium, et musicorum instrumentorum concrepatio, itaque vehebantur simulacra. Et propterea quidem magna populi turba concurrebat, major tamen propter virginum passionem; quarum alii senium miserebantur, quidam admirabantur constantiam, non-

---

[1]) Maenades seu Bacchae erant mulieres insanientium ritu Bacchi orgia celebrantes: sic dictae a Graeco μαίνεσθαι, insanire.

nulli laudabant modestiam; omnes vero conspiciendo illas confectas plagis lacrimabantur. Egressus etiam cum illis ibat viperinum germen praeses Theotecnus.

15. Interim Dei martyr Theodotus in magna versabatur sollicitudine pro unaquaque sanctarum virginum, metuens ne qua earum, sicut de feminis formidari poterat, deficeret in certamine. Multis igitur precibus exorabat Deum, ut illas in agone juvaret. Ad hoc vero se concluserat in parva domuncula prope confessionem[1]) patriarcharum, quae pauperis cujusdam erat, Theocharidis nomine, una cum Polychronio, qui erat nepos Tecusae martyris, et Theodoto juniore ex ipsius cognata progenito, aliisque nonnullis christianis, intra eandem cellulam congregatis. Jacuerant autem simul omnes in oratione a primo mane usque ad horam sextam, quando Theocharidis uxor nunciavit virginum corpora in lacu submersa esse. Ad hanc denunciationem nonnihil a pavimento se attollens justus, et adhuc genibus flexus, in coelum manus extendit, et copioso lacrimarum perfusus imbre: „Gratias, inquit, tibi

---

[1]) *Μαρτύριον*, quo nomine oratorium in martyrum honorem exstructum solebat intelligi.

ago, Domine, quod fletum meum hunc nolueris esse inutilem.“ Tum quaesivit ex muliere quomodo in profundum actae virgines essent, et qua parte laci; in medione, an juxta crepidinem. Illa vero, quae simul cum aliis mulieribus egressa praesens in loco fuerat, sic ait: Multa suadens, multa etiam promittens Theotecnus frustra fuit, Tecusa ipsum injuriosis verbis repellente. Sacerdotes quoque Dianae et Minervae, coronam vestemque albam illis offerentes, ut quae secum daemonibus ministrare deberent, rejectae similiter cum improperiis sunt. Jussit ergo praeses lapides earum illigari collis, navigioque parvo impositas eo devehi, ubi profundior lacus erat; itaque injectae in aquas sunt ad spatium duorum jugerum a ripa.

16. His auditis ibidem usque ad vesperam se continuit martyr, una cum Polychronio atque Theocharide, consultans, qua ratione possent corpora educi e lacu. Sub occasum vero solis adfuit consultantibus adolescens ut significaret, quod Theotecnus jusserit ad lacum permanere milites, custodes corporum futuros. Tum vero magno maerore correptus fuit sanctus. Apparebat enim perquam difficulter recipienda esse sacra corpora, tum propter custodientes ea milites,

tum propter lapidum gravitatem, quorum singulos aegre plaustrum movisset. Vespere porro facto, qui cum Theodoto erant ibi manserunt; ipse vero progressus ad patriarcharum confessionem, cum obstructam illam ab impiis reperisset, ne quis christianorum illuc posset ingredi, foris juxta concham se projecit in orationem, aliquamdiu sic perseverans. Inde vero progressus abiit ad confessionem patrum: et hanc quoque obstructam inveniens, ibidem in oratione procubuit. Deinde magnum post se strepitum audiens, et credens aliquos sibi imminere, divertit ad Theocharidis habitaculum. Ibi cum aliquantulum obdormisset, apparuit ei beata Tecusa dicens: „Dormis, filii Theodote, et nulla te nostri cura tangit? Neque meministi adhortationum, quibus te juniorem instruxi, ac praeter opinionem parentum ad virtutem manu duxi? Et tu quidem viventem nunquam negligebas, sed colebas ut matrem: nunc vero postquam obii, oblitus es quod usque in finem mihi ministrare debebas. Ne obsecro sinas nostra corpora sub aquis lacus fieri escam piscium; nam et post duos dies magnum te exspectat certamen. Surgens igitur accede ad paludem, verum cave tibi a proditore.“ Atque haec dicens, recessit.

17. Tunc exsurgens a somno, oblatam sibi visionem exposuit fratribus, qui omnes ei compatiebantur, et cum lacrimis orabant Deum, ut ipsi vellet ad invenienda corpora esse adjutor. Cumque illuxisset, juvenem illum, qui primo annunciaverat milites paludi appositos manere ad custodiam corporum (erat enim christianus et ipse), eundem cum Theocharide miserunt accuratius exploraturum, quid esset de militibus, recessisse illos suspicati propter festivitatem Dianae, quam eo die celebrabant impii. Euntes ergo Theocharides et Glycerius (hoc enim juveni nomen erat), renunciaverunt adhuc eos perstare in custodia. Continuerunt ergo sese etiam die ista. Vespere autem facto egressi sunt versus paludem jejuni, acutas secum falces deferentes, cum quibus ingressi in aquam praescinderent funes demersarum collo innexos. Tenebrae autem profundae erant, eo quod neque luna, neque stellae conspicerentur. Cum vero pervenissent ad locum in quo solent rei cruciari, locum horribilem, et quem nemo post solis occasum audebat intrare (quia istic praecisa capita aut contis infixa stabant, aut dispersa jacebant igne combusta), horrore non modico correpti etiam ipsi sunt: sed vocem audiverunt dicentem: „Fi-

denter accede, Theodote.“ Rursum ergo perterrefacti, crucis signum suae quisque impressit fronti, et mox apparuit eis crux illustris, quae videbatur ex parte orientali radium ignitum emittere: ad quam apparitionem mixtus gaudio timor fuit, et genibus flexis adoraverunt versus locum unde crux apparebat.

18. Completa oratione surgentes, denuo ingressi sunt viam: sed propter ingentem noctis obscuritatem alter alterum non videbant. Huic autem incommodo accedebat vehemens imber, unde multum ubique exsistebat lutum, quod lubricos eis gressus faciebat, aegreque sinebat proferre vestigium ad viam prosequendam: adeo ut inter tenebras haud minor labor esset quam timor. Substiterunt igitur rursus ad orandum, auxilium in hac necessitate postulantes a Deo. Subito autem apparuit eis ignita lampas viam praemonstrans: apparuerunt etiam viri duo splendidas induti vestes, capillo ac barba cani, atque dicentes: Confide Theodote. Dominus enim Jesus Christus nomen tuum inter martyres descripsit, audiens orationem tuam, quam effudisti cum lacrimis pro inventione sanctorum corporum. Missi antem sumus ab illo, ut suscipiamus te; et sumus ii qui di-

cuntur patres. Veniens porro ad paludem, videbis sanctum Sosandrum armatum, qui custodibus formidinem incutit: sed non debebas tecum adducere proditorem."

19. Sequentes ergo lumen quod apparebat sibi, venerunt ad paludem, eoque usi sunt usque dum sacra lipsana abstulerunt, quod hoc modo peractum. Facta sunt fulmina multa, tonitrua et imbres: ventus autem tam vehemens irruit, ut corporum custodes fugam elegerint. Fugerunt autem non solum propter tempestatem, sed etiam propter visionem qua terrebantur, cernentes virum procerum armatumque clypeo, thorace, galea et hasta, ex quibus undique absistebat ignis. Hic vero erat sanctus et gloriosus martyr Sosander, cujus aspectu conterriti, ad vicina confugerunt tuguriola. Aqua vero, ventorum impetu in alterum propulsa litus, usque eo recesserat, ut fundus appareret siccus, et virginum corpora conspicerentur: quibus innexos funes praeciderunt falcibus, efferentesque imposuerunt jumentis, atque vexerunt ad aedem patriarcharum, sepelientes ea in vicino monumento. Virginum autem nomina haec sunt; Tecusa, Alexandra, Phaine .Et has tres Apotactitae[1]) dicunt esse suas, sicuti reve-

[1]) Apotactitas seu renunciantes dictos fuisse pu-

ra sunt, Claudia, Euphrasia, Matrona et Julitta.

20. Facta die civitas universa aestuare coepit, propter raptum sacrorum corporum: cunctis enim eum subito manifestavit fama. Itaque mox ac christianus aliquis conspiciebatur, trahebatur in quaestionem. Multis autem sic comprehensis, et tamquam per ferarum agrestium dentes discerpendis, res innotuit sancto, qui se ipsum tradere volens, prohibitus est a fratribus. Polychronius autem, mutato habitu se transformans in rusticum, in forum abiit ad veritatem totam certius explorandam. Sed mox comprehensus ab aliquibus, adductusque ad praesidem, qui cum plagis multato mortem insuper minaretur, strictum intentando gladium, terrori cessit, fassus de reliquiis virginum, quodque eas de lacu tulisset Theodotus, et locum ubi eas abdiderat

---

tat Papebrochius, qui suis facultatibus renunciantes apostolicam vitam sectabantur. Id vero quod ex consilio tunc fiebat, nonnulli postea tamquam ex praecepto evangelico observari voluerunt, unde simul cum Encratitis seu abstinentibus a Theodosio M. vetiti sunt conventicula habere, lege 7. de haereticis. Julianus apostata monachos solebat *Apotactitas* appellare. Vide Tillemont. in notis ad horum SS. acta tom. 6. pag. 661.

indicavit. Accipientes ergo sancta corpora ex sepulcris, combusserunt illa. Tunc cognovimus proditorem esse Polychronium: deque eo locutos qui apparuerant, cum dicerent: Cave proditorem. Aliqui autem martyri renunciaverunt de Polychronio, et virginum reliquias combustas fuisse.

21. Tunc gloriosus Christi martyr Theodotus valedicens fratribus, jubensque ne ab oratione cessarent, sed Deum orarent, ut corona ipsi obtingeret, praeparavit se ad verbera sustinenda. Simul igitur perstiterunt in oratione cum martyre, qui prolixe precatus tandem ait: „Domine Jesu Christe, spes desperatorum, da mihi certaminis cursum perficere, et sanguinis effusionem pro sacrificio et libatione offerre, omnium eorum causa, qui propter te affliguntur. Alleva onus eorum, et compesce tempestatem, ut requie et profunda tranquillitate potiantur omnes, qui in te credunt.“ Haec illo cum lacrimis perorante, exortus est planctus magnus inter fratres, amplectentes eum atque dicentes: Vale, o suavissimum lumen Ecclesiae Theodote. Te quidem, postquam ab his aerumnis emigraveris, coelestia excipient luminaria, angelorum et archangelorum gloria diversimoda, et Spiritus sancti incommutabilis claritas,

ac Dominus noster Jesus Christus residens ad Patris sui dexteram. Horum enim bonorum causa tibi erit gloriosum ac magnum quod instat certamen: nobis vero in ambiguo remanentibus tuus ex vita discessus aliud non parit quam luctum, planctum gemitumque. Sic lamentantibus illis singulos amplexus est sanctus, monuitque ut quando veniret papa beatus Fronto ex Malo ferens secum annulum, darent ei reliquias suas, siquidem eas potuerint suffurari. Atque haec dicens, totumque corpus suum signo crucis muniens, in stadium processit animo imperterrito.

22. Eunti autem illi occurrerunt duo ex civibus, jubentes quantocius retro abire, et dicentes: Salva temetipsum. Erant enim noti atque amici martyris, putabantque gratiam ei praestare: Quia, inquiebant, sacerdotes Minervae et Dianae cum turba populari accusant te apud praesidem, quod omnibus christianis dissuadeas, ne saxa inanima adorent; et alia multa adversum te loquuntur: et Polychronius reum te agit subductorum furtim corporum. Dum igitur adhuc tempus est, salva te ipsum, Theodote. Stultitia enim foret ultro te tradere ad tormenta. Quibus martyr: „Si putatis vos amicos meos esse, et gratiam vultis facere, nolite mihi mole-

etiam facessere, et studium meum accusare: sed potius ite ad magistratus, et dicite; Theodotus, quem sacerdotes cum tota civitate accusant, ante fores adstat." Et haec dicens antecessit eos, seque accusatoribus suis stitit. Ingressus vero ad tribunal stabat intrepidus, vultuque subridenti praeparata intuebatur tormenta. Erat enim ibi accensus focus, et lebetes ferventes rotaeque, et alia plura cruciatuum instrumenta exposita: ad quorum omnium conspectum adeo nihil exhorrescebat martyr, ut animi constantiam etiam vultus hilaritas demonstraret.

23. Sic adstantem conspiciens Theotecnus: Nihil propositorum suppliciorum inquit, experieris, si persuaderi tibi sinas, ut sapere velis atque sacrifices; erisque liber ab omnibus criminibus, quae civitas universa et sacerdotes de te nobis annunciarunt: quin etiam nostra prae aliis frueris amicitia, et victoriosissimis imperatoribus carus evades, dignusque habeberis quem et suis ipsi dignentur literis, quique ipsis, cum res ita tulerit, scribas. Tantum ejura Jesum, quem qui ante nos fuit Pilatus in Judaea crucifixit. Ergo statue apud te sapienter agere. Videris enim praeferre speciem hominis experti. Sapientis autem est

omnia agere considerate ac provide. Recede igitur, Theodote, ab omni stultitia, et alios christianos abduc a dementia sua. Ita faciens, toti urbi dominaberis, factus sacerdos Apollinis, omnium deorum maximi, propter magna quae confert in homines beneficia praedicendo futura suis oraculis, et medicinae arte curando morborum infirmitates. Per te enim ordinabuntur sacerdotes, per te fient promotiones dignitatum, per te supplicabitur magistratibus pro patria, et legationes pro communibus causis ad imperatores deferentur; affluentque tibi cum virtute divitiae, clientelae generis et honores magni cum gloriae claritate. Quod si possessiones cupias, tibique gratum sit eas habere; ecce paratum me ad eas tradendas. Haec dicente praeside, gratulationes multae audiebantur a vulgo, beatificante Theodotum, suadente ut oblata munera acceptaret.

24. Interim Theotecno martyr hunc in modum respondit: „Primum hanc gratiam peto a Domino meo Jesu Christo, quem modo contemptim appellasti ut hominem vulgarem, ut errorem circa deos confutare possim, et Domini mei Jesu Christi miracula incarnationisque mysteria paucis complecti. Necesse est ergo, Theotecne, ut meam in ipsum fidem

opere et verbo comprobem per multos testes. Nam quod ad deorum tuorum facta attinet, turpe est eloqui, dicam tamen ad vestram confusionem. Is quem Jovem appellatis et deorum omnium maximum creditis esse, in mulierum puerorumque contumeliam eo processit, ut malorum omnium ipse principium et finis sit. Orpheus enim poëta vester ait, quod Jupiter Saturnum proprium patrem occidit, uxoremque habuit propriam matrem Rheam, unde genita est Persephone, quam etiam adamavit. Habuit deinde etiam sororem suam Junonem, sicuti et Apollo, qui sororem suam Dianam constupravit in Delo ante aram. Similiter Mars insanivit in Venerem, Vulcanus in Minervam, germani utique in germanas. Viden, proconsul, quanta sit in diis vestris turpitudo? Numquid non leges punirent eum, qui talia patrasset? Interim vos in hujusmodi vestrorum deorum lascivia gloriamini, neque erubescitis adorando puerorum corruptores, adulteros, veneficos. Haec enim poëtae dixerunt velut jactabundi.

25. E contra de virtute Domini nostri Jesu Christi ejusque miraculis, deque mysterio incarnationis ejus, multa quidem tam prophetae quam viri spirituales praedixerunt,

sed quae palam fateri nemo erubescat, casta omnia: testificantes quomodo novissimis temporibus de coelis inter homines apparuit, cum admirandis prodigiis et miraculis inineffabilibus, infirmantium sanans morbos, et homines regno coelorum dignos efficiens. De incarnatione vero ipsius accurate scripserunt prophetae, deque morte et passione ipsius, ac resurrectione a mortuis: quorum testes Chaldaei ac magi, Persarumque sapientissimi, astrorum motu ducti, et tempus nativitatis ejus secundum carnem agnoverunt, et primi agnito a se Deo ut Deo munera obtulerunt. Multa autem atque stupenda miracula fecit. Primum enim aquam commutavit in vinum: et quinque panibus ac duobus piscibus quinque millia hominum satiavit in deserto; et infirmos verbo sanavit, et supra mare velut super aridam ambulavit. Ejus quoque dominatum agnovit natura ignis, et mandato ejus resuscitati sunt mortui, et a nativitate coecis lumen solo verbo affulsit. Claudos celerrime fecit ambulare, et a diebus quatuor tumulatos revocavit ad vitam. Quis autem possit exsequi verbis omnia quae fecit signa et prodigia, quibusque probatus est Deus esse, non autem aliquis homo vulgaris?“

26. Talia cum diceret martyr, commota est universa multitudo idololatrarum, instar maris a vento vehementi concussi; sacerdotibus vestes lacerantibus, comas spargentibus, coronas discerpentibus; populo autem vociferante, ipsumque proconsulem Theotecnum accusante, quod non ageret ex jure cum homine verberum et mortis reo, clementiam deorum palam blasphemante, et rhetoricam artem adeo impudenter ostentante: quem oportebat statim in equuleum tolli et diis debitas poenas dare. Hinc ergo magis exacerbatus Theotecnus iraque exaestuans, mandavit satellitibus, ut statim sanctum attollerent in lignum: imo ipsemet desilivit ex throno prae furore, volens per semetipsum torquere sanctum. Cumque multitudo populi tumultuaretur, et carnifices ungulas expedirent, vociferantibusque praeconibus confusa exsisteret vociferatio; solus athleta adstabat tranquilla mente, quasi non contra ipsum, sed contra alium quemvis ejusmodi aestus commotus foret.

27. Exinde nullum feralium instrumentorum genus permissum est otiosum, non ignis, non ferrum, non ungulae: sed alii aliunde irruentes, vestimentaque detrahentes, in equuleum levaverunt hominem; divisique in

partes latera ejus lacerabant ungulis, quantum unusquisque valebat labori non parcens. Martyr vero laeto ac subridenti vultu intuebatur percutientes, et sine conturbatione ulla suscipiebat sensum tormentorum, neque vultum contorquens, neque saevitiam tyranni declinans. Habebat enim adjuvantem se Dominum nostrum Jesum Christum, usque dum verberantes lassarentur. Et his quidem deficientibus succedebant alii. Pugil autem invictus corpus suum tamquam alienum tradiderat carnificibus, mentem habens fixam in Dominum universorum. Tunc jussit Theotecnus fortissimum acetum infundi lateribus ejus, et lampades flammantes admoveri. Cumque aceto compunctus sanctus, atque ab adustis laterum carnibus nidorem sentiens, nonnihil avertisset nares, de throno confestim suo desiliens Theotecnus: Ubi nunc, inquit, Theodote, verborum tuorum generositas? Video enim tantum non victum te tormentis cedere. Profecto si deos non blasphemasses, et potestatis eorum robur adorares, non contigissent te tormenta ista. Suaserim ego tibi, ut, caupo cum sis et conditione vilis, ejusmodi amplius non loquaris contra imperatores, quibus jus in sanguinem tuum est. Cui martyr: „Nihil te commoveat, proconsul, quod videris

me, sentiendo nidorem laterum meorum, contorsisse nares: sed jube potius, ut satellites tui exsequantur mandata. Conspicio enim remissius eos agere. Tu vero tormenta excogita et novarum adinventiones machinarum, ut fortitudinem meam experiaris: quin potius agnosce Dominum Jesum adjuvantem me, per quem te velut mancipium contemno, et impios tuos imperatores despicio. Tantos animos dat mihi Christus Dominus. Quod si nocentem me comprehendisses, haberet in me locum timor: nunc vero non formido minas tuas, pro Christi fide quidlibet pati paratus.“ Haec loquentis maxillas jussit Theotecnus saxis pulsari, et dentes excuti. E contra vero martyr: „Etiamsi linguam mihi excideris, Theotecne, et omnia vocis organa, Deus tamen etiam tacentes christianos exaudit.“

28. Tandem fessis laniando corpus lictoribus, mandavit praeses, ex ligno depositum claudi carcere, in aliam quaestionem reservatum. Ipse vero cum per medium duceretur forum, toto concisus corpore ipsisque vulneribus victoriam ostentans; concurrentes undique ad spectaculum cives invitabat, ad cognoscendam ex iis quae passus erat, Christi potentiam. „Videte, inquiens, universi,

quam admirabilis Christi sit virtus; et quomodo iis, qui ejus causa se tormentis exponunt, largiatur impassibilitatem, atque corpoream infirmitatem efficit igne valentiorem, facitque generis infimi homines minas principum flocci pendere et edicta imperatorum contra pietatem lata. Et quidem citra personarum acceptionem Dominus universorum universis praestat ejusmodi gratiam, ignobilibus, servis, liberis, barbaris.“ Sic perorans et inflictarum sibi plagarum ostentans vestigia: „Convenit, inquit, credentibus in Christum hujusmodi sacrificia ei offerre, qualia ego obtuli; quandoquidem prior ipse pro unoquoque nostrum sic passus sit.“

29. Exinde transierunt dies quinque, quando Theotecnus urbe media et spectabili loco jussit auditorium sibi exstrui, et satellitibus mandavit eo adducere martyrem, quod mox factum est quam diligentissime. Advenientem autem sic affatus est: Accede ad nos propius, Theodote, intelligo enim te eruditum iis, quae ante facta sunt, meliorem nunc esse, et priorem superbiam dimisisse. Profecto contra rationem omnem tantos in te cruciatus attraxisti, etiam invitis nobis. Nunc ergo abjecta feritate et pervicacia, agnosce dominatum omnipotentium deorum,

ut nostris perfruaris muneribus, quae antehac promisi tibi, et etiam nunc paratus sum exhibere sacrificanti diis. Dispice quid expediat tibi. Alias enim vides paratum tibi ignem, exacutum ferrum, ferarum rictus ad lanienam hiantes, quae si volueris experiri, priora tormenta non nisi umbrae ad haec posteriora videbuntur. Ad quae martyr nihil formidans: „Ecquid, inquit, o Theotecne, adeo grande contra me excogitabis, quod possit resistere potestati Domini mei Jesu Christi? Quamvis autem corpus meum totum sit prioribus plagis dissolutum, ut vides; novam tamen roboris mei experientiam sume, diversaque tormenta membris meis admove, ut videas quam valida sint ad tolerantiam, quae modo dissipata videbantur.“

30. Tunc iterum jussit Theotecnus sanctum applicare ad lignum: et utrimque adstantes lictores tamquam ferae coeperunt priorum vulnerum loca scrutari, et ungulas quam profundissime lateribus infigere. Interim gloriosus martyr voce magna fidem confitebatur. Videns ergo praeses se frustra laborare, et fatigatos tortores deficere, depositum de ligno jussit supra ignitas testulas collocari, quibus etiam interiora corporis penetrantibus gravissimum dolorem

sentiens Theodotus, oravit dicens: „Domine Jesu Christe, spes desperatorum, exaudi orationem meam, et cruciatum hunc mitiga; quia propter nomen sanctum tuum ista patior.“ Sensit ergo Theotecnus etiam testularum experimentum ad suam voluntatem nihil prodesse: rursumque mandavit in equuleo appendi sublatum, ac denuo priores plagas sulcari. Sed nullum corporis sui sensum ostendebat martyr, videbanturque lictores ei joco potius quam serio agere. Sola autem lingua ejus permanebat illaesa glorificans Deum, quam ei servare ad negandum volebant impii, nescientes, quod hanc ei potius ad confirmandam veritatem relinquerent.

31. Tandem cernens Theotecnus, neque sufficere ad novos cruciatus excogitandos, neque tortores jam prorsus exhaustos quidquam amplius posse, martyrem vero in proposito firmiorem; tulit in eum sententiam dicens: Theodotum protectorem galilaeorum [1]), deorum vero hostem, invictorum im-

---

[1]) Vox rarius usurpata ad designandos christianos ante Juliani tempora, quamvis eos prioribus seculis cum judaeis gentiles confunderent: certum est tamen, uti etiam observavit Dodwellus in dissert. 12. Cyprianica num. 2. *galilaei* nomen longe ante hujus imperatoris tempora christianis tributum fuisse;

peratorum mandatis non parentem, meque etiam contemnentem, potestas nostra jubet gladii subire poenam; et decollati corpus igne comburi, ne illud nacti christiani sepeliant. Lata sententia exiit cum martyre multitudo universa virorum atque mulierum, finem videre cupiens. Cumque ad locum pervenissent, orare coepit martyr in haec verba: „Domine Jesu Christe, coeli terraeque conditor, qui non derelinquis sperantes in te, gratias tibi ago, quia fecisti me dignum coelestis tuae urbis civem tuique regni consortem. Gratias tibi ago, quia donasti mihi draconem vincere, et caput ejus conterere. Da requiem servis tuis, atque in me siste violentiam inimicorum. Da Ecclesiae tuae pacem, eruens eam a tyrannide diaboli.“ Cumque orationem finiens adjunxisset Amen, conversus vidit fratres flentes, et dixit: „Nolite lugere, fratres, sed glorificate Dominum nostrum Jesum Christum, qui fecit ut perficerem cursum meum, et inimicum superarem. Deinceps enim in coelis cum fiducia pro vobis Deum deprecabor.“ Et hoc dicto, gaudens excepit gladium.

---

et quidem auctor Philopatridis et Celsus, christianorum hostes infensissimi, sic eos appellarunt.

32. Tum vero pyra ingenti constructa cadaver sancti martyris in ipsam conjecere lictores, multam materiam circumponentes. Sed quadam Dei hominibus consulentis providentia subito apparuit supra pyram lumen circumquaque refulgens, ita ut nemo eorum, qui ignem succensuri erant, accedere auderet: atque ita sacrum corpus intra pyram illaesum mansit. Nunciantibus autem id Theotecno famulis suis, jussit eos istic manere, in loco ubi positum erat caput, et cadaver custodire. Manserunt igitur ibi milites, sicuti sibi mandatum fuerat, ad custodiam. Advenit autem eodem juxta condictum ex vico Malo presbyter Fronto, ferens annulum sancti martyris, quem dederat ei reliquiarum causa, habens etiam secum jumentum vino veteri onustum. Agriculturam enim exercet egregius iste vir. Accedens ergo ad urbem circa vesperam, ex Dei providentis voluntate procubuit asina supra locum ubi jacebat corpus sancti martyris, quod videntes custodes, accurrerunt dixeruntque presbytero: Quo pergis, hospes, profunda jam vespera? quin tu potius venis, et manes nobiscum, ubi asina tua large pascetur? Ecce enim copiosum adest gramen, et si in sata eam velis immittere, nemo est qui prohibeat. Tibi vero

tolerabilius est nobiscum manere, quam cauponaria inurbanitate vexari.

33. Ergo asinam a via deflectens presbyter, in turgurium ingressus est, quod illi pro se struxerant die praecedenti, erectos salicum ramos extrorsum vincientes contortis calamis. Jacebat autem juxta tugurium cadaver martyris, ramis superinjectis foenoque opertum. Erat autem etiam ignis prope accensus et coena parata. Tum eorum primi, reversi a lavacro ad tugurium, coeperunt bibere, incumbentes tapetiis super humum foenumque explicatis. Invitabant autem etiam presbyterum ad bibendum secum. Ille vero postulans poculum exoneravit asinam; illudque proprio suo vino implens, inquit: Gustate et experimini, quale hoc vinum sit. Fortassis enim non malum vobis videbitur. Ita locutus modesteque subridens, plenum vino poculum eis tradidit: cujus illi odorem saporemque admirati, interrogant senem, quot annorum sit. Asserente autem presbytero, annorum esse quinque; Sine, inquiunt, bibamus cito, magna enim siti laboramus. Presbyter autem ait: Hilariter sumite, quantum bibere potestis. Cui adolescentium unus, nomine Metrodorus, arridens respondit: Nunquam potero in omni vita mea oblivisci, ne-

quidem si potum illum sumpsero, quem Lethes dicunt: quia christiani simul omnes non tales plagas acceperunt, quales ego nuper gustavi propter mulieres ex palude subductas. Nunc autem largiter praebe, hospes ex mero illo Maronio fundens, ut dolorum istorum bibam oblivionem. Tum Fronto: Nescio quas mulieres dicas, adolescens, Maronis autem fontem prope esse scio. Tu vero, Metrodore, inquit alius cui nomen Apollonius, vide ne istud Maronis, quod ais, poculum, magnum tibi malum pariat, jusso custodire aereum illum hominem, qui modo memoratas a te mulieres ex palude furatus est.

34. Ad haec Presbyter: peccavi sane, quod interpretem non adduxerim, qui mihi sermonem vestrum explicet. Nihil enim eorum hactenus quae dicitis intelligo. Quaenam mulieres illae furto subductae ex lacu, aut quis iste aereus, quem vos dicitis custodire? an forte statuam huc usque adductam servatis? vel aenigmata loquimini, ut rusticitatem meam habeatis ludibrio? Volebat respondere Metrodorus: sed praevertit eum alius Glaucentius appellatus, atque ait: O hospes, nihil eorum quae dicuntur a sociis meis tibi mirum videatur. Virum enim ae-

reum nominantes, nihil a vero alienum dicunt. Sive enim aereum, sive ferreum dixerint, scimus eum et aere, et ferro, et alia quavis natura meliorem ac firmiorem fuisse, siquidem aes et ferrum cedit igni, et arte laboratur; ipse etiam quem vocant adamantem, industria et ingenio superatur: illi autem admotus ignis ferrumque et ungulae nihil profecerunt. Necdum, inquit presbyter, clare assequor quid velis, utrum scilicet de homine loquamini, an de re alia quapiam. Cui Glaucentius: Aegre, inquit, o hospes, naturam ejus tibi explicavero. Si enim hominem appellavero, nullus unquam homo ita certavit. Sciunt quidem omnes, quod civis noster sit, cujus hic et domus, et genus, et possesiones sunt: quod autem humanam non habuerit naturam, ipsis operibus manifeste monstravit. Etenim verberatus, et sectus, atque per omnia membra ustulatus igne, nullum se affligentibus verbum reponebat, sed firmus in sententia persistebat in priori proposito, sicut rupes a fluctibus concussa manet undequaque immobilis. Nomen viro Theodotus erat, qui religione christianus, a propositi sententia nullo potuit molimine dimoveri. Virgines septem, in hac palude suffocatas jussasque sub aquis per-

manere, clam sustulit ac sepulturae tradidit. Postquam autem didicit ideo christianos multos esse correptos, et magistratibus ad supplicium traditos, veritus ne suam religionem abnegarent, ultro se magistratibus manifestavit, suumque opus fassus est, ne pro eo alii torquerentur. Quamvis autem praeses ei polliceretur infinitas opes dignitatesque et honores, adeo ut etiam summum pontificatum ei deferret, si diis sacrificans christianorum fidem ejuraret; ille tamen magistratus irridens, deosque afficiens contumelia, et imperatorum leges contemnens, nec responso quidem dignabatur praesidem. Postquam autem verberatus fuit, et omnis generis tormenta sustinuit, nihil ex plagis pati videbatur, sicut et ipse nobis verbis affirmabat. Illudebat enim percutientibus cum risu, velut inertia dissolutis; praesidemque ut vile mancipium alloquebatur. Cumque lassarentur qui eum cruciabant, ipse velut plagis factus robustior, canebat hymnos; donec denique capite minutus jussus est igne comburi. Nos vero infelices iterum ejus causa cruciari metuimus. Etenim pyra incensa, circum ignem facta sunt miracula nullis verbis explicanda, vidimusque lumen in circuitu magnum, neque flamma Theodotum

attigit. Jussi ergo sumus custodire eum propter christianos. Et haec dicens adolescens, monstrabat presbytero locum, in quo jacebat cadaver.

35. Intelligens ergo Fronto ipsum esse sanctum Theodotum, gratias agebat Deo, ipsiusque bonitatem sibi adesse petebat ad tollendum corpus. Gaudens autem amplius et amplius eis offerebat de vino, atque ad liberalius sumendum invitabat; usque dum illi inebriati, et somno gravi correpti sunt. Tum consurgens presbyter, et venerandum corpus tollens, imposuit asinae suae, et dixit: Euge, martyr, adimple quas mihi fecisti promissiones, simulque annulum inseruit ipsius digito. Deinde ramos foenumque, uti jacuerant supra sanctum, sic iterum composuit, ut custodes non suspicarentur aliquid esse ablatum. Illucescente autem die surgens presbyter quaerebat asinam velut amissam, multumque excitabat strepitum; complodens manus, ploransque et dicens: Amisi asinam meam. Serio ergo credebant eum loqui custodes, nescientes quod actum erat: quia putabant sub foeno jacere adhuc corpus sanctum. Asina autem deducta ab angelo per devia loca abiit in Malum; et cum suo onere procubuit eo loco, ubi nunc est con-

fessio sancti et gloriosi martyris Theodoti. Advenientes autem quidam ex vico nunciaverunt presbytero, quod asina sola per se attulerit sacra lipsana, maneatque in loco. Malum ergo reversus est presbyter, qui asinam amissam querebatur: custodes autem permanserunt in loco, arbitrati corpus adhuc esse sub foeno. Atque in hunc modum gloriosi martyris reliquiae translatae fuerunt Malum, Deo admirabiliter id procurante, et agonem martyris glorificante.

36. Haec omnia ego humilis Nilus magna cum diligentia vobis, dilectis Deo fratribus, tradidi: qui et in custodia cum illo fui, et singula novi, quae in notitiam vestram adduxi, ubique studens veritati; ut et vos ea audientes cum omni fide et certitudine, partem habeatis cum sancto et glorioso martyre Theodoto omnibusque sanctis, qui pro pietate decertaverunt in Jesu Christo Domino nostro, cui est gloria et potestas, simul cum Patre et Spiritu sancto in secula. Amen.

PASSIO SANCTI
VINCENTII LEVITAE[1].

Ex compluribus codd. mss. et editis.

---

1. Probabile satis est, ad gloriam Vincentii martyris, quod de scriptis passionis

---

[1]) Acta ut vocant praesidialia s. Vincentii invidit nobis persecutorum impietas. Verum id grave damnum ab anonymo auctore christiano resarcitum est, qui restituta Ecclesiae pace b. Vincentii passionem literis mandare curavit; cujus opus ita omnibus placuit, ut paulo post in Ecclesia lectum publice fuerit, quod patet ex Augustini s. 275. „Voluptatem, inquit, interioribus oculis hausimus, cum b. Vincentii gloriosa passio legeretur.“ Et s. praec. „Longam lectionem audivimus . . . patienter audistis et diu stando et audiendo tamquam martyri compassi estis.“ Hanc vero passionem, quam ibi laudat Augustinus, eam ipsam esse, quae ad nos usque pervenit, patet ex facta ipsius cum 4 Augustini sermonibus (274 ss.) collatione, qui quidem

ipsius gestis titulum invidit inimicus. Unde reddimus fide plena relationem gestorum, quae literarum apicibus annotari judex non immerito noluit, quia victum se erubescebat audiri. Naturalis siquidem providentia est male errantium, auferre de medio testimonium probitatis. Sed quoniam nobilem martyris triumphum notitiae fidelium tradere disponimus, dignum est ut et generis ipsius nobilitas breviter intimetur. Exstitit enim patre Euticio progenitus, qui fuit Agressi

---

sermones in ejusdem martyris natali habiti post passionis lectionem nihil aliud esse videntur, quam ipsius familiaris quaedam ad populum expositio, ut collatione instituta ostendit Ruinart in admonitione hisce actis praefixa. Id colligitur quoque ex collatione cum hymno Aurelii Prudentii de s. Vincentii martyrio. Hinc liquet hanc s. Vincentii passionem initio sec. 4. statim post restitutam Ecclesiae pacem conscriptam fuisse, quam ex mss. sex. codicibus ad varias editiones collatam ad d. 22. Jan. Bollandus exhibet et denuo ad multos alios codd. mss. exactam profert Ruinart. Passus est s. Vincentius a. 304. ejusque fama totum pervasit orbem, adeo ut Augustinus s. 276. n. 4. dicere potuerit: „Quae hodie regio, quaeve provincia ulla quousque vel romanum imperium vel christianum nomen extenditur, natalem non gaudet celebrare Vincentii?“ Hinc etiam Prudentius prolixo carmine ejus cecinit passionem. Agit autem Ecclesia s. Vincentii festum die 22. Januarii.

nobilissimi consulis filius: mater ejus Enola, ex Osca[1]) urbe noscitur procreata, qui a pueritia studiis literarum traditus, superna providente clementia, quae sibi eum praevidebat vas electionis futurum, gemina scientia sub beato Valerio Caesaraugustae civitatis antistite efficacissime claruit; a quo etiam sanctitate insignis diaconii arcem suscepit. Et quoniam idem episcopus impeditioris linguae fuisse dignoscitur, tradito doctrinae ministerio venerabili Vincentio, ipse orationi et divinae contemplationi sedulus insistebat. At vero memoratus archidiaconus vices saepe pontificis diligenter et opportune exsequebatur.

2. Cum igitur apud civitatem Caesaraugustam, ut multorum sinceritas et signata veritatis verba testantur, Daciano cuidam praesidi gentili et sacrilego a dominis et principibus suis, Diocletiano videlicet et Maximiano, saeviendi in christianos forte occasio cecidisset, et ei oblatranti pro-

---

[1]) Tres occurunt hujus nominis urbes in Hispania. Celebrior quae hic designatur, civitas est Arragoniae, vulgo *Huesca*, cujus episcopus olim Tarraconensi, nunc Caesaraugustano archiepiscopo suffragatur. Aliae urbes in his actis memoratae notissimae sunt.

fanae crudelitatis rabies adspirasset, episcopos ac presbyteros, ceterosque sacri ordinis ministros, spiritu nequitiae exagitatus, rapi praecepit. Protinus ergo Valerius episcopus et Vincentius archidiaconus fidei soliditate et spe fruendi victoria subnixi, in confessionem Deitatis alacriter cucurrerunt, tanto feliciores se futuros esse credentes, quanto acriora tyranni supplicia pia longanimitate certassent evincere. Unde certaminis ac poenarum dilatio, remunerationis eis videbantur diminutio.

3. At Dacianus judex sanctos Dei primo Valentiam sub carcerali custodia et famis miseria ac catenarum stridore pertrahi praecepit, ut eos vexatione itineris frangeret, et facilius subigeret injuria, quos videbat non posse superari de poena, qui cum manibus et cervicibus immensa ferri pondera sustinerent, et per omnes artus jam tunc mortis supplicia paterentur: cumque jam defecisse eos crederet jugi injuria, et tam diu a publica conversatione seclusos, nec corpore praevalere nec spiritu: timens ne saevitiae suae damna pateretur, produci jussit e carcere, nolens eos ante tormenta vitam finire; quibus proponebat, quod nec mortuis parceret, si deorum suorum culturam susci-

pere renuissent. Hinc pavefactus ad conspectum eorum, quod integri corpore et viribus essent, et inter supplicia fortiores, ait suis: Ut quid istis largiori pastu indulsistis et potu? Mirabatur enim furore coecus robustiores esse, quos Deus paverat. Et mox conversus ad episcopum: Quid agis, inquit, tu Valeri? quid sub nomine religionis contra principes facis? Nescis quia qui regalia decreta spernunt, de vita periclitantur? Jusserunt domini orbis et principes, ut diis libamina persolvatis; nolentes dignitatem veteris culturae novis et inauditis legibus profanari. Unde quod monemus obsequenter attende: quatenus tuo exemplo inferiores facile suscipiant, quod te, qui religionis hujus cerneris esse episcopus, viderint non sprevisse. Sed et tu Vincenti, verbis meis salubriter obaudi, quem et nobilitas generis, et decor commendat gratissimae juventutis. Itaque vestrae definitionis sententiam in commune edicite, ut aut consentientes honoribus amplificemini, aut contemnentes tormentorum suppliciis subdamini.

4. Cumque reticeret episcopus, erat enim mirae simplicitatis et innocentiae; eruditus scientia, sed, ut praemisimus, impeditioris linguae; ait Vincentius: „Si jubes, pater,

responsis judicem aggrediar.“ Et beatus Valerius: „Dudum, fili carissime, divini verbi tibi curam commiseram: sed et nunc pro fide pro qua adstamus, responsa committo.“ Tunc Vincentius, cujus mens tota jam erat coronae conscia, conversus ad Dacianum: „Hactenus, inquit, habitus a te sermo de neganda fide peroravit: sed nefariam apud christianorum prudentiam esse cognosce, deitatis cultum abnegando aliquatenus blasphemare. Et ne te longius protraham: Profitemur nos christianae religionis esse cultores, et unius ac veri Dei permanentis in secula famulos et testes. In ejus nomine contra exquisita calliditatis tuae argumenta spiritualia constanter arma pugnaturi accipimus, minas tuas et supplicia non metuentes; sed potius mortem pro veritate libentissime amplectentes. Suppliciis enim tuis erudimur ad coronam, morte deducimur ad vitam. Serviat proinde diabolicae crudelitati moritura caro in poenis, quoniam homo interior fidem intemeratam suo servabit auctori. Ille etenim venenatissimus serpens et insatiabilis homicida christianam innocentiam tormentis et mortibus vos cogit appetere, qui paradisi felicitatem primis invidens hominibus, immortalitatis spoliatos dignitate morti

miserabiliter subdidit ac substravit. Ipse malignitatis astu idola pro Deo coli instituit, dolens illuc hominem posse obediendo redire, unde ipse superbiendo noscitur corruisse. Iste est, quem cum satellitibus suis a corporibus humanis divina invocatione ejicimus; cui vos sub vanissimis figmentis ritum profani cultus exsolvitis, et nova dementia Creatori creaturam praefertis. Exarsit ergo diabolus adversus christianam fidem; et dum contemni se ac despici videt ingemuit.“

5. Jamque prae ira paene extra se positus Dacianus praeses dixit: Amovete hinc episcopum istum. Justum est enim subire eum exsilium, quoniam imperiale contempsit edictum. Rebellem vero, qui in contumeliam publicam venit, gravioribus exhibete tormentis. Animositati enim ejus video inferenda esse majora supplicia: quia quidquid sibi accessurum est pro poena, ipse praesumit ad gloriam. Applicate eum ad equuleum: membris distendite, et toto corpore dissipate. Hanc poenam ante ipsa tormenta sustineat. Inter haec Dacianus praeses ait: Quid dicis Vincenti? vel ubi conspicis tuum jam miserabile corpus? At ille Dei praesentia roboratus, alacri vultu respondit: „Hoc est quod

semper optavi, hoc est quod votis omnibus exquisivi. Nemo mihi amicior, nec familiarior fuit. Tu solus meis maxime votis concordas. Ecce jam in sublime agor, et ipsos principes tuos seculo altior despicio. Nolo gloriam meam minuas, nec damna inferas laudi. Paratus est Dei servus ad omnia pro Salvatoris nomine sustinenda. Insurge ergo, et toto malignitatis tuae spiritu debacchare. Videbis me Dei virtute plus posse dum torqueor, quam possis ipse qui torques. Crudelitate, qua spiras praestabis mihi gloriam, cum inter graviora suppliciorum meorum exitia vinceris: unde ego jam singulariter gaudeo, quia dum patior vindicabor.“ Clamare Dacianus coepit, et in tortores ac carnifices suos virgis ac fustibus amplius desaevire. Sicque sancto a poena paululum tuto, et de Dei auxilio securo, prius suos diabolus vexabat, et vere, quos in potestate habebat. Ait ergo Vincentius: „Quid dicis Daciane? Ecce jam de apparitoribus tuis vindicor, ultionem mihi in poena ipse fecisti.“ Summa autem voce minister diaboli rabidiores coepit intonare sermones, stridore dentium frendere; et dum Dei martyrem lacerat, se potius ipse laniare; tandem cessavere torti carnifices; et defatigata lictorum manus, dum per sancti la-

tera pendet, victa defecit. Expalluit torquentium vultus, fortium robur emarcuit, sudorum rivis liquescentia membra tabuerunt: anhelum pectus fessis intremuit, ut putares eos potius in tormentis sancti martyris torqueri. Exsanguis et ipse Dacianus, pectore trementi, torvis et minacibus oculis, clamare militibus coepit: Quid agitis? Non enim agnosco manus vestras. Homicidas pertinaciter obsistentes saepe vicistis, parricidarum magorumque silentia alta rupistis; arcana quoque ipsa adulterorum vobis incumbentibus patefacta sunt; et quisquis pro confessione sui reatus mori timebat, in mortem sua confessione perductus est. Hodie, inquam, o milites principum meorum, quod in contumeliam imperatorum nostrorum dicitur non possumus cohibere, ut vel pro solo nostro pudore taceatur; et qui alteros in confessionem mortis suae coëgimus, huic silentium pro nostra contumelia nequimus imperare. Sed vos continete paulisper dexteras, vires resumite, ut improbum hostem innovatus miles ad poenam durius coërceat. Rimetur acrior ungula intima costarum, et dolor interiora penetrans, gemitum reddere faciat, non contemptum. Tunc denuo subridens Vincentius diaconus dixit: „Hoc est sane

quod legitur, quia videntes non videbunt, et audientes non intelligent. Dominum enim Christum confiteor, Filium altissimi Patris, unici unicum, ipsum cum Patre et Spiritu sancto, unum solum Deum esse profiteor. Quia ergo quae vera sunt fateor, negare me asseris. Plane debes torquere si mentiar, sique deos principes tuos dicam. Sed torque diutius confitentem, nec a mea obsecro poena cesses: ut vel sic possis probatam, licet sacrilego spiritu tuo, suspirare veritatem, ejusque me insuperabilem agnoscere confessorem. Nam quos jubes deos confiteri, idola sunt lignea et lapidea. Tu illorum testis, tuque mortuorum fias mortuus pontifex. Ego uni et vivo sacrifico Deo, qui est benedictus in secula.“

6. At nimia praeses fervens insania, totaque facie humanitatis eversa, solam in corpus beati martyris aciem luminum, venenumque pestiferorum fundebat oculorum, profluentem non jam a solis lateribus, sed a toto corpore sanguinem cernens. Erant enim viscerum interna patefacta, nam juncturas e compagibus diversitas tormentorum separaverat. Nihil erat unde jam suis posset irasci; sed quod vincebatur jam et ipse mirabatur. Ait autem: Miserere tui Vincenti. Ne

florem perdas nunc primum vernantis aetatis, et in primis annis positus vitam tibi minuas longiorem. Parce suppliciis tuis, ut vel sero quae supersunt tormenta lucreris. At ille Spiritu sancto repletus ait: „O virosa diaboli lingua, quid in me non facias, qui Deum et Dominum nostrum tentare voluisti? Non timeo supplicia quaecunque iratus impegeris. Hoc magis formidini est, quod fingis te velle misereri. Percurrant denique omnes poenae: et si quid praestigiarum, si quid tuae artis perversae, si quid malignitatis viribus potueris, exsere. Debes enim dulcem sub amarissimo veneno fidem et fortitudinem ab animo experiri christiano. Praestat quippe tolerantiam fortitudinis, qui suis in Evangelio loquitur: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animae autem non habent, quid faciant* (Matth. 10, 28). Nihil ergo de suppliciis minuas, ut in omnibus te victum esse fatearis[1]."

---

[1]) Pulchre Augustinus s. 274: „Magnum spectaculum spectavimus oculis fidei, martyrem s. Vincentium ubique vincentem. Vicit in verbis, vicit in poenis, vicit in confessione, vicit in tribulatione; vicit exustus in ignibus, vicit submersus fluctibus· postremo vicit tortus, vicit mortuus."

7. Post haec Dacianus dixit: Transferatur hic ad legitimam quaestionem, ac percurrat molestiora tormenta: et si tam diu anima durare potest, inter supplicia vel membra deficiant: vincere me iste non potest dum vivit. Vincentius respondens, „O felicem me! inquit. Istae minae tuae ad laudem et gloriam mihi sunt, et terror asperior cumulatior beatitudo. Quod ergo irasci te putas gravius, modo melius incipis misereri.“ Hinc ex equuleo assumptus levita Vincentius, atque ad ignis patibulum raptus tortores suos paene ipse praeveniens, moras carnificum arguendo, ad poenam alacriter properabat. Jam enim truculentus minister proferri lectum cum ferreis jusserat costis, et addita subter carbonum congerie exurendum Dei martyrem applicare. Intrepidus itaque Dei athleta candentis ferri machinam ultro conscendit: torquetur, flagellatur, exuritur, et distentus membris crescit ad poenam. Inseritur quoque pectori, et membris depressa asperitas laminarum, et decurrente inter ipsas candentis ferri acies liquore, stridens flamma arvina respergitur, vulnera vulneribus infliguntur; tormentis tormenta desaeviunt, salis ignibus sparsi crepitantes minutiae per membra dissiliunt: et jam non ad

artus tantum, sed ad ipsa viscerum abdita suppliciorum tela jaciuntur. Et quoniam integri corporis pars nulla supererat; quae primum fuerat plaga illata, jam et ipsa renovatur. Manet Dei servus immotus, et erectis in coelum luminibus Dominum precabatur.

8. Interea Dacianus de Vincentio beatissimo non recte sollicitus, recurrentibus militibus suis, quid ageret, quid diceret, inquirebat. Renunciatur ab afflictis, et prae labore paene maerentibus, percurrisse illum universa supplicia hilari vultu, spiritu fortiore; et pertinaci magis eum professione quam coeperat Christum Dominum confiteri. Heu, ait Dacianus, vincimur. Sed hoc solum de suppliciis superest, si flecti pertinacia non potest, vel semper duret in poena; spiritus qui coërceri non potest puniatur. Quaerite, inquit, locum tenebrosum et oppressum urgente tectura ab omni publica luce sepositum, perpetuaque nocte damnatum reatui ejus peculiarem, extra videlicet carceres carcerem. Ibi fragmenta testarum exasperata passim congerite: ut quidquid jacentis corporis male incisa fractura tetigerit, illimatis infigat aculeis, et ipsa conversio laterum innovetur ad poenam: ut id scilicet quod commutatis

artubus membra quaerunt evadere, semper offendant. Divaricatis praeterea et distentis cruribus, ligno pedes ejus constringite: quatenus discissis poena artubus rebellis principum exspiret. Inde clausum relinquite in tenebris; ne oculis quidem respiret ad lucem. Nullus ibi hominum relinquatur, ne vel consortio alicujus sermonis animetur. Clausa et obserata sint omnia: solliciti tantum estote, ut quando defecerit nuncietur. Implent sine mora ministri quod judex praeceperat, et Dei athletam fortissimum horrendo recludunt ergastulo. Sed cum prima quies fessos artus custodum somno vincente laxasset, quod Dacianus pro poena gravissimae mortis intulerat, divinitus commutatur in gloriam. Carceris illius nox aeternam accipit lucem, flagrant cerei ultra solis fulgorem radiantes, laxatumque ligni robur dissiluit, ac testarum asperitas fit florum redolentium jocunditas et mollities, quibus invictissimus Dei athleta refectus, psalmum Deo et hymnum dicens, laetus exsultat. Sicque solitudo horribilis angelorum relevatur frequentia: quorum caterva vallatus martyr egregius, venerando fovebatur obsequio, et mulcebatur alloquio. „Agnosce, inquiunt, o Vincenti invictissime, pro cujus nomine fide-

liter decertasti, ipse tibi re vera coronam praeparatam servat in coelestibus, qui te victorem fecit esse in poenis. Esto igitur jam securus de praemio, quia mox deposito carnis onere, nostro addendus eris collegio.“ Dantur hinc laudes Deo, et resonante organo vocis angelicae modulata suavitas procul diffunditur. Turbati vero subito expavere custodes: et ut vehementi stupore attoniti, certius de miraculo explorare contendunt. Clausas fores adeunt, et introspicientes per rimas deitatis ministros siderea venustate coruscare cernebant: antrum tartareum tenebris pridem horribile immensa luce splendere, testarum aculeos multipliciter florere, sanctumque Dei martyrem solutis cunctis nexibus deambulantem psallere. Qui mox divino terrore atque respectu compuncti relicto gentilitatis errore christianae religioni fideliter sese dedere, cupientes jam mutata devotionis suae obsequia ei impendere, in cujus ante fuerant nece grassati. Venerat et multitudo vicina fidelium, dudum de ipsius maesta suppliciis, sed jam de concessa coelitus gloria alacris, quibus beatus Vincentius dixit: „Nolite timere; laudesque Dei condemnendas nolite putare; imo propere irrumpite, et solatia angelico obsequio mi-

nistrata oculis haurite securi. Ubi reliqueratis tenebras, gaudete lucem; et quem ingemiscere in suppliciis credebatis, in laudes veri Dei exsultare gaudete. Laxata sunt vincula: crevere vires, corpus stramenta mollia refecerunt. Miramini potius, et veris asserite praeconiis Christum in servis suis semper esse victorem. Renuncietur ergo Daciano, qua perfruor luce. Commentetur, si valet, aliquid, et addat ad gloriam meam, de laudis titulo nihil defraudans, sed exercens quidquid adhuc furor bacchantis invenerit, siquidem solam illius misericordiam timeo, ne videatur velle ignoscere."

9. Ad hanc renunciationem exsanguis et trepidus Dacianus in haec verba prorupit: Et quid amplius faciemus? victi sumus. Referatur itaque ad lectulum corpus, stramentisque mollioribus foveatur. Nolo enim gloriosiorem facere, si inter tormenta defecerit. Indulta pauxillum requies attrita poenis membra refoveat, et obducto in cicatricem hiatu vulnerum, denuo novis et exquisitis suppliciis innovatus et ipse subdatur. Verum Daciano inaniter tractante de supplicio, Christus clementer disponit de praemio. Delatus namque Dei martyr ad lectulum, ac piis sanctorum manibus in strati mollitie repositus,

mox pretiosam resolutus in mortem coelo spiritum reddidit. Videres circumstantium frequentiam sancti vestigia certatim deosculando prolambere, vulnera totius laceri corporis pia curiositate palpare, sanguinem linteis excipere, sacra veneratione posteris profuturum.

10. Cognito igitur abscessu ejus, jam victus atque confusus Dacianus dixit: Si non potui superare viventem, puniam vel defunctum. Non est spiritus qui repugnet, non est anima quae vincere contendat; cum vacuo corpore nullum est certamen. In exsangues artus corporis destituti novis suppliciis debacchabor: satiabor nunc de poena, etsi mihi non potuit provenire victoria. Projicite, inquit, illum in apertum campum, nullo defendente obstaculo: ut cadaver exanime sepulturae carens honore, a feris et avibus penitus consumptum non compareat; ne forte christiani ejus tollentes reliquias, martyris sibi vindicent dignitatem. Expositum ergo ad supplicia sine tegmine venerabile corpus, angelicis rursum excubiis et obsequiis honoratur. Non illud aliqua hominum, quae forte currumpi potuisset, manus servabat; non ipsa licet pia sanctorum miseratio, quae sibi tantum provenisse martyrem in

commune gaudebat. Et puto ob hoc divino instinctu humana negata esse obsequia, ut divina non deesse aliquatenus videretur custodia. Corvus itaque, avis lenta et pigerrima, haud procul residens, quasi tetra sui specie lugentis habitum demonstrans, cum adventantes aves reliquas ac pernicibus metuendas alis quodam impetu eminus fugaret, advenientem subito immanem lupum in cursu etiam non segni abegit a corpore. At ille reflexa cervice in adspectum sacri corporis stupefactus haerebat, et, ut credimus, custodiam mirabatur angelicam. Reddita nunc nobis est antiquitatis historia per avem similem; nam qui ante Eliae pleno ore cibos detulerat, nunc sancta Vincentio martyri jussa ministrat obsequia.

11. Territus ad haec Dacianus nuncio dixit: Puto quia jam nec mortuum vincam. Cum enim eum acrius saeviens persequor, gloriosiorem mea saevitia facio. Sed si consumi in terra non potuit, demergatur in pelagus, ne erubescamus quotidie sub oculis omnium. Victoriam ejus vel maria celabunt. Insuatur, inquit, complicitum cadaver in culeo parricidae; brevique fiscellae impositum, ubi nautae spatia longiora processerint, altioris sali fluctibus imprimatur:

quatenus scilicet impasti pisces si quid superest lacero corpori, vel lambendo consumant, aut belluino laceretur ore, quem lentitudo non attigit bestialis. Fidus praeterea minister molam haud parvi ponderis annectere non negligat, ne forte unda mobili ad peregrina cadaver devectum litora, negatam assequatur aliquatenus sepulturam, quin potius reciprocatum fluctibus et ad scopulos frequenter illisum dispereat, ut nec mortuus inter saxa quiescat. Ecce quid agis, saevissime Daciane. Facis et in alio elemento martyrem nostrum esse gloriosum. Ergo, ut jussum fuerat, justi cadaver insuitur, et cervice tenus constipatum duris ad molam funibus coarctatur. Tunc quidam Eumorphius, homo profanae mentis et sacrilegi spiritus, qui in hoc ipsum Daciano funestum promiserat obsequium, collectis ex urbe nauticis viris, infandum scelus insistebat peragere; et facto agmine navem conscendens, promisso fidelis in crimine, socios spatia longa atque diffusa hortabatur transmittere, quod incitati nautae implere non differunt. At ubi eorum oculis montium sunt subducta cacumina, litusque omne evanuit, timentes ne forte ad aliam provinciam deportarentur in medium maris

injectum fluctibus impresserunt. Et redeuntes ad Dacianum hilares, quasi suo praesidi prima gaudia reportarent, plausu dissono perstrepebant, nautica vociferantes lascivia, subtractum esse ab oculis omnium Vincentium: et ob hoc, quasi primi nuncii magis praecipites, summa cum celeritate festinabant redire. Sed illos Daciani fortissimos remiges, Dei manu gubernante, beati martyris corpus praevenerat, et quod altioris sali credebatur profundo teneri, jam ad portum sibi venerat quiescendi; ante quodammodo honorem reperiens sepulturae, quam nunciari potuisset expositum: ut divinis clarescentibus miraculis, Christi miles post mortem quoque ostenderetur invictus, quem nec supplicia vincere, nec maria quiverant absorbere. In die enim sui certaminis non est a pio Domino destitutus, quia dedit illi caput antiqui serpentis conterere, dum fideliter studuit in mandatis ejus decertare.

12. Interea sanctus martyr quendam virum in extasi conveniens, se deportatum ad litus indicat, locumque in quo jacebat, demonstrat. Qui de visione aliquantulum haesitans, dum tardius tanto funeri mon-

stratum exhibere parat obsequium, commonita in somnis quaedam vidua, nomine Jonica, aetate et sanctitate plenissima, vera signa quiescentis corporis accepit: scilicet ubi illud reciprocatum fluctibus mollis arena tumulaverat, et elementi ipsius prolambente congerie ad honorem sepulturae famulando servierat. Quam visionem non ignorans divinitus sibi esse manifestatam, pluribus christianae religionis clam innotescere studuit, et ut ad negotium sibi coelitus ostensum una pergerent, sollerter eos exhortari curavit. Venit ergo ad locum: et quasi relegens certa oculis signa, in curvo litore expedita intentione dirigitur. Mox beati Vincentii corpus inter ipsa soli aquarumque commercia reperiunt, quem divina miracula pro suae sanctitatis merito, et terris clarificaverant et pelago. Itaque propter gentilitium furorem, non valentes eum digno venerationis tumulare cultu, ad quandam parvulam detulerunt basilicam sepeliendum. Tandem autem cessante perfidorum crudelitate, ac fidelium crescente devotione beatissimus martyr ad sepulturae honorificentiam inde levatus, digna cum reverentia deportatur, et sub sacro altari extra muros ejusdem civitatis Valentiae ad quietem re-

ponitur; ubi meritis ipsius divina multipliciter praestantur beneficia ad laudem et gloriam nominis Christi, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus, per infinita secula seculorum. Amen.

ACTA SANCTORUM

MARTYRUM TARACHI, PROBI ET ANDRONICI[1].

Pamphilius, Marcianus, Lysias, Agathocles, Parmenon, Diodorus, Felix, Gemellus, Athenion, Tarachus et Orosius, Aquilo, Basso,

---

[1]) Non opus est, ut aliquid in horum actorum commendationem proferamus, cum non solum ex ipsa eorum lectione, sed etiam ex omnium eruditorum consensu certum sit, nullum fere ex antiquis monumentis aut pretiosius aut sincerius haberi. Ita Ruinart in admonitione praefixa. Primus illa edidit Baronius ad a. 290. sed ex codicis vitio mutila: integra vero, graece et latine, cl. Ruinart. Possunt haec acta in quatuor dividi partes. Tribus prioribus continentur ipsamet acta proconsularia, prout a notariis publicis excepta sunt; quartam partem, quae horum martyrum consummationem exponit, fideles aliquot christiani, qui rebus gestis praesentes aderant, prioribus adjunxere. Ista vero omnia simul in unum collecta ad alias ecclesias tramsmissa fuisse patet ex

Berullo, Timotheo, cum omnibus fratribus, qui sunt Iconio, in veritate fideles ac sancti et unanimes in Christo Jesu Domino nostro. Quod actum est in Pamphylia[1]) de martyribus prosecuti sumus: participari vinculis eorum cupientes, et desiderantes manifestari actus eorum, suscepimus. Et quia omnia scripta confessionis eorum necesse erat nos colligere, a quodam nomine Sabasto, uno de spiculatoribus, ducentis denariis omnia ista transcripsimus: in quo est initium et consummatio eorum passionis, et omnia, quae dignatus est Deus facere nobis per eosdem fortissimos Dei martyres: et haec cum multa inquisitione rescripsimus vobis omnia, ita clarificantes Dominum Je-

---

praefatione per modum epistolae his actis praefixa. Quamvis autem hi martyres primum Tharsi in Cilicia Christum sint confessi, vix dubium tamen est, martyrium eos complevisse apud Anazarbum Ciliciae urbem, quae post istius provinciae divisionem Ciliciae II. metropolis facta est. Eorum vero passio videtur incidisse in a. 304. In plerisque latinorum martyrologiis ea celebratur die 11. Octobris, in graecorum vero menologiis die sequenti. Versionem veterem, quam Ruinart retinuit, quamplurimis in locis emendavimus et ad textum graecum, a quo haud parum distabat, diligenter exegimus.

[1]) *Pamphylia.* Legendum est *Cilicia*, ut patet ex n. seq.

sum Christum. Obsecramus autem vos, fratres, ut et vos dignemini omnia ista transmittere illis, qui sunt Pisidiae et Pamphyliae, fratribus in Domino, ut et ipsi cognoscant, quod actum est per eosdem fortissimos martyres Dei, ut laudent et glorificent Dominum nostrum Jesum Christum, ut unusquisque vestrum audiens aedificetur et confortetur in omni agone, armatus in fide et gloria incorruptibili, Spiritu sancto ferventes, ut possitis resistere in omni virtute illius contra eos, qui adversantur veritati.

INTERROGATIO PRIMA.

Consule Diocletiano Augusto et Maximiano iterum pridie VIII. Kal. Aprilis, praeside Flavio Cajo Numerio, qui et Maximus, in Tarso Ciliciae metropoli, ipso Maximo pro tribunali sedente, Demetrius centurio dixit: Oblati sunt nobilitati tuae, domine, in Pompejopoli civitate ab Eutolmio Palladio spiculatore, qui sunt pessimi et impii christiani, qui non consentiunt praeceptis dominorum: stant ante integerrimum tribunal tuum. Maximus ad Tarachum dixit: Quis vocaris? oportet enim te, qui prior ordine es et canitie et aetate, primum respondere. Responde. Tarachus dixit: Christia-

nus sum. Maximus praeses dixit: Cessa ab hac impia professione. Dic quis vocaris? Tarachus dixit: Christianus sum. Maximus praeses dixit: Percutientes os ejus, dicite ei: Aliud pro alio noli respondere. Tarachus dixit: Quod est nomen meum, hoc dico. Si autem hoc quaeris, quod commune est, a parentibus dicor *Tarachus*, et cum militarem, nominatus sum *Victor*. Maximus praeses dixit: Cujus conditionis es? Tarachus dixit: Militaris sum et romanus[1]), natus autem in Claudiopoli, civitate Isauriae, et propterea quod christianus sum, renunciavi militiae. Maximus praeses dixit: Non enim dignus eras, impie, militare. Tamen quomodo recessisti a militia? Tarachus dixit: Precatus sum Publionem principem, et dimisit me. Maximus praeses dixit: Etiam ego canitiem tuam respiciens, volo benevolentia te atque honore dignari, si mihi obtemperes, et amicum te imperatorum reddere, si accesseris, diisque sacrificaveris; quod ipsi quoque principes super omnem orbem constituti semper faciunt. Tarachus dixit: Errant et ipsi magno errore a satana circumacti. Maximus praeses dixit: Frangite maxillas, propterea quod

---

[1]) Quod scil. jus civitatis haberet.

dixit errare imperatores. Tarachus dixit: Ego dixi et semper dico, quod errant quasi homines. Maximus dixit: Sacrifica diis nostris et relinque adscititiam sapientiam[1]) tuam. Tarachus dixit: Ego Deo meo servio et sacrifico, non in sanguine victimarum, sed in corde mundo. Non enim necessaria sunt Deo talia sacrificia. Maximus praeses dixit: Adhuc aetatem tuam reverens et senectutis miserens admoneo, ut imperatoribus omnem furorem deponens honorem deferas nosque ipsos reverearis, et mihi cedens patrio mori pie obsequaris. Tarachus dixit: Ego a patria lege non recedo. Maximus praeses dixit: Ergo accede et sacrifica. Tarachus dixit: Impie agere non possum: patriam meam legem honoro. Maximus praeses dixit: Alia ergo est lex praeter illam, malum caput? Tarachus dixit: Est sane, contra quam vos impie agentes lapides et ligna, opera hominum, adoratis. Maximus praeses dixit: Super cervicem ejus caedite illum, dicentes: Noli stultus esse. Tarachus dixit: Ego de stultitia ista non recedo, quae salvum me facit. Maximus praeses dixit: Ego te desistere faciam ab ista

---

[1]) Graece: *παυσάμενος τῆς ἐθελοφρονημότητός σου.*

stultitia et prudentem te faciam. Tarachus dixit: Fac quod vis, potestatem habes in corpus meum. Maximus praeses dixit: Tollite vestimenta ejus et virgis eum caedite. Tarachus dixit: Nunc vere prudentiorem me fecisti plagis confortans me, ut magis adhuc patiar in nomine Dei et Christi ejus. Maximus praeses dixit: Impiissime et ter maledicte, quomodo duobus diis servis, cum ipse confessus sis deos te negare? Tarachus dixit: Ego Deum confiteor, qui vere est. Maximus praeses dixit: Et tamen etiam Christum Deum quendam esse dixisti. Tarachus dixit: Ita est. Hic enim Christus est Filius Dei, spes christianorum, propter quem etiam dum patimur, salvamur. Maximus praeses dixit: Relinque verbositatem tuam; accede et sacrifica diis. Tarachus dixit: Non sum verbosus, sed veritatem dico. Sexaginta (et quinque [1])) annorum sum, et sic crevi a veritate non recedens. Demetrius centurio dixit: O homo, parce tibi et immola. Audi me. Tarachus dixit: Recede a me, consule tibi, minister satanae. Maximus dixit: Iste ligatus vinculis ferreis magnis recipiatur in carcerem. Adducite alium, qui hunc aetate sequitur.

---

[1]) *Et quinque* deest in textu graeco.

2. Demetrius centurio dixit: Praesto est, quaeso, domine. Maximus praeses dixit: Omnem sermonem vanum seponens dic, quis vocaris. Probus dixit: Primo, quod nobile est, christianus: secundo, apud homines vocor *Probus*. Maximus praeses dixit: Ex quo genere es [1]), Probe? Probus dixit: Patrem habui a Thracia, natus autem sum in Side Pamphyliae. Sum autem plebejus, sed christianus. Maximus praeses dixit: Nec lucrum facies de isto nomine. Audi me et sacrifica diis, ut a principibus honoreris, et noster amicus eris. Probus dixit: Neque honore principum indigeo, neque utilitatem mihi ex te provenientem curo. Non enim pauca est substantia mearum divitiarum, quas reliqui, ut Deo vivo per Christum serviam. Maximus praeses dixit: Tollite ei pallium et cingite eum, et extendite et nervis crudis caedite. Demetrius centurio dixit: Propitiare tibi, o homo, videns sanguinem tuum super terram fluentem. Probus dixit: Corpus meum ante vos est: mihi autem tormenta vestra unguenta myrrhae sunt. Maximus praeses dixit: Non desistis a stultitia tua, sed permanes, miser? Probus dixit: Ego non insa-

---

1) *Graece ποίας τύχης.*

nio, sed cum vobis prudentior sim, daemoniis non sacrifico. Maximus praeses dixit: Invertite illum et super ventrem caedite. Probus dixit: Auxiliare servo tuo, Domine. Maximus praeses dixit: Caedentes illum dicite illi: Christiane! ubi est auxiliator tuus? Probus dixit: Auxiliatus est et auxiliatur mihi. Sic enim pro nihilo habeo tormenta tua, ut non acquiescam tibi. Maximus praeses dixit: Attende corpus tuum, miser, quoniam sanguine corporis tui impleta est terra. Probus dixit: Hoc scias, quantum patitur corpus meum propter Christum, tanto magis anima convalescit. Maximus praeses dixit: Injicite illi ferrum et per quatuor foramina ipsum extendite[1], non permittentes aliquem curam ei adhibere. Alium in medium tribunalis adducite.

3. Demetrius centurio dixit: Praesto est, quaeso, domine. Maximus praeses dixit: Quis vocaris? Andronicus dixit: Christianus sum; omnino enim hoc audire cupis. Ecce dixi tibi, christianum me esse. Maximus praeses dixit: Qui ante te fuerunt, nihil lucrati sunt ex nomine isto: breviter interrogatus dic nomen tuum. Andronicus di-

[1]) Id est, ambas manus et pedes in nervo stringite.

xit: Si commune nomen meum apud homines quaeris, *Andronicus* vocor. Maximus praeses dixit: Cujus generis es? Andronicus dixit: De nobili genere et primi ordinis ephesinae urbis filius. Maximus praeses dixit: Ab omni cogitatione stulta desistens, voluntarie audi me ut patrem. Nam qui ante te voluerunt desipere, nihil lucrati sunt; tu autem honorans imperatores diisque patriis sacrificans bene habebis. Andronicus dixit: Bene illos patrios nominatis: nam cum patrem habeatis satanam, filii estis illius et diaboli facti estis: ipsius enim opera facitis. Maximus praeses dixit: Juvenilis aetas tua petulantiorem te reddit et majora tibi mala causabit. Andronicus dixit: Adolescentior tibi videor in annis, perfectus autem sum in anima et in omnibus. Maximus praeses dixit: Desiste a multiloquio; accede et sacrifica, ut possis tormenta evadere. Andronicus dixit: Putas ita stultum me esse, ut minor inveniar meis antecessoribus, qui nihil tibi responderunt? Magis paratus sum quam tu ad omnia. Maximus praeses dixit: Exuite illum vestibus, et cingite et suspendite. Demetrius centurio dixit: Antequam exterminetur corpus tuum, miser, audi me. Andronicus dixit: Melius est, ut corpus meum pe-

reat, quam et anima. Fac quod vis. Maximus praeses dixit: Consenti et sacrifica, antequam arripiens te exterminem. Andronicus dixit: Ego nunquam sacrificavi, neque ab infantia mea, neque nunc sacrifico, maxime his, quibus me cogis sacrificare, daemonibus. Maximus dixit: Applicate corpus ejus. Athanasius cornicularius[1]) dixit: Consenti praesidi. Pater tuus sum in annis, ideo consilior tibi. Andronicus dixit: Vade, consilium tibi da, quoniam senior cum sis, sensum non habes tale consilium mihi dans, ut lapidibus et daemoniis sacrificem. Maximus dixit: Non sentis tormenta, miser, ut miserearis tui, et recedas a vanitate ista, quae te salvare non potest? Andronicus dixit: Stultitia ista nostra necessaria est illis, qui spem habent in Christum: sapientia autem opportunitati se accommodans sempiternam operatur mortem. Maximus praeses dixit: Quis te docuit stultitiam istam? Andronicus dixit: Verbum salutare, in quo[2]) vivimus et vivemus, habentes in coelo Deum, spem resurrectionis no-

---

[1]) *Cornicularius*, alias dicitur *clavicularius*, *carcerum custos*, cui reorum cura committebatur; dicebatur etiam *commentariensis*, quod reorum nomina commentariis inscriberet.

[2]) Graece: *εἰς ὃν (λόγον)*.

strae. Maximus praeses dixit: Recede a stultitia tua, antequam te gravius torquens perdam. Andronicus dixit: Corpus meum ante positum est. Habes potestatem: fac quod vis. Maximus praeses dixit: Compungite tibias ejus vehementissime. Andronicus dixit: Respiciat Deus et judicet te celeriter, quia sine causa me sicut homicidam poenis subjicis. Maximus praeses dixit: Impie agens in deos et Augustos et tribunal meum despiciens, nullam te facere injuriam dicis? Andronicus dixit: Pro pietate, quae est in verum Deum, ego haec sustineo. Maximus praeses dixit: Pius esses, si deos honorares, quos et principes adorant. Andronicus dixit: Impietas haec est et non pietas, Deo vero derelicto, lapides et ligna adorare. Maximus dixit: Ergo deliquerunt principes, o plebeje? Andronicus dixit: Deliquerunt, sicut ego censeo. Nam si vis et tu recte judicare, cognoscis quoniam impietas est daemoniis sacrificare. Maximus dixit: Vertentes stimulos latera ejus pungite. Andronicus dixit: Coram te sum: quomodo vis, corpus meum poenis subjice. Maximus praeses dixit: Afferte sal et testis latera ejus perfricate. Andronicus dixit: Confortasti nunc corpus meum ex plagis. Maximus praeses dixit:

Minutatim te exterminabo. Andronicus dixit: Non timeo comminationes tuas. Sensus enim meus melior est omni cogitatione et malitia tua; propterea contemno tormenta tua. Maximus praeses dixit: Ligate ejus pedes et collum, et sub custodia habeatur.

SECUNDA INTERROGATIO.

4. Secunda interrogatio facta est Anazarbi (Ciliciae) urbe metropoli. Assidens Flavius Gajus Numerianus Maximus praeses dixit (Demetrio centurioni): Voca impiissimos christianos legi malae servientes. Demetrius centurio dixit: Praesto sunt, quaeso, domine. Maximus praeses dixit: Vah Tarache, valde pretiosam hominibus plerisque senectutem esse puto, propter rationem, quae ad consulendum praesto est. Ideo tibi consulens noli etiam hodie prioribus tuis cogitationibus ad tuam perniciem abuti, ut diis sacrificans pietatis laudem consequaris. Tarachus dixit: Christianus sum. Quod vero laudem illam attinet rogo, ut tu et imperatores tui omnem coecitatis indurationem deponentes meliorem sententiam et firmiorem amplectamini, ut vivificemini a Deo vero. Maximus praeses dixit: Lapidibus os ei tundite

et dicite ei: Recede a stultitia tua. Tarachus dixit: Si non essem sobrius, similis tibi essem insensatus. Maximus praeses dixit: Ecce dentes tuos vides comminutos; miserere jam tui, miser. Tarachus dixit: Non me affligis in quoquam, etiamsi singula mihi membra praecidas, sed sto tibi fortis in Christo, qui me fortem reddit. Maximus praeses dixit: Crede mihi, quia melius est tibi, ut sacrifices. Tarachus dixit: Si scirem, quia melius erat, haec non paterer a te. Maximus praeses dixit: Caedentes os ejus dicite ipsi, ut clamet. Tarachus dixit: Excussis dentibus maxillisque confractis non possum clamare. Maximus praeses dixit: Neque sic consentis, o insensate? Accede ad aram, immola diis. Tarachus dixit: Etsi vocem ad clamandum subtraxisti, sensui tamen animae meae nihil nocebis, nam in majorem me vigorem aedificasti. Maximus praeses dixit: Ego vigorem tuum perdam, impiissime. Tarachus dixit: Omnibus cogitationibus tuis objectus vinco in nomine Dei, qui confortat me. Maximus praeses dixit: Applicate ignem ejus manibus extendentes illas. Tarachus dixit: Ignem tuum temporalem non timeo; timeo autem, si consensero tibi, ne forte ignis aeterni particeps reddar. Maximus praeses dixit: Ecce

manus tuae exterminatae sunt ab igne. Desiste a vanitate tua, insensate, et sacrifica. Tarachus dixit: Sic mecum agis ac si deprecatus essem corpore voluntati tuae consentire, etiam nunc quando firmus sum in omnibus, quae contra me agis[1]). Maximus praeses dixit: Ligantes ejus pedes in altum suspendite, et acrem fumum supponite ad faciem ejus. Tarachus dixit: Ignem tuum contempsi, et fumum tuum timere debeo? Maximus praeses dixit: Cum suspensus es, consenti et sacrifica. Tarachus dixit: Sacrifica tu, praeses, sicuti consuetudinem habes sacrificare hominibus: mihi autem non licet hoc facere. Maximus praeses dixit: Infundite acetum acre cum sale naribus ejus. Tarachus dixit: Acetum tuum dulce est mihi, et sal tuus mihi fatuus est. Maximus praeses dixit: Immiscete sinape cum aceto et perfundite nares ejus. Tarachus dixit: Fallunt te mi-

---

[1]) Ita fere ad verbum textus graecus. Versio latina vetus clarius ita habet: „Sic mihi loqueris, quasi jam voluntati tuae consenserim aut crudelitati tuae voluntatem dederim. Fortis autem sum in omnibus, quae adversum me praeparantur.“ En verba graeca: *Οὕτω μοι ὁμιλεῖς ὡς παραιτησαμένου τὸ σῶμα ἐπινοίαις πείθειν, καὶ νῦν ὅτι στερεός εἰμι ἐν πᾶσιν οἷς κατ᾽ ἐμοῦ πράττεις.*

nistri tui, praeses, mel pro sinape infuderunt mihi. Maximus praeses dixit: Excogitabo pro sessione proxima alia tormenta et te desistere faciam ab stultitia tua. Tarachus dixit: Et me magis paratum invenies cogitationibus tuis. Maximus praeses dixit: Deponite eum et vinculis ferreis ligate, et tradite in custodiam: sequentem autem ejus adducite.

5. Demetrius centurio dixit: Praesto est, quaeso, domine. Maximus praeses dixit: Dic mihi, Probe, cogitasti parcere tibi a poenis, aut adhuc ab insania non recedis? sed nunc accede et immola diis: quod et ipsi principes pro communi salute hominum faciunt. Probus dixit: Paratior tibi etiam hodie assisto, et a prioribus interrogationibus et plagis fortior, ideo omnes cogitationes et tormentorum minas in me experire. Neque enim tu, neque imperatores tui, neque daemones, quibus per errorem servis, neque pater tuus satanas me persuadebunt, ut impie deos adorem, quos nescio. Habeo autem Deum meum in coelis; ipsi soli servio et adoro. Maximus praeses dixit: Isti non sunt dii vivi, maledicte? Probus dixit: Lapides et ligna opera manuum hominum dii quomodo possunt esse viventes? Erras a multa ignorantia his sacrifi-

cans, praeses! Maximus praeses dixit: Errare me putas te admonentem et diis servientem, o malum caput? Probus dixit: Dii, qui non fecerunt coelum et terram pereant, et omnes, qui serviunt ipsis. Sacrificans enim diis aliis exterminabitur. Domino enim coeli et terrae sacrificium offerre oportet, non per sanguinem, sed sacrificium laudis in corde puro per veritatem et cognitionem ipsius. Maximus praeses dixit: Cessa a perversa vanitate tua et immola diis, Probe, et salvus eris. Probus dixit: Multis diis non servio, quem vere esse Deum scio, ipsi soli servio eumque adoro. Maximus praeses dixit: Accedens ergo ad Jovis altare sacrifica, ut non multis, sicut dixisti, diis servias. Probus dixit: Ego Deum habeo in coelis, hunc et timeo. Iis vero, quos tu deos dicis, non servio. Maximus dixit: Jam dudum dixi et nunc iterum dico: Immola magno deo Jovi, inspectori invictissimo. Probus dixit: Illi me jubes sacrificare propriae sororis marito, fornicatori et liberorum corruptori, scorto et profano, sicut omnes poëtae de ipso testificantur, ne et reliqua illius facta indecora atque secreta dicam; illi, inquam, injuste et impie, me jubes sacrificare? Maximus praeses dixit: Percutite os ejus et dicite illi: noli blasphemare. Probus dixit:

Quid me caedis? Hoc dixi tibi, quoniam omnes, qui eis immolant, ipsi hoc dicunt de illis. Unde non mentior, sed verum dicó, sicut et tu ipse optime nosti. Maximus praeses dixit: Stultitiam tuam foveo, quoniam te non divexo. Nunc ignite ferrum et applicate illi. Probus dixit: Ignis tuus tepidus est et me non afficit. Maximus praeses dixit: Ignite ipsa (ferra) intensissime et admovete illum (ad ea) apprehendentes ex utraque parte. Probus dixit: Tepidus factus est ignis tuus. Irrident te ministri tui. Maximus praeses dixit: Ligate eum et tendite, et nervis crudis caedite dorsum ejus dicentes illi: sacrifica et noli insanire. Probus dixit: Ignem tuum non timui, tormenta tua non curo. Sed si habes aliam excogitationem poenae, adhibe, ut cognoscas qui est in me Deum. Maximus praeses dixit: Radite ei caput et prunas igneas superponite ei. Probus dixit: Ustulasti mihi pedes et caput, et probasti, quia Dei servus sum et tolero minas tuas. Maximus praeses dixit: Si deorum servus esses, sacrificasses ipsis et pius esses. Probus dixit: Ego servus Dei sum, et non deorum, qui perdunt eos, qui eos timent. Maximus praeses d it: Nonne omnes, qui eos colunt, praesto nt ante tribunal meum, a

diis honorati et a principibus; vos autem despiciunt, qui propter deorum contemptum poenas datis? Probus dixit: Crede mihi omnes perierunt, nisi conversi poenitentiam egerint de iis, quae fecerunt non sapientes, et servierint Deo vivo. Maximus praeses dixit: Caedite ejus faciem, ut non dicat Deum, sed deos. Probus dixit: Quia veritatem locutus sum, jussisti os meum caedere, iniquissime? Maximus praeses dixit: Non solum os tuum caedere, sed et linguam tuam blasphemam incidere jubeo, ut recedens a stultiloquio accedas immolans diis. Probus dixit: Etsi quod loquitur in me organum incidi facias, habeo intus immortalem linguam, qua respondeo tibi. Maximus praeses dixit: Nunc et hic recipiatur in custodiam. Voca ad tribunal Andronicum.

6. Demetrius centurio dixit: Praesto est, quaeso, domine. Maximus praeses dixit: Qui ante te interrogati sunt, multa tormenta passi sunt, et nil lucrati sunt, o miser, sed post tanta et talia, quae passi sunt, vix eos potuimus suadere, ut colerent deos. Honorem autem magnum accepturi sunt a principibus. Unde consule tibi ante tormenta et lucrare poenas, ut diis sacrificans et pius et obediens factus Augustis, honores tibi debi-

tos ab illis accipias. Si autem nolueris, juro tibi per deos et invictissimos principes nostros, me, si obedire detrectaveris, non simpliciter poenas irrogaturum esse. Andronicus dixit: Neque illos, qui ante me coram pro se responderunt tantae ingnaviae meae[1]) accusa, neque nos variis sermonibus cedere nostrumque te animum fallere posse puta. Neque enim illi patriam legem abnegantes stultitiae tuae crediderunt, dereliquentes spes, quas in Deo nostro habemus; neque ego tantopere inferior ero fide et patientia, quae est in Domino Deo et Salvatore nostro, neque deos tuos agnosco, neque te neque tribunal tuum metuens. Et nunc minas tuas perfice, et poenas tuas exsere tormentaque tua para, et omni modo Dei servum aggredere, coge. Maximus praeses dixit: Tendite eum in palis et nervis crudis caedite eum. Andronicus dixit: Nihil magnum, quod contra me minatus es, facis, quum tamen deos et imperatores tuos sis adjurans. Haeccine sunt minae tuae? Athanasius cornicularius dixit:

---

[1]) Graece: *Μηδὲ τῶν πρὸ ἐμοῦ σοι ἀπολογησαμένων τοσαύτης ἀδρανίας μοι καταγίνωσκε.* Sat obscure, nisi forte legendum sit *μοι*, quo sensus fiet clarus: Ne illos mihi, coram me, ignaviae accusa.

Totum corpus tuum unum vulnus est, et pro nihilo habes omnia ista, miser? Andronicus dixit: Qui Deum vivum diligunt, ista omnia contemnunt. Maximus praeses dixit: Sale fricate ei dorsum. Andronicus dixit: Plus jube salem mitti, ut incorruptus permanens possim stare contra malitiam tuam. Maximus praeses dixit: Convertite eum et in ventrem caedite, ut priores plagae excitentur, et usque ad medullas descendant. Andronicus dixit: Et in prima tua interrogatione vulneratus toto corpore sanus ante tribunal tuum adsto, ut vides. Qui me tunc curavit, sanabit me etiam nunc. Maximus praeses dixit: Nonne praecepi vobis, o mali milites, ut a nemine curationem ullam acciperent, sed sic sine cura manerent, ita ut plagarum confecti vulneribus nobis obedirent? Pegasius commentariensis dixit: Per magnificentiam tuam, nemo eos curavit, neque aliquis ad illos intravit, sed in interiori custodia servabantur in vinculis: si vero inveneris me mendacem, caput habeo, potestatem habes. Maximus praeses dixit: Quomodo ergo plagae eorum non parent. Pegasius commentariensis dixit: Nescio quomodo curatae sint, per nobilitatem tuam. Andronicus dixit: Salvator et medicus noster, o

insensate, magnus est, nec Deo devotos medicamentorum applicatione sanat, sed solo sermone curat omnes, qui sperant in eum. Habitat equidem in coelis, sed praesens nobis est ubique, quem tu non agnoscis, insensatus cum sis. Maximus praeses dixit: Hi sermones stultitiae tuae nihil tibi proderunt: sed accede et sacrifica diis, ne te pessime[1]) perdam. Andronicus dixit: Quae semel et iterum tibi dixi unum sunt. Non enim puer sum, ut seducar blandimentis sermonum. Maximus praeses dixit: Non me vincetis contemnentes me et tribunal meum. Andronicus dixit: Sed neque nos vincemur sermonum tuorum tormentorumque minis; sed adsumus in conspectu tuo generosi athletae Dei, qui nos confortat per Christum Salvatorem nostrum. Nam ex parte forte et tu cognoscis, praeses, quoniam non timemus te, neque poenas tuas. Maximus praeses dixit: Parentur mihi diversa tormentorum genera proxima sessione. Hic autem in vinculis ferreis recipiatur in custodia, et nemo eos in imo carceris invisat.

---

[1]) Graece *κακηνκάκως*.

TERTIA INTERROGATIO.

7. Tertia interrogatio facta est Mampsistis[1]). Flavius Cajus Numerianus Maximus praeses dixit: Vocate impiae superstitionis christianae cultores. Demetrius centurio dixit: Praesto sunt, quaeso, domine. Maximus praeses dixit: Visne nunc plagis, quas passus es, persuasus, Tarache, recedere ab impudente confessione tua et accedens sacrificare diis, per quos omnia stant? Tarachus dixit: Nec tibi sit bene, neque illis, ut per ipsos mundus gubernetur, quibus paratus est ignis et poena aeterna; non solum illis, sed et omnibus, qui faciunt voluntatem illorum. Maximus praeses dixit: Non quiescis, iniquissime, blasphemare: aut per talem impudentiam vincere te putas, ut abscisso capite te dimittam? Tarachus dixit: Si sic esset, ut in compendio morerer, non magnum agonem haberem. Nunc autem ultra fac, quod vis, ut mihi in Domino crescat agonizatio fidei. Maximus praeses dixit: Talia patiuntur et ceteri vincti, qui per leges male habentur. Tarachus dixit: Etiam hoc est propter stultitiam et magnam coecitatem tuam,

---

1) *Μαμψίστοις*, Mopsuestiae. Videtur tamen legendum *Anazarbi*.

cum non cognoscas, quoniam qui operantur malum, haec juste patiuntur; qui autem propter Christum patiuntur, mercedem ab eo accipiunt. Maximus praeses dixit: Maledicte et nequam, quam mercedem exspectatis, male et sceleste vitam consummantes? Tarachus dixit: Non tibi licet nec de hoc interrogare, neque scire quam praeparavit Deus nobis mercedem: propterea sustinemus minas furoris tui. Maximus praeses dixit: Sic mihi loqueris, maledicte, tamquam consors meus sis? Tarachus dixit: Ego consors tuus non sum, neque unquam fiam: sed fiduciam habeo loquendi, et nemo potest me compescere per eum, qui me confortat, Deum per Christum. Maximus praeses dixit: Ego fiduciam, quam habes, eradicabo a te, nequissime. Tarachus dixit: Nemo libertatem hanc meam auferet, neque tu, neque imperatores tui, neque pater tuus satanas, neque daemones, quos per errorem colis: Maximus praeses dixit: Quoniam etiam tibi loquor, amentem te reddidi, impiissime. Tarachus dixit: Tibi ipsi imputa. Ego enim, sicut Deus meus novit, cui servio, quoniam vel vultum tuum abominor, neque profecto etiam vel respondere tibi vellem. Maximus praeses dixit: Jam nunc cogita apud te, ne

in tormenta irruas. Accede et sacrifica. Tarachus dixit: Et jam et in prima confessione mea, quae facta est Tarsi, et in secunda similiter, quae facta est Mampsistis, confessus sum, christianum me esse, et nunc heic idem sum. Crede mihi et disce, quod verum est. Maximus praeses dixit: Si tormentis te perdidero, quid prodest tibi poenitentia, o miserrime! Tarachus dixit: Si poeniterem, primas poenas et secundas timuissem et voluntati tuae consensissem. Nunc autem fortis cum sim, non curo te in Domino: fac quod vis, impudens! Maximus praeses dixit: Nimium redundare feci impudentiam tuam, qui te non punio. Tarachus dixit: Et tunc dixi, et nunc dico: Habes potestatem corporis mei, fac quod vis. Maximus dixit: Ligate et suspendite, ne stultus sit. Tarachus dixit: Stultus si essem, tibi similis essem et voluntati tuae acquiscerem. Maximus praeses dixit: Quoniam suspensus es, acquiesce et sacrifica, antequam secundum meritum tuum poenas tibi adhibere faciam. Tarachus dixit: Etsi minime liceat tibi contra legem cruciare corpus meum, quia militaris fui[1]), nihilominus non deprecor amen-

[1]) Ex rescripto Diocletiani ad Sallustium praesidem, de quo Baronius ad a. 390. n. 19.

tiam tuam, fac quod vis. Maximus praeses dixit: Miles pro pietate deos Augustòsque honorans dona amplioremque dignitatem promeretur. Tu autem, cum sis impiissimus, ignominiosam obtinuisti dimissionem, ideo pejus (magis) torqueri te jubeo. Tarachus dixit: Fac quod vis, saepe enim hoc a te postulavi; quid demum cunctaris? Maximus praeses dixit: Noli putare, me ita tecum acturum, sicut dixi, ut brevi vita te exturbem, sed particulatim te exterminabo, et reliquias tuas bestiis dabo. Tarachus dixit: Quod facturus es, fac citius: noli sermonibus solum promittere. Maximus praeses dixit: Putas, quia mulierculae aliquae post mortem corpus tuum habent aromatibus vel unguentis condire, nequissime? Verum etiam de hoc cura mihi erit, ut reliquias tuas exterminem. Tarachus dixit: Et nunc quae vis corpori meo adhibe, et post mortem fac quod vis. Maximus praeses dixit: Accede, inquam, et sacrifica diis. Tarachus dixit: Dixi tibi semel, stulte, quod neque diis tuis, neque ignominias vestras colam. Maximus praeses dixit: Apprehendite maxillas ejus, et concidite ejus labia. Tarachus dixit: Etiam faciem meam foedans exterminasti, magis autem animam meam facis juvenescere. Maximus

praeses dixit: Cogis me, miser, ut aliter me tecum geram. Tarachus dixit: Ne verbis perterreri me putes: paratus sum tibi ad omnia portans arma Dei. Maximus praeses dixit: Quae arma portas, maledicte? Ecce nudus esset totus vulneratus. Tarachus dixit: Tu ignoras haec. Non enim potes videre armaturam meam, quoniam coecus es. Maximus praeses dixit: Sustineo furorem tuum; neque enim responsionibus tuis exasperatus citius corpore te exturbabo. Tarachus dixit: Quid enim mali dixi dicens, te non posse arma mea videre, cum non sis corde purus, sed impius et hostis servorum Dei. Maximus praeses dixit: Suspicor nec antea recte te vixisse, aut praestigiatorem, ut quidam dicunt, coram tribunali meo te esse. Tarachus dixit: Neque talis eram, neque nunc sum. Non enim daemonia adoro, sicut vos, sed Deum, qui mihi dat patientiam, et suggerit sermonem, et adhuc loquar ad te. Maximus dixit: Nihil proderunt tibi sermones tui; sacrifica, ut de angustiis libereris. Tarachus dixit: Putas valde stultum et insensatum me esse, ut non Deum meum sustinens vivam in secula, sed ut te sustineam, qui ad horam quidem corpori prodes, animam vero occidis in secula seculorum.

Maximus praeses dixit: Obeliscos incendite, et ei ad mamillas ponite. Tarachus dixit: Et pejora istis si feceris, non convertes servum Dei, ut adorem daemonum simulacra. Maximus praeses dixit: Afferte novaculam et abscindite aures ejus. Caput autem ejus radite et prunis illud urite. Tarachus dixit: Aures meas abscidisti, sed aures cordis mei fortes sunt et firmae. Maximus praeses dixit: Novacula excoriate caput ejus scelestum, et prunis illud cooperite. Tarachus dixit: Et si totum corpus meum decoriari jubeas, non recedo a Deo meo, qui me fortem facit: sustinere arma malitiae tuae. Maximus praeses dixit: Sumite obeliscos ignitos et ad axillas ejus ponite. Tarachus dixit: Respiciat Deus et judicet te hodie. Maximus praeses dixit: Quem Deum vocas, maledicte? dic mihi. Tarachus dixit: Quem tu nescis, quamvis prope sit nobis, qui reddet unicuique secundum opera sua. Maximus praeses dixit: Non simpliciter te perdam, sicut ante dixi, ut reliquias tuas mulierculae in linteamine involvant, et unguentis delibutum adorent, sed, male et sceleste, male te exterminans jubeo

---

[1]) Obeliscus parvum est veru, quod igne candens fiebat.

te comburi, et cinerem corporis tui in omnem ventum dispergam. Tarachus dixit: Et antea dixi tibi et nunc dico, fac quod vis: habes potestatem in hoc seculo. Maximus praeses dixit: Hic recipiatur in custodiam, et servetur proximo muneri ad bestias: alium autem offerte ante tribunal.

8. Demetrius centurio dixit: Praesto est, quaeso, Domine, Probus. Maximus praeses dixit: Jamne cogitasti tibi persuadere, Probe, ne eadem patiaris, quae et tu antea et infelicissimus praecessor tuus sustinuit? Puto autem et persuasum habeo, te cum prudens sis, sensum mutasse et sacrificare velle, ut a nobis honore afficiaris demonstrata in deos pietate. Accede et sacrifica. Probus dixit: Sensus noster unus est, praeses, quia uni Deo vero servimus. Noli putare te a me aliud audire quam audisti et didicisti: nihil vero proficies blandimentis, neque minis persuadebis, neque fortitudinem meam emollies iis, quibus mecum agens nugaris. Audacior autem adsto coram te hodie, et contemno dementiam tuam. Quid ergo exspectas, insensate, et furorem tuum non profers? Maximus praeses dixit: Consiliati estis invicem in malitia deos negare. Probus dixit: Nunc verum dixisti et non es mentitus, quamvis

semper mentiaris. Consiliati enim sumus super pietatem et certamen et confessionem, ideo resistimus in Domino malitiae tuae. Maximus praeses dixit: Antequam sentias duritiam meam, consiliare tibi et recede ab hac stultitia tua, et miserere tui: ut pater enim volo persuadere, ut pius sis in deos. Probus dixit: In omnibus te video infidelem, praeses. Sed crede mihi juranti per bonam meam in Deum confessionem, quoniam neque tu, neque daemones, quibus errans sacrificas, neque pater tuus satanas, neque qui tibi dederunt istam potestatem in nos, possunt pervertere nostram in Deum fidem et charitatem. Maximus praeses dixit: Ligate et cingite eum et pedibus sursum suspendite. Probus dixit: Non quiescis delinquens, injuste tyranne, super similes tibi daemones agonizare? Maximus praeses dixit: Crede mihi, antequam patiaris, consule corpori tuo. Vides enim, quae tibi praeparantur mala. Probus dixit: Omnia, quae a te facta fuerint mihi, utilia animae meae fiunt: ideo fac quod vis. Maximus praeses dixit: Ignite obeliscos et lateribus ejus apponite, ut non sit stultus. Probus dixit: Quantum tibi stultus videor, tanto sapientior sum Deo meo. Maximus praeses dixit: Magis ignite obeliscos et

dorsum ejus perurite. Probus dixit: Subjectum est tibi corpus meum. Videat Dominus de coelo humilitatem et sustinentiam meam et judicet inter me et te. Maximus dixit: Quem Deum vocas, miser, ipse tradidit te secundum meritum electionis tuae haec pati. Probus dixit: Deus noster amator hominum est. Nulli hominum male vult: sed unusquisque scit, quid sibi conducat, cum sit liber et per se dominus suae sententiae. Maximus praeses dixit: Infundite illi vinum, et carnes de ara mittite illi in os. Probus dixit: Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, vide de excelso sanctuario tuo vim istam, et judica judicium meum. Maximus praeses dixit: Multa sustinuisti, miser, ecce jam de sacrificio accepisti, quid reliqui habes facere? Probus dixit: Nihil magnum fecisti invito mihi de impuris victimis vestris per vim infundens. Deus scit voluntatem meam. Maximus praeses dixit: Manducasti et bibisti inde, insensate. Sed profitere te hoc facturum, ut a vinculis istis libereris. Probus dixit: Nunquam tibi bene sit, ut vincas propositum meum, et inquines confessionem meam. Hoc enim scire debes, quoniam et si omne inquinamentum ararum tuarum totum liquas et infundis mihi, nihil inde inquinabor. Scit

enim Deus, et videt vim, quam patior. Maximus praeses dixit: Ignite obeliscos et suras ejus inflammate. Probus dixit: Neque ignis tuus, neque tormenta tua, neque, ut saepe dixi, pater tuus satanas potest pervertere servum Dei a confessione veri Dei. Maximus praeses dixit: Nec unum locum habes sanum in corpore tuo, et adhuc deliras, o miser! Probus dixit: Propterea corpus meum tibi tradidi, ut anima mea sana sit et incorrupta. Maximus praeses dixit: Clavos acutos ignite et in manibus ejus figite. Probus dixit: Gloria tibi, Domine Jesu Christe, quoniam et manus meas dignatus es perforari pro nomine tuo. Maximus praeses dixit: Multa tormenta insaniorem te reddunt, Probe. Probus dixit: Multa potestas tua et immensa malitia tua, Maxime, vere non stultum sed etiam coecum te reddiderunt; quod enim facis, nescis. Maximus praeses dixit: Injuste, insensatum et coecum me ausus es dicere, qui pietatis in deos sum propugnator? Probus dixit: Utinam coecus esses oculis, et non corde! nunc autem cum te putas videre, quamvis videas, in tenebris tamen versaris[1]. Maximus praeses dixit: Mutilus toto corpore, miser, audes talia in me dicere, quoniam

[1]) Graece *ἐν σκότει τυγχάνεις ὁρῶν.*

adhuc oculos tuos sanos dimisi in te? Probus dixit: Etsi oculi mei non sint in corpore meo propter crudelitatem tuam, oculi tamen cordis mei non possunt excoecari ab homine. Maximus praeses dixit: Ego ejiciam oculos tuos et in hoc cruciabo te, insensate. Probus dixit: Noli solum sermonibus hoc promittere; non terrebis servum Dei: sed si vere perfeceris quod dicis, non tristabor. Invisibilem enim oculum laedere non poteris. Maximus praeses dixit: Expungite oculos ejus, ut quamvis parum vitae sit in ipso, etiam lumine orbetur. Probus dixit: Ecce et oculos corporis mei abstulisti: sed nunquam tibi bene sit, crudelissime tyranne, ut possis me oculo vivente privare. Maximus praeses dixit: Totus in tenebris es, inique, et talia loqueris? Probus dixit: Si scires tenebras, quae sunt in te, magnificares me, impie. Maximus praeses dixit: Mortuus es totus in carne et non cessas de multiloquio, miser? Probus dixit: Usquequo habeo spiritum meum in me, non tacebo in Deo meo, qui fortem me facit per Christum. Maximus praeses dixit: Post ista tormenta vivere te speras? Nescis quoniam nec quiete[1]) mori tibi permittam?

[1]) Graece: *καὶ οὐκ οιδας, ὅτι οὐδὲ σεαυτῷ σε κποθανεῖν καταλείψω;*

Probus dixit: In hoc pugno et enitor, o nefarie, ut bona confessio mea perfecta fiat, quomodocunque me demum occideris, o durissime et inhumanissime. Maximus praeses dixit: Paulatim te plagis interficiam, ut dignus es. Probus dixit: Habes potestatem, superbe tyrannorum satelles. Maximus praeses dixit: Tollite et ligate eum, et servate in custodia: et ne quis contribulium ipsorum ad eos accedens eos beatos praedicet de his, in quibus impii agentes a me male habiti sunt. A me autem proximo munere tradentur ad bestias. Voca impiissimum Andronicum.

9. Demetrius centurio dixit: Praesto est, quaeso, domine. Maximus praeses dixit: Jamne, Adronice, misertus adolescentiam aetatis tuae prudens cepisti consilium, ut pius in deos sis. An adhuc in praeterita insania perseveras, quae tibi prodesse non potest? Si nolueris me suscipere diisque sacrificare, et imperatoribus debitum praestare honorem, nullam a me luctus consolationem accipies. Ergo accede et sacrifica et salvus eris. Andronicus dixit: Nunquam tibi bene sit, omnis veritatis hostis et aliene, et atrocitate ferarum plene tyranne; omnes minas tuas sustinui, et nunc persuadere putas in eo, in quo impie servos Dei crucians contra legem

agere jubes? Sed non solves confessionem meam, quam habeo in Deo. Contrasto enim crudelissimis cogitationibus tuis agonizans in Domino, et ostendam tibi juvenilem fortemque sapientiam animae meae. Maximus praeses dixit: Videris mihi quasi insanire[1]) et daemonium habere. Andronicus dixit: Si daemonium haberem, consentirem tibi. Nunc autem cum sine daemonio sim, non acquiesco. Tu autem daemon es totus, et quae daemoniorum sunt, ipsa operaris. Maximus praeses dixit: Etiam qui ante te erant loquebantur quae volebant ante tormenta; postea autem plagarum acerbitate inducti ut deos venerarentur, bene affecti erga imperatores facti sunt et illis libantes salvati sunt. Andronicus dixit: Nihil alienum a malo sensu tuo dicis mentiens, nam quos colis, nunquam in veritate steterunt; nam mendax es sicut pater tuus; ideo judicabit te brevi Deus, o minister satanae et omnium daemoniorum. Maximus praeses dixit: Si non tecum egero ut cum impiissimo et non deponam vigorem tuum! Andronicus dixit: Non timeo te, neque iram tuam in nomine Dei mei. Maximus

---

[1]) Vetus versio habet pro verbo graeco *μαίνεσθαι rabidiare.*

praeses dixit: Afferte ignem et paulatim colligantes apponite ventri ejus. Andronicus dixit: Etsi totus arsero te jubente et fuerit in me spiritus, non me vinces, maledicte tyranne. Praesto est enim qui me confortat Deus meus, cui servio. Maximus praeses dixit: Quousque non acquiesces, insensate? et siquidem nolueris, tibi ipse mortem elige[1]). Adronicus dixit: Usquequo vivo, vincam malitiam tuam. Totus festino a te interfici: gloria enim hoc mihi est in Deo. Maximus praeses dixit: Incendite obeliscos et candentes ponite inter digitos ejus. Andronicus dixit: Insensate et Dei comtemptor, omni cogitatione satanae plenus es totus. Videns enim corpus meum ustulatum a poenis tuis, putas adhuc, quoniam timeo cogitationes tuas? Sed habeo Deum in me, cui servio per Jesum Christum; contemno te. Maximus praeses dixit: Stulte, non scis, quem invocas Christum, hominem quendam maleficum fuisse, sub potestate vero Pilati cujusdam praesidis in crucem actum, cujus et acta reposita sunt. Andronicus dixit: Obmutesce, maledicte! Non enim licet tibi hoc loqui, indignus es enim de hoc fari, impiissime. Si

---

1) Graece: *κἂν ἑαυτῷ θέλητον ἀποθανεῖν.*

enim dignus esses, utpote beatus non deliquisses in servos Dei. Nunc autem ab spe ejus alienatus non te solum perdidisti, sed et eos, qui consentiunt tibi, quibus vim facis. Maximus praeses dixit: Tu autem quod lucrum habebis insaniens fidei et spei illius malefici, quem dicis Christum? Andronicus dixit: Lucrum magnum habeo, et habebo mercedem, propter quam et haec sustineo. Maximus praeses dixit: Nolo [1]) tormentis utens cito te perdere, sed bestiis te faciam dari, ut videas membra tua singula a bestiis comsumpta ante exitum animae tuae. Andronicus dixit: Tu omnium bestiarum ferocior es[2]), et omnium homicidarum scelestior, qui nihil delinquentes neque accusatores habentes poenis interficis, sicut homicidas. Ideo Deo meo servio in Christo, nec deprecor minas tuas. Adhibe ergo si qua putas tormenta gravissima, et experieris virtutem meam. Maximus praeses dixit: Aperite primum os ejus et immittite ei carnes de ara, et infundite ei vinum. Sanctus vero dixit: Domine

---

[1]) In graeco desideratur particula negans *οὐ*, quae ex contextu videtur supplenda.

[2]) Hic in textu graeco contra contextum abundat particula negans *οὐ*, sic enim legimus: *Σὺ γὰρ οὐ πάντων τῶν θηρίων ἀγριώτερος εἶ* etc.

Deus meus, vide vim, quam patior. Maximus praeses dixit: Quid jam habes facere, maledicte daemon? In quos pius esse noluisti, ut sacrificares, jam gustasti de ara illorum. Andronicus dixit: Stulte et coece et insensate tyranne, vi opprimens infudisti mihi, sicut scit Deus, qui scrutatur cogitationes, qui potens est liberare me ab ira satanae et ministrorum ejus. Maximus praeses dixit: Quousque insensatus et inscius loqueris ea, quae te non salvabunt? Andronicus dixit: Ego salutem meam a Domino exspectans sustineo haec: tu vero non intelligis quae a te respectus patiar. Maximus praeses dixit: Usquequo stultitia seduceris, insipiens? faciam tibi linguam incidi, ut vel sic non multum loquaris. Inde me contemnis, quoniam adhuc sustinens stultiorem te reddidi. Andronicus dixit: In hoc te peto, ut abscindas a me labia mea et linguam, in quibus putas inquinamenta tua immisisse. Maximus praeses dixit: Usquequo sustines, insipiens, positum te in poenis? Ecce sicut praecepi, gustasti de sacrificiis. Andronicus dixit: Nunquam tibi bene sit, tyranne pessime, neque his, qui tibi dederunt potestatem istam, ut acquiescam tibi, et inquinamenta immundorum sacrificiorum vestrorum gustem. Tu

autem videbis, quod feceris contra servum Dei. Maximus praeses dixit: Audes maledicere principes, o malum caput, qui diuturnam et almam pacem praestiterunt mundo. Andronicus dixit: Ego maledixi et maledicam pestibus et sanguibibulis, qui seculum everterunt, quos Deus brachio suo immortali nequaquam longanimiter exspectans tali excipiat disciplina, per quam possint cognoscere, quae contra servos ejus operentur. Maximus praeses dixit: Mittite ferrum in os ejus, et malam et blasphemam linguam excidite, ut discat non blasphemare in principes. Dentes autem ejus et blasphemam linguam comburite, et cinerem facite, et ubique spargite, ne qua muliercula de consortibus impiissimae sectae illa colligat, ut servet et custodiat quasi pretiosum aliquid aut sanctum. Ipsum autem tollite, et in custodia custodite eum, ut simul cum consortibus suis proximo munere offeratur bestiis. Et haec quidem taliter gesta sunt.

SEQENTIA EPISTOLAE UNDECIM FRATRUM AD ICONIENSES DE CONSUMMATIONE MARTYRUM.

10. Igitur facta quarta inquisitione in

sanctos Dei martyres, impiissimus Maximus Terentianum sacerdotem civitatis Ciliciae[1]) advocans jussit eum aemulans[2]), altera die publicum spectaculum pugnae cum bestiis urbi parare, et Terentianus confestim iis, qui praeerant bestiis, omnia praeparare praecepit. Mane autem facto omnis civitas, virorum et mulierum multitudo exierunt in amphitheatrum. Est autem locus spectaculi a civitate mille passuum plus minus. Et cum impletum esset amphitheatrum populo, venit Maximus ut perficeret spectaculum. Cum autem tempus spectaculi esset, parsque diei esset elapsa multique homines essent occisi, his quidem gladio a servis trucidatis, illis vero a bestiis discerptis: nobis vero exspectantibus et speculantibus occulte sine suspicione: subito milites a perditissimo Maximo mittuntur, qui aliquos angariaverunt, et imposuerunt martyres eis, et portaverunt

---

[1]) Graece dicitur *Κιλικάρχη*, quo nomine intelligendum puto sacerdotem communis Ciliciae, quales erant in Asia in Asiarchae (cf. ep. eccl. smyrn. de martyrio s. Polyc. n. 11). Sacerdotes autem isti totius provinciae templa sub sua habebant potestate; flamines vero sacra procurabant in oppidis et municipiis.

[2]) Graece *αὐτὸν φιλοτιμῶν*.

eos ad amphitheatrum. Non enim poterant ambulare a laceratione poenarum et ab exustione ignis. Quos ut vidimus a militibus adduci, accedentes modicum in proximo gradu montis cum festinantia, et sedentes cum multis orationibus et lacrimis et suspiriis in media fissura petrarum et quievimus modicum. Et cum introducti fuissent in medium amphitheatrum, factum est murmur non exiguum a turba, aliis indignantibus de impio judicio quod subiissent, aliis eorum aspectum recusantibus, ita ut exinde non pauci imprecantes Maximo exirent. Maximus autem mandavit militibus suis, ut eos qui discedebant, notarent, ita ut postmodum eos judicaret. Cum autem haud paucae emitterentur bestiae, eaeque corpora sanctorum nec tangerent, vehementer iratus est Maximus, et advocans ferarum praepositum jussit eum caedi, et cum multa comminatione dixit ei, ut dimitteret statim atrocissimam feram, quam haberet, in condemnatos. Ille autem minarum terrore tremefactus dimisit ursum pessimum, quem dicebant, ipsa die tres homines occidisse. Et ipse dimissus propinquavit illis, ceterorumque corpora praeteriens venit ad sanctum Andronicum, et sedens lambebat saniem vulnerum ejus, juxta quod

dictum est in Scriptura: *Ferae bestiae pacificae erunt tibi.* Sanctus vero Andronicus apponens caput ipsius instigabat feram, ut irasceretur, et ipsum apprehendens e vita eriperet. Ursus vero quietus manens simul decubuit cum sancto. Ira repletus Maximus jussit ipsum ursum occidi, qui trucidatus ad pedes sancti Andronici concidit. Mittens autem Ciliarcha cum metueret, ne forte irasceretur Maximus et condemnaret eum, exire jussit leaenam, quae missa erat illi ab Herode Syriarcha Antiochiae. Et cum exisset leaena, timor et tremor erat in spectantibus, eo quod cum multo mugitu et rugitu exiret: et cum exisset, vidit corpora sanctorum projecta et venit a beatum Tarachum, et deposuit se ante pedes ejus quasi eum adorans. Sanctus autem Tarachus extendens manum apprehendit pilos et aures ejus, trahebatque illam ad se. Leaena autem ut ovis tracta non reluctabatur, excussaque manu ad portam graditur, sanctum etiam Probum praeteriens. Impius autem Maximus iracundia plenus leaenae aperiri vetuit; leaena autem asseres apprehendit dentibus illosque confringere conabatur, ita ut omnis populus a pavore clamaret: Aperiatur leaenae.

11. Tunc Maximus ira repletus culpam in

Terentianum referens jussit gladiatores servos introduci, ut sanctos Dei martyres gladio interficerent. Quibus in ore gladii peremptis exiens Maximus de theatro reliquit ibi decem milites, atque jussit corpora sanctorum martyrum cum impuris profanisque corporibus abjecta custodiri. Erat tunc enim nox. Cum ergo jussa perficerentur, mixtaque corpora custodirentur a militibus, nos paulum de monte degressi genua fiximus, altissimum Deum rogantes, ut per bonitatem ejus nobis liceret auferre sanctorum martyrum reliquias. Et post orationem iterum aliquantum de monte descendentes videmus custodes epulantes pyramque juxta sancta corpora accensam, et iterum paulum retrocedentes flexisque genibus una voce precabamur Deum Christumque ipsius in Spiritu sancto, ut annueret precantibus se daretque auxilium ex alto ad redimenda sancta corpora de medio immundorum perditorumque corporum. De repente vero factus est terraemotus magnus, ac tonitrua et fulgura aerem concitant, ortaque densissima caligine ad stuporem usque imbres de coelo cadunt: cum paulo post tempestas cessasset, iterum oravimus, et ad corpora appropinquavimus, et invenimus focum a tempestate exstinctum, custodes

autem fugisse. Videntes autem haec magna cum audacia accessimus, et cum non possemus sanctorum corpora invenire, manus ad coelum levavimus deprecantes Deum, ut nobis ostenderet reliquias sanctorum. Subito vero misericors Deus stellam splendidam de coelo misit, quae super singula corpora suspensa indicabat nobis corpora servorum ejus. Et rapientes cum gaudio eorum reliquias revertebamur ad proximum montem precantes Deum, cui in nobis bene complacuit. Et cum fere in fastigium montis evasissemus, corpora deposuimus paulumque quiescebamus cogitantes, ubi corpora beatorum martyrum absconse sepeliremus, et deprecati sumus Deum, ut opus nostrum, quod erat inchoatum, ipse perficeret. Exaudivit autem misericordissimus Deus, et sanctissimam stellam iterum misit, quae nobis viam praeiret, exindeque iterum cum exsultatione levantes corpora, in aliam montis partem evadimus, et paulum degressi, cum a nobis stella recessisset, vidimus in parte montis petram apertam, in qua sanctorum corpora collocavimus metuentes futuram inquisitionem a Maximo; hinc cum magna diligentia haec facientes redivimus ad civitatem, ut videremus quid de his futurum esset. Igitur ela-

psis tribus diebus, cum Maximus urbem reliquisset, custodibus propter furtum sanctorum martyrum punitis, sanctissimum hymnum concinebamus exsultantes in Deo multamque hujus exsulationis causam in Christo habentes. Ego Marcion et Felix et Boros[1]) permansimus ad sacram assumptionem eorum, ut etiam sacrarum reliquiarum locum custodiremus; simul etiam vitam nostram illic transigere decrevimus, ut cum ipsis nostra corpora deponi mereantur. Reliqui vero Deum benedixerunt in omnibus, quibus nos dignatus est, quia ipsum decet glória et virtus et honor et adoratio in secula seculorum, Amen. Missi a nobis ad vos profecti sunt, quos suscipite cum timore et multa verecundia, ut sint cooperatores Dei et Christi ipsius, et memores estote in orationibus vestris ad Deum.

Porro[2]) sancti martyres anno primo persecutionis consummati sunt, et assumpti sunt die ante quinque Idus Octobris, qui est undecimus Hyperberetis, hoc est, Octobris. Pro-

---

[1]) Versio antiqua, *Verus*.

[2]) Hoc additamentum legitur in editione Bigotiana.

xima vero nocte in monte depositae sunt reliquiae sanctorum martyrum Probi, Tarachi et Andronici jacentium in gloriosa urbe Anazarbo, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas in secula seculorum.

A. M. D. G.